



**CEZA İNFAZ KURUMLARINDA MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK
HİZMETLERİNİN VERİMLİLİĞİ: NİTEL BİR ARAŞTIRMA (AĞRI ÖRNEĞİ)**

Muhammed Emin GÜL

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Habil ŞENTÜRK

Uşak

Mayıs, 2023

**CEZA İNFAZ KURUMLARINDA MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK
HİZMETLERİNİN VERİMLİLİĞİ: NİTEL BİR ARAŞTIRMA (AĞRI ÖRNEĞİ)**

Muhammed Emin GÜL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Habil ŞENTÜRK

Uşak

Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Mayıs, 2023

ÖZET

CEZA İNFAZ KURUMLARINDA MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK HİZMETLERİNİN VERİMLİLİĞİ: NİTEL BİR ARAŞTIRMA (AĞRI ÖRNEĞİ)

Muhammed Emin GÜL

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mayıs, 2023

Danışman: Prof. Dr. Habil ŞENTÜRK

Özellikle son birkaç yüzyılda gerçekleşen bilimsel keşifler ve gelişmeler ile insanlık bugün, bu zamana kadarki elde ettiği toplam birikiminin binlerce kat fazlası bir sıçramayı gerçekleştirmiştir. Bu değişim ve dönüşüm hayata, evrene, olgulara, bireye ve topluma olan bakış açımızın yeniden şekillenmesini beraberinde getirmiştir. İnsanlık çok farklı evrelerden geçmiş ve sonunda ne kendisinin ne de evrenin sadece maddi bir yapıdan ve görünen bağlardan müteşekkil olmadığını keşfetmiştir. Psikolojik unsurlar her geçen gün aydınlanmakta, insanın manevi boyutu günbegün elle tutulur göz ile görülür bir noktaya doğru gitmektedir. Bugün, bilim bireyin bir davranışı ne gibi hisler ve duygularla gerçekleştirdiğini keşfetmiştir. Bir insanın karşılaştığı bir duruma verdiği tepkiyi hangi duygularla ve psikolojiyle verdiği, bedeninde gerçekleşen değişimler gözlemlenerek anlaşılabilir. İnsanın manevi boyutu keşfedildikçe, hayatını yaratılışına uygun ve en selâmetli bir şekilde nasıl devam ettirmesi gerektiğinin kodları da zamanla gün yüzüne çıkmaktadır. Bu bağlamda çalışmamız, maneviyatın bir dalı olan, son yüzyılda üzerine yoğunlaşılman manevi danışmanlık ve rehberlik alanına dair ceza infaz kurumlarında yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin verimliliğini incelemek istemiştir. Bu araştırmada ‘ceza infaz kurumlarında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri verimli bir şekilde yürütülmekte midir?’ sorusuna cevap aranmaktadır. Ceza infaz kurumlarında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri ile bu hizmetlerin verimlilik bağlamında ne şekilde yürütüldüğü, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerindeki eksiklikler ve çözüm önerilerini ortaya koymak tezimizin konusu olacaktır. Analiz ve değerlendirmelerle tavsiye ve önerilerde bulunularak ceza infaz kurumlarında gerçekleştirilen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin verimliliğine katkıda bulunmak tezimizin amacı olacaktır.

Tez çalışmamızda literatür tarama tekniği kullanılarak kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Bununla birlikte nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Elde edilen veriler neticesinde ceza infaz kurumlarında yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde yürütülen çalışmaların bir kısmında verimlilik yüksek seviyedeysen bazı çalışmalarda verimliliğin düşük olduğu tespit edilmiştir. Verimliliği düşüren unsurlar sıralanarak çözüm yolları tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Maneviyat, Manevi Danışmanlık ve Rehberlik, Ceza İnfaz Kurumu, Verimlilik.

ABSTRACT**EFFICIENCY OF SPIRITUAL COUNSELING AND GUIDANCE SERVICES IN
PRISONS: A QUALITATIVE RESEARCH (AĞRI CASE)**

Muhammed Emin GÜL

Department of Philosophy and Religious Sciences

Uşak University Graduate Education Institute, May, 2023

Advisor: Prof. Dr. Habil ŞENTÜRK

Especially with the scientific discoveries and developments that took place in the last few centuries, humanity has made a leap thousands of times more than the total accumulation it has achieved so far. This change and transformation has brought about the reshaping of our perspective on life, universe, facts, individual and society. Humanity has gone through many different phases and finally discovered that neither he nor the universe consists of only a material structure and visible bonds. Psychological elements are being illuminated day by day, and the spiritual dimension of the human being is moving towards a tangible and visible point day by day. Today, science has discovered with what feelings and emotions an individual performs a behavior. The emotions and psychology of a person's reaction to a situation can be understood by observing the changes in his body. As the spiritual dimension of man is discovered, the codes of how he should continue his life in accordance with his creation and in the most peaceful way come to light over time. In this context, our study wanted to examine the efficiency of spiritual counseling and guidance services carried out in penitentiary institutions on the field of spiritual counseling and guidance, which is a branch of spirituality, which has been focused on in the last century. In this research, an answer is sought to the question, "Are spiritual counseling and guidance services carried out efficiently in penitentiary institutions?" It will be the subject of our thesis to reveal spiritual counseling and guidance services in penal institutions and how these services are carried out in the context of efficiency, deficiencies in spiritual counseling and guidance services and solutions. It will be the aim of our thesis to contribute to the efficiency of spiritual counseling and guidance services provided in penitentiary institutions by making recommendations and suggestions through analysis and evaluations.

In our thesis study, a conceptual framework was created by using the literature review technique. In addition, structured interview technique, which is one of the methods in qualitative research, was used. As a result of the data obtained, it has been determined that while the efficiency is high in some of the studies carried out in spiritual counseling and guidance services carried out in penitentiary institutions, the efficiency is low in some studies. The factors that reduce productivity are listed and solutions are discussed.

Keywords: *Spirituality, Spiritual Counseling and Guidance, Penitentiary Institution, Efficiency.*



ÖN SÖZ

Bir hücre iken trilyonlarca hücreye ulaşan insan yapısının, insanı hayrette bırakan mükemmelliği bugüne kadar sayısız araştırmalara konu olmuştur. Son derece hassas miktardaki maddi bileşenlerin çok daha ötesinde bir kimliği de olan insan, maneviyatıyla da sürekli keşfedilmeyi bekleyen sırlarla doludur. Hayat şartları insanı bazen olumlu bazen de olumsuz durumlarla karşılaştırabilir. Bunlardan biri de ceza infaz kurumlarındaki insanların durumudur. Bu tez çalışmasında bu kurumlardaki insanlara verilmesi gereken manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin verimliliği incelenecektir.

Verimlilik, bir işin, bir faaliyetin daha iyi, daha kaliteli hale gelmesidir, basitten mükemmele doğru giden bir yolculuğun adıdır. Tekerleği icat eden insanın daha sonra uzay istasyonu inşa etmesi, James Webb Uzay Teleskobu'nu geliştirmesi verimlilik sürecinin bir sonucudur. Merkezinde insan olan her çalışmanın verimlilik ilkesiyle gelişmesi, terakki etmesi mümkündür. İnsan mutlaka o noktaya el atacak ve zamanla en güzel neticeye doğru gidecektir.

İnsanın merkezde olduğu bir kurum olan ceza infaz kurumları bir vakiydir, realitedir. İnsanlık elbette bugünleri de aşacak, beşer haysiyet ve şerefine yakışmayan tarzlardan uzaklaşarak ona bahşedilmiş en güzel bir nimet olan hürriyetini bu şekilde kayıt altına almaya razı olmayacaktır. Biz de bu çalışmamızla ceza infaz kurumlarında yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin gelişmesine ve ilerlemesine katkı sunmak amacıyla bu kurumlardaki manevi danışmanlık ve rehberlik birimi personeliyle mülakatlar gerçekleştirdik. Elde ettiğimiz bulguları değerlendirdikten sonra çözüm önerilerini sunduk.

Bu çalışma bir giriş, iki bölüm ve bir sonuç bölümünden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi, çalışma grubu gibi bilgilere yer verilmiştir. Birinci bölümde kavramsal çerçeve oluşturulmuş, maneviyat kavramı ve manevi danışmanlık ve rehberliğe dair kavramlar incelenmiştir. Bununla birlikte manevi danışmanlık ve rehberliğin gelişimi irdelenmiş, manevi danışmanlık ve rehberlik alanında ülkemizde yapılan önemli çalışmalar sunulmuştur. İkinci bölümde araştırmanın bulguları ve bulgulara dair yorumlara yer verilmiştir. Ceza infaz kurumlarında çalışan personelin yeterliliklerine, ceza infaz kurumunda gerçekleştirilen faaliyetlere, tutuklu/hükümlülerin ilgi, alaka, memnuniyet ve beklentilerine, faaliyetlerdeki tamamlanması gereken unsurlara değindik. Bu konuları verimlilik bağlamında inceleyerek değerlendirmelerde bulunduk.

Sonuç ve öneriler bölümünde ise çalışmamızdaki bulguların genel bir değerlendirmesini yaparak iyileştirme ve geliştirmeler için çözüm önerilerinde bulunduk.

Yüksek lisans ders döneminden itibaren tezimi teslim edene kadar geçen süreçte tecrübe ve desteklerini benden esirgemeyen, bu zor süreçte her zaman yanımda olan kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Habil ŞENTÜRK' e teşekkürü bir borç bilir hürmet ederim. Tez çalışmalarım esnasında bana yol gösteren ve kıymetli desteklerini benden esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Nazım BAYRAKDAR'a, tez savunmama katılarak değerlendirme ve görüşleriyle çalışmama katkı sağlayan kıymetli hocam Prof. Dr. Hüseyin CERTEL'e teşekkürlerimi sunarım. Yüksek lisans sürecinde desteklerini benden esirgemeyen aileme ve kıymetli arkadaşlarıma da ayrıca canı gönülden teşekkür ederim.

Muhammed Emin GÜL
Konya, 2023



ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Muhammed Emin GÜL

Doğum Yeri ve Tarihi

Lisans Öğretimi : Ankara Üniversitesi - İlahiyat Fakültesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği

Yüksek Lisans Öğretimi : Uşak Üniversitesi-Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı – Din Psikolojisi

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : Milli Eğitim Bakanlığı

(2018 – Çalışmaya devam ediyor)

İletişim

E-Posta Adresi :

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	Error! Bookmark not defined.
ÖN SÖZ	vi
ÖZGEÇMİŞ.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu ve Amacı.....	1
2. Araştırmanın Önemi.....	2
3. Araştırmanın Yöntemi	3
4. Çalışma Grubu	3
1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
1.1. Din ve Maneviyat.....	4
1.2. Manevi Bakım.....	6
1.3. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik	8
1.4. Manevi Danışmanlığın Temelleri	14
1.4.1. Pastoral Care	14
1.4.2. Pastoral Psikoloji.....	15
1.5. Türkiye’de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Faaliyetleri.....	17
1.6. Türkiye’de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Uygulama Alanları	21
1.6.1. Din Hizmetleri Alanı.....	22
1.6.2. Aile ve Sosyal Hizmetler Alanı.....	24
1.6.3. Sağlık Hizmetleri Alanı	26
1.6.4. Adalet Hizmetleri Alanı	29
1.6.4.1. Kavramsal Çerçeve ve Tarihsel Süreç	29
1.6.4.2. Ceza İnfaz Kurumlarında Manevi Danışmanlık ve Rehberliğe Öncelikli İhtiyaç Duyacak Bireyler.....	31
1.6.4.3. Tutuklu ve Hükümlülerin Manevi İhtiyaçları	32
1.6.4.4. Ceza İnfaz Kurumlarına Yönelik Manevi Danışmanlıkta Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar	34
1.6.4.5. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Uygulaması Sırasında Dikkat Edilmesi Gerekenler	36

1.6.4.5.1. Bireysel Görüşmeler	37
1.6.4.5.2. Koğuş/Oda Ziyaretleri.....	38
1.6.4.5.3. Dinî Gün ve Gecelere Yönelik Programlar	39
1.6.4.5.4. Toplu İbadet	39
1.6.4.5.5. Kur'an Öğretimi	40
1.6.4.5.6. İtikat, İbadet, Ahlâk ve Muamelata Dair Bilgilendirme.....	40
1.6.4.5.7. Tema Odaklı Grup Toplantıları ve Yapılandırılmış Egzersizler	41
2. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUMLAR	42
2.1. Ceza İnfaz Kurumlarında Çalışan Diyanet İşleri Başkanlığı Personelinin Mesleki Yeterlilikleri	42
2.2. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kapsamında Ceza İnfaz Kurumlarında Yürütülen Faaliyetlerin Değerlendirilmesi	45
2.3. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Faaliyetlerinde Amaç, Hedef ve Sonuçların Değerlendirmesi	53
2.4. Tutuklu/Hükümlülerin Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Faaliyetlerine İlgi Durumları ve Memnuniyet Seviyeleri	58
2.5. Ceza İnfaz Kurumlarındaki Mahkûmların Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Biriminden Beklentileri ve En Çok Cevap Aradıkları Sorular.....	63
2.6. Ceza İnfaz Kurumlarında Yürütülen Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Faaliyetlerinin Eksik Yönleri ve Öneriler.....	69
3. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER	75
KAYNAKÇA.....	80

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Günümüzde bilim ve teknolojinin hızla gelişmesi beraberinde yepyeni şartları ve durumları hayatımıza taşımıştır. Göz ardı edilemeyecek bir duruma gelen bu değişiklikler bütün bilim alanlarını etkilemiş ve değişen şartlar ile insan doğasının bu değişimlere karşı uyum süreçleri daha fazla irdelenmeye başlanmıştır.

Din hem birey hem de toplum açısından göz ardı edilemez bir olgudur (Certel, 2000). Din, inanç ve maneviyat gibi fenomenler ‘insan’ kavramıyla birlikte var olagelmıştır. İnsanın doğuştan içerisinde olan inanma ihtiyacı ve inandığı unsurları pratiğe dökme arzusu, insanı bazen tutarlı bir dini hayata sevk ederken; bazen de birtakım yanlış ve boş inançlara saplanmasına neden olabilmektedir (Şentürk, 2009). Kişi, hayatı boyunca takatinin sınırlarını aşan ve onu zorlayan pek çok içsel ve dışsal olaylar ile karşı karşıya kalabilmektedir. Bu olaylar kişiyi çoğu zaman stres ve sıkıntıya sürükler. Bunlarla mücadele edebilmek ve üstesinden gelebilmek için sürekli değişen bilişsel ve davranışsal çabalara ihtiyaç duyulur. Bireylerin bedensel ya da ruhsal kaynaklarının zorlanıp tükenmesi karşısında gösterdiği bilişsel ve davranışsal çabalara “başa çıkma” denir. Dinin, başa çıkma sürecindeki katkıları çok yönlüdür. Her şeyden önce acı veren, hayrete düşüren hayat tecrübeleriyle karşılaşıldığında din bir anlamlandırma çerçevesi sunar. Kendinden ötede yüce bir güce bağlanma ve sığınma, korku ve endişeleri azaltma ve yatıştırma güçlü bir destek sağlar (Hökelekli, 2012). Bireyin yaşadığı dini tecrübelerin onun için ne ifade ettiğini kavramak, dini hayatın dinamiklerini anlamak noktasında önemli ipuçları verebilir (Certel, 2016).

İnsan, yalnızca maddi yapıya sahip somut bir varlıktan müteşekkil değildir (Şentürk, 2014). İnsanın sadece fiziki ve psiko-sosyal yapılardan meydana gelmediği onun bir de manevi boyutunun var olduğunun anlaşılmasıyla birlikte, manevi danışmanlık ve rehberlik alanına bütün dünyada gereken önem verilmeye başlanmıştır.

İnsanın, ihtiyacı olan manevi unsurlara ulaşma noktasında, kendisi haricindeki diğer kaynakların desteğine başvurması; nelerin doğru nelerin yanlış olduğunu anlama serüveninde dışarıdan gerçekleştirilecek rehberliklere kapalı olmadığını göstermektedir (Bayrakdar vd., 2018). Manevî danışmanlık ve rehberlik,

alana dair temel eserlerden faydalanılarak hazırlanan, psikolojik danışma ve rehberlik yöntem ve tekniklerinden istifade edilen sunulan, profesyonel destek hizmetleridir. Hristiyanlığa ait dini kültür içerisinde kendini gösteren bu alan, Batı’da “pastoral psikoloji” şeklinde isimlendirilmektedir (Doğan, 2017).

Bu çalışmada insanın önemli bir ihtiyacı olan, din ve maneviyata dair içeriklerin bireylere nasıl ve ne şekilde ulaştırıldığı, danışan ve danışman çerçevesinde bilimsel ve profesyonel olarak bu hizmetin ülkemizde hangi şekillerde yürütüldüğü ele alınmıştır.

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de yürütülen Manevi Danışmanlık ve Rehberlik çalışmalarının incelenmesi ve özellikle incelemeye konu olan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmet alanlarından birisi olan adalet hizmetleri alanındaki (Ağrı İli Ceza İnfaz Kurumları) çalışmaların niteliğinin ortaya konmasıdır.

2. Araştırmanın Önemi

İnsanın biyolojik, psiko-sosyal ve maneviyat gibi birçok boyutu olduğu bir gerçektir. Onun bedeni, biyolojik ve fiziksel boyutunu, zihin ve duyguları psikolojik boyutunu, çevresi ile kurduğu ilişkiler ise sosyal boyutunu meydana getirir. Manevi boyut ise onun iç dünyasına, hissiyat ve zihni yapısına bakan bir boyuttur. Ayrıca maneviyat, yaşadıklarına yüklediği anlamlar ile dünya ve ötesine ilişkin inancını kapsar. Ekseriyetinin Müslüman olduğu ve onun haricinde de semavi inancın ve manevi değerlerin önemsendiği Türkiye’de insanların çok önem verdikleri ve hayatlarına anlam kattığını düşündükleri olgulardan en büyük paya sahip olanı, dini/manevi inançlarıdır. Manevi danışmanlık ve rehberlik, insanın manevi boyutundaki iyilik halinin desteklenmesi ve problemlerinin giderilmesi amacıyla sunulan hizmeti kapsamaktadır (Düzgüner & Ayten, 2020). Ülkemiz de dâhil dünyadaki birçok ülkede, bilimsel çalışmaların insanın manevi yönden desteklenmesinin bireysel ve sosyal faydalarını ortaya koymasıyla birlikte manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri önem kazanmıştır. Çalışmamızda da önemi gittikçe artan bu konu Türkiye bağlamında incelenmeye çalışılmış, alandaki yeterlilikler ve geliştirilmesi gereken alanlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma Ceza İnfaz Kurumlarında uygulanan dini danışmanlık ve manevi rehberlik faaliyetlerinin verimliliğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden faydalanılmıştır. Nitel araştırmalar görüşme, belgelerin incelenmesi gibi yöntemlerle verilerin toplandığı, olayların doğal ortamında gözlenerek gerçekçi ve bütünsel bir şekilde ortaya konulduğu nitel bir süreçtir. Nitel araştırma yöntemi; psikoloji, sosyoloji, eğitim, teoloji gibi sosyal bilim alanlarında; insan ve grup davranışlarının nedenini anlamaya yönelik, kişilerin yargıları, deneyimleri, algıları ve duyguları hakkında subjektif veriler elde edebilmek amacıyla; algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya koymayı amaçlamaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2008).

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme tekniğinin belirleyici özelliği araştırma öznelerinin anlam dünyalarını ve görüşülen kişilerin bakış açılarını ortaya çıkarma olmaktadır. Bu nedenle nitel görüşmede görüşülenlerin anlam dünyalarını, duygu ve düşüncelerini anlamak, nicel görüşmelerden farklı olarak yüzeysel değil daha derin bilgi edinmek esastır.

Görüşme teknikleri, yapılandırılmış ve yarı-yapılandırılmış olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Yapılandırılmış görüşmeler sınırları çizilmiş ve alt açılımlara imkân vermeyen bir yöntemdir. Bu yöntemde sorular önceden belirlenerek verilere bu sorularla ulaşılmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmada yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir.

Ayrıca bu çalışmada literatür tarama tekniği kullanılarak, dini danışmanlık ve manevi rehberlik alanında daha önce yayımlanmış kitaplardan, makalelerden, bu alanda yapılmış olan doktora ve yüksek lisans tezlerinden, kütüphanelerdeki kaynaklardan ve bu konuyla ilgili kurumların sanal kütüphanelerinden yararlanılmış, bilimsel internet kaynaklarından da faydalanılmıştır.

4. Çalışma Grubu

Bu çalışmamızda çalışma grubumuz Ağrı ili ceza infaz kurumlarında görevli cezaevi vaizleridir. Ağrı ili ceza infaz kurumlarında çalışan cezaevi vaizleri ile yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır.

1. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Din ve Maneviyat

Bu alanda bir süredir çalışmalar yürüten din psikologları olarak, bir noktada hemfikir kalabiliriz: O da herhangi bir konuda fikir birliğine varamadığımızdır. Pargament, bilhassa dini tasvir etme metotlarının birbirinden farklılık gösterdiğini belirtmektedir. Uzun bir müddet din doğaüstü, resmi, inançsal, ayinsel, deneyimsel ve çevresel olarak isimlendirildi. Bu kavramlara daha birçokları ilave edilebilir. Aynı şekilde şuan dahi insanlar, dindarlık kavramına birbirinden ayrı manalar yüklemeyi sürdürmektedir (Pargament, 2009).

Her ne kadar farklı perspektifler ve tanımlamalar olsa da din, sürekli bir şekilde mevcudiyetini koruya gelmiştir. Psikologlarca resmedilen, klasik tanımlardan ayrı üç din tasviriyle karşılaşırız. İlk tasvirde din tarihsel bağlamda kurumsal bir olgu olarak kabul edilmez. Bu bakış açısında William James dini “bireyin tek başına kaldığı zamanlardaki duyguları, davranışları ve tecrübeleri” şeklinde tanımlamıştır. İkinci olarak, tarihsel bağlamda din, sadece Tanrıdan müteşekkil değildir. Literatüre bakıldığında elbette dinin, yüce bir varlık merkezinde teşekkül eden inançlar, davranışlar veya duygular üzerine odaklanmış özsel tanımlarını bulabiliriz. Fakat din psikolojisi alanının gelişimine baktığımızda dinin işlevsel tanımlarıyla da fazlaca karşılaşmaktayız. Söz konusu tanımlar, dinin muhteviyatından daha çok onun faaliyet gösterdiği özel amaçlar üzerine odaklanmaktadır. Bu sebeple dinin işlevsel tanımlarının çoğunda, tanrılara veya yüce varlıklara hiçbir şekilde değinilmez. Son olarak, tarihsel açıdan, bir kısım psikologlar dine ne tamamen iyi ne de tamamen kötü kavramlarla yaklaşmışlardır. Yine de James’in fikirleri sağlıklı ve hasta ruhlu din karşıtlığından Allport’un içgüdümlü ve dışgüdümlü dindarlık karşılaştırmasına, Fromm’un otoriter ve hümanistik din arasındaki ayrımına kadar din psikologları dinin çok renkli karakterine dikkat çekme noktasında genellikle hızlı davranmışlardır. Onların büyük çoğunluğu dindarlık ile iyi oluş arasındaki ilişkinin şu an üzerinde konuştuğumuz din türlerine bağlı olduğu düşüncesinde hemfikirdirler. Tarihsel olarak din, kurumsal olduğu kadar bireysel, özsel olduğu kadar işlevsel ve kötü olduğu kadar iyiyi de kapsayan geniş çerçeveli bir yapı olarak tanımlanmıştır. (Pargament, 2009).

Bütün bireylerin değerleri, gereksinimleri ve umutları birbirinden farklı olabileceği için manevi hayatlarındaki durumlar ve değişkenler de farklılık gösterir. Herkes tarafından kabul edilebilecek bir maneviyat tanımının ortaya koyulamamasının nedenlerinden biri de işte bu şekilde her bireyin kendine has bir manevi hayata ve deneyime sahip olmasıdır (Örgev & Günalan, 2011). Türkçe literatürde yeni olmayan maneviyat kavramı genellikle; din, tasavvuf, ahlak ve cesaret/ moral gücü anlamlarında kullanılmıştır. İngilizcesi ‘spirituality’ olan kavram Türkçede ‘maneviyat, ruhsallık, tinsellik, spiritualite’ gibi farklı şekillerde karşılık bulmuştur. Ruhsallık veya spiritualite gibi kavramları tercih eden araştırmacı ve yazarlar bunu, bahsettikleri olgunun ‘din’ olarak algılanmasını istemedikleri için yaptıklarını ifade etmişlerdir. Türkiye’deki din ve maneviyat kavramlarına yüklenen manaların Batıdakine benzer ve ayrışan yönleri olduğu görülmüştür. Her iki kültürde de maneviyat kavramı din olgusuna yüklenen manaya göre şekillenmektedir. Aynı zamanda her iki kültürde de herkesin manevi bir dünyasının olduğu ve bu alanın oldukça kişisel bir alana işaret ettiği fikri kabul görmüştür. Diğer taraftan Türkiye ile Batının maneviyat algıları arasındaki en temel fark din tanımında ortaya çıkmaktadır. Batıda din, kiliseye devam; Tanrı da kilisenin işaret ettiği Tanrı olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla tanrı ve yüce güç/aşkın varlık kavramları farklı çağrışımlara sahiptir. Oysa Türkiye’de hâkim din olan İslam’ın, Hristiyanlığın kilisesi gibi kurumsal bir yapısı yoktur. Müslüman olmanız için kilisede olduğu gibi bir kuruma üye olmanız gerekmez. Dolayısıyla Müslüman bir zihinde din ve maneviyat kavramlarını tamamen birbirinden ayırmak mümkün değildir (Düzgüner & Ayten, 2020).

Din ve maneviyat bireylerin yaşamlarındaki hem bir olgu hem de yaşam tarzı olarak hayatları boyunca yaşadıkları deneyimlere göre değişebilir ve dönüşebilir. Dinî gelişim, yalnızca genel gelişim süreçleri olan çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık ile paralellik göstermez. Bunun ile birlikte bu devrelerin iç yüzlerini aydınlatılabilir. Oldukça düşük sayıdaki fenomen, dinî ve manevi olgular kadar hayat boyu gelişim konusunda bütünüleyici etkiye sahip olabilir. Ayrıca hem klinik hem de ampirik araştırmalar, aynı kültüre sahip olmayan ve hatta belki hiçbir din eğitimi almamış kişiler mabeyninde, psikolojik gelişimde mânevî ve dinî meselelere olan alakayı net bir biçimde gözler önüne sermiştir (Hill vd., 2000).

Modern toplumda yaşanan sekülerleşme süreci dinin, toplum hayatı üzerindeki etkisini önemli ölçüde kaybettirmiş olmasına rağmen insanın ‘aşkın varlık’ ile ilgili inançları, onun irrasyonel ve metafizik değerlerini ve ahlaki durumlarını etkilemeye devam etmektedir. Sonuçta dinin asli işlevlerinin başında gelen anlam ve kimlik yapıcı gücü varlığını hâlâ hissettirmektedir. Başka bir ifadeyle din, büyük ölçüde sübjektif alana çekilerek ferdi bir hayat biçimi olarak varlığını sürdürmesine rağmen, modern insanın hayatını derinden etkilemeye devam etmektedir (Söylev, 2020).

Din ile maneviyat arasındaki katı ayırımın geleneksel dini aidiyetin zayıflamasıyla ortaya çıktığı söylenebilir. Nitekim maneviyat, önceden dindarlıktan ayrı görülmezken 1980’lerden itibaren, ‘maneviyat’ adı altında çok sayıda inanç şekilleri popülerite kazanmıştır. Maneviyat kavramının farklı bir anlam zemininde kullanılması ile birlikte dindarlık ile maneviyat arasında bir gerilim meydana gelmiştir. Dindarlık özsel, statik, kurumsal, nesnel ve inanç temelli ‘kötü’ bir yapıyı ifade ederken maneviyat işlevsel, dinamik, kişisel, öznel ve tecrübe temelli iyi bir yapıyı ifade eder olmuştur. Din fenomeni, modern dönemle birlikte zenginliğini, genişliğini ve bireyin hayatındaki etkisini yitirmeye başlamıştır. Maneviyatın, dindarlığa göre daha kabul edilebilir bir form olmaya başlaması bu süreçte bir katalizör görevi görmüştür (Apak & Acar, 2018).

1.2. Manevi Bakım

Manevî bakım, geniş anlamda (tıbbî) sosyal hizmetler, dar anlamda sosyal bakım hizmetleri alanında bakıma muhtaç yaşlı, engelli ve(ya) kronik hastalara yönelik maneviyat odaklı destek ve yardım hizmetleridir. Bilimsel ve akademik boyutuyla manevi bakım, insanlarda ve özellikle bakıma muhtaç kişilerde manevî risk, sapma gibi sorunlara yol açan alanları inceleyen, sorunların sebeplerini ve çok yönlü etkilerini ve çözüm yollarını araştıran, manevî koruma ve rehabilitasyon yöntemlerini geliştiren bir bilim dalıdır. Bakıma muhtaç kişi ve manevî hayat arasındaki münasebetleri ilmî yöntemlerle inceleyen, bakıma muhtaç kişilerin huzur, saadetleri en üst düzeyde olmalarını sağlamaya gayret gösteren uygulamaya dönük bir meslek dalıdır (Seyyar, 2010).

Daha geniş bir açıdan manevî bakım, bakıma muhtaç kişilerin maneviyatını güçlendirmeyi, hayata bağlılıklarını artırmayı, iç (manevî) dünyalarıyla barışık

olmalarını, manevî sapmaları ve korkuları gidermeyi amaçlayan sosyal nitelikli ve insan odaklı bakım hizmetleridir (Seyyar, 2007). Manevî bakım uygulamalarıyla kurumsal veya bireysel dinî ihtiyaçların ötesinde duygusal stres, üzüntü, kederlenme, ciddi hastalık ve ölüm korkusu gibi kaygı verici oluşumlar giderilmek istenmektedir.

Manevi iyi oluş, öncelikli olarak batı kültürü içerisinde ve çoğunlukla yaşlı kişilerin sorunlarına bir çözüm olmak, manevi anlamda iyiliğe duyulan bir gereksinim neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu kültürde insanın manevi iyi oluşu birey, toplum ve Tanrı ekseninde değerlendirilmiştir. Ülkemizde karşılaştığımız sorunlar ile bu sorunların kişinin yaşamında bıraktığı kötü iz, manevi iyi oluşun önemini iyice artırmıştır (Acar, 2014). Manevi anlamda bir iyi oluş için de elbette manevi bakım gerekmektedir.

Manevi bakım kişilerin zorlu, ıstıraplı, hüzünlü, endişe ve stres dolu zamanlarında, onları yalnız bırakmamak, onlara dini ve manevi yönden ihtiyaç duydukları desteği vermek, içinden çıkamadıkları soruların cevaplanmasında ve sorunlarının giderilmesinde rol oynamak, yol göstermek, yaşamlarına sağlam ve doğru bir anlam kazandırma noktasında yardımcı olmaktır (Karagül, 2012). Manevi bakım; hasta bireylerin yaşamlarına amaç ve anlam kazandırmalarına, hastalıklarına karşı kendilerine has başa çıkma teknikleri geliştirmelerine yardımcı olabilir.

Manevi bakım ve danışmanlık insanlara içinden geçmekte oldukları durumlarda (hastalık, mahkumiyet, yas, kriz, vb.) eşlik etmeyi ifade eden bir tür danışmanlık faaliyetidir. Bu hizmet ülkemizde gelişmekte olan bir alandır ve artan oranlarda kurumsal ve akademik ilgiye mazhar olmaktadır. Hizmetin resmi yürütücüsü olan Diyanet İşleri Başkanlığı, eğitimler ve uygulamalar yürütürken, üniversiteler yüksek lisans programları açarak alana katkı sunmaktadır (Şahin, 2018).

Manevi bakımın bireye belli seanslar ve sürede verilmesi zorunlu değildir. Muhatapla her konuşma bir manevi bakımdır. Psiko-terapi’de muhatabın düzenli bir kişilik analizi yapılarak problemleriyle beraber yaşamaya alışması veya zararlı kontrolü hedef alınırken manevi bakımda bir adım daha ileriye gidilerek kişinin inançlarına temel teşkil eden yönüyle (insan, Allah, dünya, ahiret) ilişkileri üzerinde durulur ve ona bu açıdan yardım edilir (Karagül, 2012).

Manevi bakım alanı teorik bakımdan teoloji, psikoloji, sosyoloji ortaklığı üzerine bina edilmiş bir alandır. Bireylerin genel ihtiyaçlarını ve içinde bulundukları

durumlarını kavramada, yöntemlerinin etkililiğini değerlendirmede sosyolojiden, içsel gereksinimlerini kavramada ve çeşitli ruhsal durumlara yaklaşımlar geliştirmede psikolojiden ve geliştireceği manevi yaklaşımları dini olarak beslemede teolojiden faydalanır. Dolayısıyla disiplinler arası olan bu alanda donanım sahibi olmak, psikolojik ve teolojik bir donanım sahibi olmayı gerektirir. Psikoterapistler gibi dini danışmanlar da psikoloji teorilerine dair bilgi sahibi olmalı ve aynı zamanda klinik eğitimden geçmelidir. Bununla birlikte, manevi bakım uzmanları sadece danışman değildirler; onlar aynı zamanda inançlı birer bireydir. Dolayısıyla, soruları yanıtlamaya yönelik teorik; vaaz verebilme, ibadetlere önderlik edebilmeye yönelik pratik ve pastoral bakıma dair müşahhas bir dini eğitimden de geçerler. Böylece pastoral danışmanların hem psikolojik hem de dini donanım sahibi olarak ruhsal ve manevi sorunlarında bireylere yararlı olabilmeleri amaçlanır (Ayten, 2018).

1.3. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Hiç şüphe yok ki insanın yaratılışından gelen bilişsel ve duyuşsal yetenekler onun maneviyat dünyasının yapı taşlarını oluşturmaktadır. Bu yetenekler keşfedilebilir olduğu gibi, ihmal edilebilir ve kontrol dışına çıkabilir olma özellikleri ile de hem birey için problem oluşturma potansiyeline hem de yardım ve desteğe açık olma imkânını içlerinde barındırırlar. Böylece insan, bu yetenekleri ile ruhsal yapısını elverişli hale getirip zenginleştirebildiği gibi manevi sıkıntı ve bunalım içerisine de düşebilmektedir. Çünkü insanın maddi ihtiyaçları olduğu gibi manevi ihtiyaçları da vardır. Bunların başında inanma, kutsal/aşkın olana bağlanma ve güvenme gelmektedir (Cebeci, 2010).

Bireyin hayatı boyunca karşılaştığı her tür sorunun çözümünde dine ve maneviyata başvurması son derece doğal bir durumdur. Fakat bununla birlikte problemlerin üstesinden gelme noktasında destek olacak bir kaynak olan dinden faydalanabilmek ve bireyin iç âleminde bulunan manevî potansiyelini işlevsel hale getirmek, kişinin bir başına ve devamlı bir şekilde üstesinden gelebileceği bir husus değildir. Bu sebeple bireyler tecrübe ettikleri uyum problemleriyle ilgili olarak profesyonel desteğe gereksinim duyabilmektedir. Yürütülen bu destek sürecinde Dinî ve manevî kaynak ve enstrümanları kullanan danışmanların, dinî ve manevî kaynakları kullanmayan danışmanlara göre daha verimli neticeler elde ettikleri ile ilgili bulgular her gün biraz daha artmaktadır (Doğan, 2017). Manevi danışmanlık ve

rehberlik alanına dair yürütülen araştırmalar özellikle son yıllarda oldukça artmıştır. Batı’da Pozitif psikolojinin yaygınlaşmasının ardından psikoloji alanında bir bakış açısı dönüşümü gerçekleşmiş, Seligman ve Csikszentmihalyi’nin araştırmaları da literatürün gelişimine ivme kazandırmıştır. Bunun akabinde bireyin karşılaştığı problemlerle baş edebilmesi meselesinde gerçekleştirilen araştırmalarda Kenneth Pargament’in ciddi katkıları olan dini başa çıkma teorisi, manevi danışmanlığı hissedilir ölçüde literatüre taşımıştır. Küresel anlamda gerçekleşen toplumsal değişimler, politik meseleler, dini tutumlar neticesi, daha seküler bir yapı oluşurken bir taraftan da maneviyat konusu kendini araştırmaların gündemine taşımıştır (Ayten, 2018).

Hristiyan kiliselerindeki din görevlilerine ‘pastor’ adı verilmektedir. Bu kişiler yerli halka, hayatın farklı alanlarına ve dine dair konularda bir tür dini danışmanlık hizmeti vermektedirler. Hristiyanlar arasında yaygın bir şekilde kullanılan Hristiyan din görevlilerinin yürüttüğü bu dini danışmanlık sistemine ‘Pastoral Danışmanlık’ ismi verilmiştir. Bir pastorum danışan bireye Yeni Ahit’in öğretilerine uygun bir şekilde yol göstermesi ve danışma süreci boyunca temel kaynak olarak Yeni Ahit’i esas alması şarttır. Pastorlar danışmanlığın amacı olarak insanlara ‘İsa’nın halkına yaklaştığı gibi’ yaklaşmanın esas olduğunu kabul ederler. Bu amaca ulaşabilmek için insanları anlamaya gayret eder, Tanrı tarafından sevildiklerini ve değerli varlıklar olduklarını hissettirerek onlara dini tebliğ ederler(Uygur, 2015).

Pastoral Danışmanlığın gün yüzüne çıkışı 2. yüzyılın başlarına dayanmaktadır. O tarihlerden itibaren Hristiyan ruhban sınıfı, günahlarıyla rahatsızlanarak hasta hale gelmiş ruhları tedavi etmeyi kendisine görev edinmiştir. Ruhban sınıfı içindeki din adamları danışanları anlayabilmek adına duygu ve düşünceleri incelemiş ve bireyin zihinsel durumuna dair bilgi edinme yöntemi olarak tercih edilen ilk psikolojik tekniklerden, içebakış (introspective) metodunu kullanmışlardır. Pastoral Danışmanlıktaki, danışanlara yaklaşım tekniğiyle paralel biçimde psikolojinin farklı bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasında da içebakış yöntemini bir terapi yöntemi olarak kullanan öncü psikologların çalışmaları etkili olmuştur. Pastoral danışmanlık ile psikoloji bilimi arasında ortaya konulabilecek ortak noktaların başında bu yöntemsel benzerlik gelmektedir. Başlangıcı 17. yüzyıla kadar varan Aydınlanma Çağı’nın yankıları, 18. yüzyıl başlarında kişinin iç

dünyasının daha önemli hale gelerek ön plana alınmasıyla din adamlarının bireye yaklaşımına ve Pastoral Danışmanlığa oldukça önemli şekilde etki etmiştir. İnsanların koloni biçiminde yaşadığı dönemde Amerika’da, politik, sosyal ve dini düşüncelerde derin dönüşümler yaşanırken Pastoral Danışmanlığın pek çok temel ilkelerine ilişkin anlayış da yeni bir boyut kazanmış, bireylerin his ve düşüncelerinin içeriğini kavrama çabası artmış özellikle stres ve melankoli gibi kavramlar üzerinde araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Din değiştiren bireylerle görüşmeler yaparak duygu ve düşüncelerini araştıran din adamları, bunu her ne kadar teolojik bir kontekst içerisinde gerçekleştirmiş olsalar da, ortaya koyulan uygulamanın dili tamamıyla psikolojiktir (Wakley, 1995; akt. Uygur, 2015).

Manevi danışmanlık ve rehberliği genellikle ahlak ve ahiret meselelerinden doğan bir destek hizmeti olarak görmek doğru olmayan bir düşüncenin neticesidir. Dini danışmanlık, dini bir kurum niteliği taşısa bile danışmanlığın anlamından uzaklaşmaz. Dini danışmanlık, danışmanlığın kapsadığı dalların bazıları ile ilgilenip bazılarını alanı haricinde görmez. Alan içerisindeki problemleri de salt dini problem olarak incelemez. Her dini danışman, karşılaştığı probleme, danışanın belirlediği destek unsurları açısından yaklaşır ve hizmet sürecini empatik ve kişisel bir şekilde iletir. Bu yardım, dini problem açısından olabileceği gibi din dışı bir problem açısından da olabilir. Dini danışma, alanın teolojik köklerinde uzmanlaşarak ve metodolojisini geliştirerek, sorunları olan bireye sahip olduğu miras ve diğer psikolojik yardım disiplinlerinin yardımıyla bir katkı sağlayabilecek bir kimlik bulmak zorundadır. Bu anlamda dini danışma, bireyin problemlerine, inandığı dinin değerleri ile ilişki kurarak çözüm yolları sunmayı hedefler. Bununla birlikte, bu hedefini gerçekleştirirken diğer psikolojik yardım disiplinlerinden de kendini bağımsız kabul etmez. Dini danışmanlığın başarısı, alanı olan teoloji çalışmalarındaki derinlik ve diğer yardım meslekleriyle ilişkisinin yoğunluğuyla doğru orantılıdır (Altaş, 2000).

Türkiye’de manevi danışmanlık konusunda gerçekleştirilen araştırmalarda ayrı tanımlamaların tercih edildiği tespit edilmiştir. Manevi danışmanlık rehberlik alanına dair ilk çalışmalara imza atanlardan Ok (1997), “Dinî Danışmanlık” terimini tercih ederken Özdoğan (2006), bu terimi “pastoral yaklaşım” şeklinde ifade etmektedir. Ok (2008), takip eden yıllarda araştırmalarında, ‘inanç bakım ve danışmanlığı’ teriminin daha kapsayıcı olması sebebiyle kullanılması gerektiğini

ifade etmektedir. Ok'un bakış açısına göre, inançlı-inançsız ya da dindar-dinsiz farkı koymamasından ötürü "inanç bakım ve danışmanlığı" teriminin tercih edilmesi daha doğru olacaktır. Dinî danışmanlık ve rehberlik terimlerini tercih eden Söylev (2014) ve Şirin (2014), dinî danışmanlığı, psikoterapi ile dinî, manevi öğelerin kesiştiği bir danışmanlık disiplini şeklinde yorumlamışlardır. Belen (2014) 'manevi danışmanlık' kavramını tercih ederken Karagül (2012) ise 'manevi bakım' kavramını tercih etmiştir. Karagül'ün (2012) yaklaşımı açısından manevi bakım; yaşamın meşakkatli ve anlamının sorgulandığı vakitlerde, yaşama ve olgulara mana yükleme, bireylere inançları ekseninde profesyonel bir yöntemle danışmanlık ve rehberlik gerçekleştirmektir. Karagül'e göre manevi bakım yalnızca manevi problemler meydana geldiği vakit gerçekleştirilmesi gereken bir meseledir. Koç'un (2012) bakış açısına göre manevi danışmanlık; teoloji, psikiyatri, psikoloji ve psikolojik danışma dallarını da bünyesinde barındıran multidisiplin bir yaklaşım olup din psikolojisinin bir alt alanı şeklinde sınıflandırılmalıdır. Apaydın (2016)'a göre ise manevi danışmanlık, danışmanlık sahası bünyesindeki bütün sorunlarla muhatap olan ve danışanın rolü münasebetiyle psikolojik danışmadan ayrılan bir destek hizmetidir. Yukarıdaki bütün tanımlamalardan yola çıkarak manevi danışmanlık, yaşamlarında dinî/manevi kabullerin olduğu danışanlara, dinden faydalanarak ve psikolojiye dair bilimsel uygulamalar ile birlikte daha iyi ve etkili destek sunma çalışması şeklinde tanımlanabilir (Çelimli & Güldal, 2016).

Manevi danışmanlık teoloji ve psikoloji, psikiyatri gibi davranış bilimlerinin bir araya gelmesiyle oluşan ruh sağlığıyla ilgili bir alandır (Şirin, 2014). Psikologlar uzun bir süre insan davranışları üzerine geliştirdikleri teorilerde manevi, dinî alanı ya dışarda tutmayı tercih etmiş ya da öncülüğünü Freud ve takipçilerinin yaptığı dinin ruh sağlığını olumsuz yönde etkilediği varsayımını kabul etmişlerdir (Aydın, 2004). Ancak günümüzde psikologların dine yönelik perspektifleri pozitif yönde değişmiş ve hatta bazı psikologlar, din adamlarını ruh sağlığını koruma hareketinin ilk halkası olarak kabul etmişlerdir (Karaca, 2011). Bir dargın bir barışık kardeşler olan din ve psikoloji (Köse & Ayten, 2015) arasındaki barışın bir neticesi olarak Avrupa ve Amerika'daki akademik çalışmalarda, psikiyatri eğitiminde, klinik tedavide din ve maneviyat üzerine ciddi çalışmalar yapılmaya başlanmıştır (Yapıcı, 2013). Tıp fakültesi ve psikoloji bölümlerinde manevi danışmanlığa dair dersler yer almıştır (Köylü, 2010). Maalesef ülkemizde aynı gelişmelerden bahsedilememekte, özellikle

psikolojik danışmanlıkta “dinin özel konumundan ötürü insanın tinsel yönünün psikolojik danışma uygulamalarının içine girmesi politik yönden oldukça tehlikeli ve riskli” (Kararımak, 2004) olarak değerlendirilmektedir.

Amerika’daki manevi danışmanlığın mesleki uygulamaları için standartlar geliştirip, gereksinimlerini belirleyen temel organizasyon, Amerika Dinî Danışmanlar Birliği’dir (American Association of Pastoral Counsellors-AAPC). AAPC’ye göre manevi danışmanlığın tanımı ise şu şekildedir: “Klinik ruh sağlığı uzmanları olarak, manevi inançlarını ve uygulamalarını terapötik süreçle bütünleştirerek dinî bir bağlılığı olan veya olmayan herhangi bir danışana hizmet vermektir”. AAPC tarafından dinsel danışmanlık için tavsiye edilen dersler şunlardır: psikopatoloji, grup dinamikleri, kişilik ve kişilik gelişimi teorileri, terapi ve danışmanlık teorileri, davranış bilimlerinde ve teolojide araştırma yöntemleri, evlilik ve aile dinamikleri, uygulamalı klinik eğitimi. Bu derslerin ve uygulamaların saatleri de belirlenmiştir (Aka, 2020).

Altaş (2016), incelemesinde dinî danışmanlık tanımlarının üç temel kavrama şeklinden söz edilebileceğini ifade eder. Öncelikle manevi danışman şeklinde tercüme edilen dinî danışmanlık, kültürel danışma etkinliklerinin bir parçasıdır ve bütün sorunları, dinî sorun bağlamında değerlendirmeye tabi kılar. Burada danışanla, danışmanın ortak inanışlara ve ön kabullere sahip olması mühim değildir. Bununla birlikte dinî danışmanlık, dinî temsille direkt irtibatlı olup dinî danışmanın üzerine aldığı rol, tanımların farklılaşmasının temel noktasıdır. Burada danışman din görevlisi rolü üstlenerek danışma süreçlerinde yer alır. Danışma ortamında ortaya konulan sorunun dinî karakterli olup olmaması mühim değildir. Kiliseyi temsil eden din görevlisinin süreçte yer alması, danışma sürecini dinî danışmanlığa döndürmektedir. Son olarak da kişinin dinî inancının merkeze yerleştirildiği kavrama şeklidir. Danışman danışanla ortak inanç ve değerleri taşımaktadır. Bu kavrama şeklinde, inançlı bir bireyin karşılaştığı bütün sorunlarda inanılan din ile bağlantı sağlanarak sorunların üstesinden gelinmeye çalışılır.

Manevi danışmanlık, bir destek ve yardım faaliyetidir. Bu noktada temel, kişinin teolojik ön kabulleri göz önünde bulundurularak özel bir psikolojik etki sağlayacak destek hizmeti sunmaktır. Foskett ve Jacobs (1994)’a göre manevi danışmanlık bireyle bir bütün olarak ilgilenerek bireye uygun ise onun aşkın olanla ilgili kendi anlamını bulmasına ve onunla ilişkisine yardımcı olmaktır (Foskett –

Jacobs (1994) Akt.: Ok, 2012). Manevi danışmanlık, yalnızca itikad ve ruhsallık meselelerini bünyesinde barındırmaz, destek arayanların bütün sorunları ve ıstırapları hakkında görüşürken bir yandan psikolojinin bir yandan da ruhsallığın zengin kültüründen yararlanır. Psikolojik kabiliyetlerin inançla ve ruhsallıkla birleştirilmesini gerektirir (Amer & Jalal, 2016). Danışanlarına herhangi bir inanç sistemi dayatmaz. Manevi danışmana başvuran bireyin herhangi bir dine mensup olması gerekmediği gibi sorunlarının da dinî olmasına gerekli değildir. Danışmaya gelen bireylerin problemleri, kişisel ilişkilerinden kaynaklanan sorunlar olabileceği gibi kaygı, ölüm, sıkıntı, stres, anlamsızlık, günahkârlık vb. problemler de olabilir. Bu şekildeki konular hem psikolojik danışmanlığın hem de teolojinin ortak konularıdır. Manevi danışmanlık; teori ve yöntemler açısından tek yönelimli değildir. Teknik, beceri ve kuramlar açısından diğer psikolojik danışmanlık modellerinden farklı değildir. Bununla birlikte, manevi danışmanların belirli psikolojik danışma modellerinin dar veya dışlayıcı yorumuna takılıp kalmamaları önerilmektedir (Ok, 2012).

Din, bireylerin yaşamlarında fitrî bir şekilde bulunmaktadır. Bu noktadan hareketle manevi danışmanların, kişilerin yaşamlarının değerli bir parçası olan dinden yararlanarak onlara destek olmaları doğal bir durumdur. Ancak bunu gerçekleştirirken psikolojiye dair teorik bilgileri de göz ardı etmeden ve bunları dinî bilgilerine ekleyerek danışanlarına destek olmaları daha doğru olacaktır. Bu perspektiften nazar edildiğinde manevi danışmanların meseleyi yalnızca dinsel açıdan görmedikleri; fakat dinin ve maneviyatın da insan yaşamının değerli bir parçası olduğunu bilerek ve psikoloji alanındaki ilerlemeleri takip ederek hizmet verdikleri ifade edilebilir (Özen, 2010). Bir başka deyişle manevi danışmanlar teoloji ve psikolojiyi birleştirerek faaliyetlerini yürütmektedirler. Burada altı çizilmesi gereken nokta manevi danışmanların psikolojik desteğin temel ilke ve yöntemlerini öğrenmelerinin oldukça önemli olduğudur (Şirin, 2014).

İslam geleneğinde manevî danışmanlığa baktığımızda öncelikle Hz. Muhammed'in irşad ve tebliğ vazifesini ifa ederken gruplar halinde veya bireysel olarak manevî danışmanlık uyguladığı görülmektedir. Hz. Peygamber'in, kendisine din ile veya dünya ile ilgili sorunları noktasında rehberlik etmesi için başvuran kişilerin bireysel özelliklerini göz önünde bulundurarak kişiye has tavsiyeler ifade etmesi, profesyonel bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Nitekim O'nu takiben

irşad ve tebliğ yapan Müslümanlar, bir nevi manevî danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Manevî rehberlik faaliyetlerinin İslam geleneğinde kurumsallaşma olmadan doğal bir destek hareketi olarak da gerçekleştirildiği söylenebilir. İslam dininde hasta ziyareti, taziye de bulunmak gibi ilişkiler tavsiye edilmekte ve bunlar manevî yardım anlamı taşımaktadır. Diğer taraftan tasavvuftaki müşid-mürid ilişkisi yapısı itibarıyla manevî rehberlik fonksiyonuna sahip bir destek ilişkisi olarak değerlendirilebilir. Bütün bunların yanında Müslüman gelenekte manevî danışmanlık, profesyonel bir yardım olarak değerlendirilmediği için bir meslek olarak değil, hem dinî hem de insanî bir vazife olarak görülmüştür. Bu nedenle manevî danışmanlık, İslam bilim geleneğinde bir bilim olarak yer almamış ve metodolojisi de oluşmamıştır (Doğan, 2017).

1.4. Manevi Danışmanlığın Temelleri

1.4.1. Pastoral Care

Pastoral care, dinsel danışmanlar tarafından bireylere yardımcı olmak, problemlerinin çözümüne katkıda bulunmak, sorunu olan insanları yönlendirmek, desteklemek şeklindeki faaliyetler olarak tanımlanmaktadır. Bu faaliyetler esasında Hristiyan kültür içerisinde dini benimsetme, kabullendirme veya dine karşı sempati uyandırma amaçlı olarak ortaya çıkmakla birlikte bunların zamanla bu çerçevenin dışına çıkıp tamamen insanî amaçlara yönelen faaliyetler olduğu görülmüştür. Pastoral care, dini bir güdüyle ortaya çıksa da sonuçta insanî amaçlara yönelen, insanların dini ve ruhsal sorunlarının çözümüne destek olmayı hedef alan bir faaliyettir. Pastoral care faaliyetlerini bilimsel bir yöntemle ele alan ilk çalışmayı yapan Amerikalı psikolog Anton Boisen olmuştur. Bilimsel maneviyat eğitimi (CPE - Clinical Pastoral Education) hareketinin öncüsü sayılan Boisen ‘Teolojinin Metotları ve Görevi’ adlı 1926 yılında kaleme aldığı eserinde manevi açıdan insanları anlamının yollarını göstermiş, bireylerin birbirlerine karşı fedakârlıkta bulunma konusunda yarış içinde olmalarını tavsiye etmiştir. İnsanlara destekte bulunmak, onlara bir şeyler kazandırabilmek için bireyin gelişiminin, yaşam kurallarının ve kişiliğinin bilinmesinin lüzumuna dikkat çeken Boisen dini aktörlerin bu yönde eğitilmesi gerektiğini savunmuştur. Papazların artık itiraflara muhatap olurken pasif birer dinleyiciler olmaktan çıkıp, insanları huzura kavuşturma, ruhen rahatlatma, kötülüklere karşı tepki geliştirmelerini sağlama gibi görevleri de yerine

getiren dini danışmanlar olmaları gerektiği yönündeki kanaat yaygınlaşmaya başlamıştır. Böyle bir vazifeyi yerine getirebilmek için de papazların eğitilmesinde teolojinin yanında insan bilimlerine özellikle de psikolojiye ağırlık verilmesi zaruri görülüyordu. Böylece pastoral care hizmetlerinin bu yönde geliştirilmesi, papazların yetiştirilmesinde transpersonel psikoloji, danışma psikolojisi ve klinik psikolojinin yöntem ve ilkelerinin kullanılmaya başlanması neticesinde pastoral psikoloji alanı ortaya çıkmış oldu. Bu alan, din konusunda psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri ile bu hizmetlerin araştırma ve geliştirme çalışmalarını kapsamaktadır. Hali hazırda ABD ve bazı Avrupa ülkelerinde pastoral psikoloji alanına dair ciddi çalışmalar yapılmakta, eğitim ve yayın faaliyetleri sürdürülmektedir (Cebeci, 2010).

Hristiyanlıktaki itiraf müessesinin asıl hedefi dinsel kuralları pekiştirmek, bireyin Hristiyanlığa olan bağlılığını kuvvetlendirmektir. Fakat 21. yüzyılda papazla kişi arasında geçen bu itiraf ilişkisindeki psikolojik etkenler, din adamlarının dikkatini çekmiştir. Bu ilişkilerin daha bilimsel yürütülmesi lüzumu anlaşılmış ve dinsel danışma psikoloji (Pastoral Psikoloji) alanı doğmuştur. İtiraf müessesindeki bu psikolojik işlevi, daha etkili ve bilimsel bir şekilde yürütebilmek için kiliseler son 40 yıldır din adamlarının klinik ve danışma psikolojisi alanlarında yetişmesine daha çok önem vermeye başlamışlardır (Ok, 1997).

1.4.2. Pastoral Psikoloji

Dini danışma (pastoral care) girişimleri tamamen bir Hristiyanlık faaliyeti olarak ortaya konmuş olduğu için bu faaliyet alanına ait kavramlar da doğal olarak Hristiyan kültürü ile ilgilidir. Şüphesiz bir faaliyet ve bilim alanındaki kavramlaştırma, ilkin o alanı keşfedip ortaya çıkaranlar tarafından kendi inanç, dil ve kültür özelliklerine göre şekillenir. Bu sebeple manevi destek ve yardım hizmetlerinin pratiği ve teorisi ile ilgili bilimsel çalışma alanına da dini danışma psikolojisi anlamında Pastoral Psikoloji denilmiştir (Cebeci, 2010). Hristiyan kültürü ve geleneklerinden doğan pastoral psikoloji, manevi danışmanlık ve rehberliğin temellerini teşkil etmektedir. Asırlar boyunca Hristiyanlar, inançlarının bir gereği olarak, işledikleri günah ya da suçları bir perde arkasındaki papaza itiraf ederek günahlarından arınmaya çalışmışlardır. Bu süreç zarfında papaz gerekli gördüğü soruları sormakta ve nasihatlerde bulunmaktadır. Asıl gayesi dinî kuralları pekiştirmek ve bireyi Hristiyanlığın temel ilkelerine uymaya teşvik olan bu

ilişkilerdeki psikolojik etkenler, rehberlik ile ilgili araştırmaların gelişim gösterdiği yirminci yüzyıl başlarında din adamlarının ilgisini çekmiştir. Hristiyan halkın, kaynakları dinî olan psikolojik sorunlarının çözümüne yardımcı olmak maksadıyla, din adamlarıyla olan bu ilişkilerin daha bilimsel bir şekilde yürütülmesi lüzumunun anlaşılması neticesinde, dinî danışma psikolojisi olarak adlandırılabilir bir destek alanı olan ‘pastoral psikoloji’ doğmuştur (Tan, 1992). Papazlar, psikolojik danışma ve rehberlik konularına duydukları ilgi ile kiliselerde yürüttükleri hizmetleri hastaneler ve diğer sosyal kurumları da kapsayacak şekilde genişletmişlerdir. Böylece papazların dinî konulardaki yardım çabaları hem kilise içinde hem kilise dışında daha profesyonelce yürütülen farklı bir boyut kazanmıştır. Artık onlar, mümkün olan ve ihtiyaç duyulan hemen her ortamda dinî danışma ve rehberlik hizmetlerini yürütmeye başlamışlardır (Cebeci, 2010).

Klinik psikoloji ve mânevî rehberlik arasındaki sınır bölgede faaliyet gösteren pastoral psikoloji, din psikolojisine ait alanlardan biridir. Bu açıdan pastoral psikoloji, teolojik yaklaşımlar ile din psikolojisi yaklaşımlarını birbirine bağlamaktadır (Özdoğan, 2006). Pastoral psikoloji, insanın manevi dünyasının tahlili yönüyle din psikolojisinin içinde bir alt dal olduğu gibi, insanın manevi dünyasının tanzimi yönüyle de din eğitimi içinde bir alt dal olarak görülmektedir. Konunun din eğitime bakan tanzim edici yönü doğrudan bir öğretim faaliyeti olarak değil de öğrenme sonucunu da beraberinde getirecek bir rehberlik eylemi olarak düşünülebilir. Dinin kendi yapısından ve dini bilgilerin dogmatik karakterinden kaynaklanan bir psikolojik destek ve rehberliğe ihtiyaç duyma durumu daima mevcuttur. Yani dinin hayatla bütünleştirilmesi ve dini bilgileri hazmetmedeki zihinsel ikna ve çözüm sorunları böyle bir yardım işlemini gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla dini bilgi, duygu ve davranışları kazandırmaya yönelik din eğitimi etkinliklerinde rehberlik edici bir yaklaşımın gözden uzak tutulmaması ihtiyacı vardır (Cebeci, 2010). Pastoral psikolojinin bireye sağladığı temel kazanım; yalnız bir canlı olmadığını, desteğe ve sevgiye ihtiyaç hisseden bir ailenin, toplumun ve dünyanın bir ferdi olduğunu hatırlatmaktır. Umudun ve değişim olanağının güçlü olduğu bir toplum yaratmaktır (Özen, 2010). Dinî danışman bunu yaparken ağır ruhsal rahatsızlıklarla nadir olarak ilgilenir ve onların tedavilerini, bu alanda uzmanlaşmış terapistlere ve psikiyatlara bırakır (Holm, 2007). Dinî danışman daha ziyade ahlâk ve inanç sorunlarından doğan değer problemleri ile uğraşmaktadır. Nitekim Kiliseler

bu fonksiyonlarını daha etkili ve bilimsel bir şekilde yürütebilmek adına din adamlarının klinik ve danışma psikolojisi alanlarında kendilerini geliştirmelerine daha çok önem vermeye başlamışlardır (Tan,2010).

1.5. Türkiye’de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Faaliyetleri

Akademik bağlamda son yıllarda dinî danışma ve rehberlik konusu öncelikle din eğitimi, din psikolojisi ve sosyal hizmet alanlarında çalışılmaya başlanmıştır(Topuz, 2014). Türkiye’de bazı İlahiyat Fakültelerinde (Erzurum ve Samsun) dinî danışma ve rehberlik alanında uzaktan eğitim ve tezsiz yüksek lisans çalışmalarına başlanmıştır. Bununla birlikte Açık Öğretim Fakültesi İlahiyat ön lisans programında yer alan “Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler” dersi içerisinde “Din Hizmetlerinde Rehberlik ve Dinî Danışmanlık” başlığı adı altında bir ünite yer almaktadır. Anlaşılacağı üzere dinî danışma ve rehberlik, Türkiye’de yeni yeni çalışılan konular arasındadır. Özellikle lisansüstü akademik çalışmalar oldukça azdır. Genellikle din hizmetleri çerçevesinde mevzu bahis olan dinî danışma ve rehberlik konusu birkaç doktora çalışması haricinde daha çok yüksek lisans düzeyinde, makale ve çeşitli tarihlerde gerçekleştirilen sempozyum ve çalıştay bildirileri ile ele alınmaya başlanmıştır (Söylev, 2015).

Literatür incelendiğinde Türkiye’de manevî danışmanlık ve rehberlik alanıyla ilgili olarak başlangıç sayılabilecek ilk iki araştırmanın “Hastanelerde Din ve Moral Hizmetleri”ni konu edinen Nurullah Altaş’ın ve “Dinsel Danışmanlığın Teorik Çatısı”nı inceleyen Üzeyir Ok’un yüksek lisans çalışmaları olduğunu görmekteyiz. Bu tezler Mualla Selçuk danışmanlığında, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalında 1997 yılında tamamlanmıştır. Altaş çalışmasında, 1994 yılı Sağlık Bakanlığı bütçe görüşmeleri esnasında gündeme gelen, yatarak tedavi gören hastalara din ve moral hizmetlerinin sunulması meselesini ele almış; Ok ise dinî danışmanlığı Batı literatürü temelli olarak araştırmıştır (Doğan, 2017).

1995 yılında gerçekleştirilen I. Din şûrasında din hizmetlerinin alanları aile, camiler, Kur’an kursları, eğitim merkezleri, cezaevi, hastane, çocuk ıslahevleri ve iş yerleri şeklinde belirlenmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı ve Sağlık Bakanlığı arasındaki müzakerelerin akabinde ilk olarak 19 Ocak 1995 tarihinde yayınlanan bir genelgeyle hastaneler ve buralarda yatarak tedavi gören hastalara, din ve moral hizmetleri sunulmaya başlanmıştır. Ancak Danıştay 5. dairesinin yürütmeyi

durdurma kararı uyarınca söz konusu uygulama, 07 Haziran 1996 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır. Altaş, süreci detaylı bir şekilde çalışmasında incelemiş ve daha sonra konuyla ilgili “Hastanelerde Dinî Danışmanlık Hizmetleri (Türkiye Uygulaması Üzerine Deneysel Bir Araştırma)” isimli ayrı bir çalışması olan makalesini de 1999 yılında A.Ü.İ.F. Dergisinde yayınlamıştır. Daha sonra Altaş, 2000 yılında A.Ü.İ.F.D’de yayınlanan “Dinî Danışmanlığın Teorik Temelleri” isimli diğer bir makalesinde de dinî danışmanlığı doğrudan ele almıştır. Bu makalede Batı literatürü ve kendi geleneğimizdeki yansımalar ile dinimizin hususiyetleri irdelenmiştir. Altaş 2012 yılında editörlüğünü yaptığı Dinî Danışmanlık ve Din Hizmetleri kitabında “Din Hizmetleri ve Dinî Danışmanlık İlişkisi”ni incelemiştir. Diğer taraftan Ok, 2007 yılında gerçekleştirilen I. Din Hizmetleri Sempozyumunda sunduğu “İnanç Bakım Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi” isimli tebliği ile konu hakkındaki görüşlerini bir model etrafında somutlaştırmış ve ülkemize yönelik bazı tekliflerde bulunmuştur. Ok daha sonra 2012 yılında yayınladığı “Dinî Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi” isimli makalesinde dinî danışma ve rehberliğin kavramsal çerçevesi ile ilgilenerek bu alandaki sorunları ele almıştır (Söylev, 2015).

İlk çalışmaların ardından ihtiyaca binaen alana olan ilgi ve çalışmaların sayısında artış gerçekleşmiştir. Manevi danışmanlık ve rehberlik alanına dair doktora seviyesinde hazırlanan çalışmalar arasında Turgay Şirin ‘in “Bilişsel Davranışçı Psikoterapi Yaklaşımıyla Bütünleştirilmiş Dini Danışmanlık Modeli”; Salih Aybey’in “DİB Aile ve Dini Rehberlik Bürolarına Gelen Soruların Analiz ve Değerlendirilmesi: Ege Bölgesi Örneği”; Havva Sinem Uğurlu (Bakar)’nın “Dini Danışmanlık Eğitimi: Amerika Örneği”; Ayşe Burcu Gören’in “Down Sendromlu Bireylerin Manevi Bakımı ve Bir Model Önerisi”; Zuhal Ağıkaya Şahin’in “Federal Almanya Cumhuriyetinde Dini Danışmanlık: Teori-Eğitim-Uygulama”; Garip Aydın’ın “Hadislerde Hastalara Yönelik Manevi Destekler”; Mehmet Fatih Altınova’nın “Hadislerde Vesvese ve Manevi Bakım”; Gülay Korkmaz’ın “Hastanelerde Din ve Moral Hizmetleri İhtiyacı Üzerine Bir Araştırma: Süleyman Demirel Üniversitesi Hastanesi Örneği”; Saadettin Özdemir’in “Korunmaya Muhtaç Gençlerin Din Öğretimi İhtiyaçları”; Soner Teker’in “Korunmaya ve Bakıma Muhtaç Çocukların Din Eğitimi ve Manevi Bakım Hizmetleri”; Fatma Zeynep Belen’in “Manevi Danışmanlıkta Bibliyoterapi Tekniği ve Uygulaması”; Hacer S. Ulcay’ın “Manevi ve Kişisel Gelişim Bağlamında Şeyh-Mürid ve Yaşam Koçu-Müşteri İlişkisinin İncelenmesi”; Sevede Düzgüner’in “Maneviyat Algısı ve Diğerkâmlıkla

İlişkisi: Kan Bağışı Örneğinde Türkiye ve Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma”; Asude Coşkunsever’in “Sosyal Hizmet Kurumlarında Dini Danışmanlık ve Rehberlik (Yetiştirme Yurdu ve Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi Örneği)”; Aysun Özkan’ın “Türkiye’de Dini Danışmanlığa Duyulan İhtiyaç”; Ömer F. Söylev’in “Türkiye’de Dini Danışma ve Rehberlik: Alanları, İmkanları ve Yöntemleri (DİB Örneği)” isimli çalışmalar yer almaktadır.

Manevi danışmanlık ve rehberlik alanına dair yüksek lisans seviyesinde yapılan çalışmalar arasında Fatma Karataş’ın “Aile Danışmanlığı ve Din”; Mustafa Kemal Karabacak’ın “Aile İçi Çatışma ve Anlaşmazlıkların Çözümünde Dini Danışmanlığın Önemi” ; Fatma Zeynep Belen’in “Aile İçi İletişime Manevi Psiko-Sosyal Yaklaşım”; Öznur Özdoğan’ın “Aile İçi Roller ve Manevi Yaklaşım”; Zehra Yıldız’ın “Aile İrşat ve Rehberlik Bürosuna Gelenlerin Psiko-Sosyal Zemini: Kırşehir Örneği”; Necla Yılmaz’ın “Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında Yapılan Dini Danışmanlık: Çorum Örneği”; Ömer Özdemir’in “Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Yetişkin Din Eğitime Katkısı (Adana İli Örneği)” ; Yasemin Angın’ın “Aile ve Dini Rehberlik Bürosu Görevlilerinin Karşılaştıkları Psiko-Sosyal Sorunlara Yaklaşımlarının Dini Danışmanlık ve Rehberlik Açısından Değerlendirilmesi”; Nurcan Yılmaz’ın “Bilişsel-Davranışçı Psikoterapi Yaklaşımı ile Bütünleştirilmiş Dini Danışmanlığın Ergenlerin Problemli Davranışları Üzerindeki Etkisi”; Havva Kaplan’ın “Çocuk Evlerinde Uygulanan Dini Rehberlik Hizmetlerinin Din Görevlileri ve Ev Sorumluları Açısından Değerlendirilmesi: Çanakkale Örneği”; Dilek Bal Koçak’ın “Çocuk Hastalara ve Yakınlarına Uygulanan Manevi Bakım (Hollanda Örneği)”; Saadet Çiftkat’ın “DİB Bünyesindeki Aile İrşat ve Rehberlik Hizmetlerinin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi (Elazığ İli Örneği)”; Feyza Karaca Kahvecioğlu’nun “Din Hizmetlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik”; Tuba Kevser Şahin’in “Dini Danışmanlık Bağlamında Aile İrşat ve Rehberlik Büroları”; Safinur Genç’in “Dini Danışmanlık ve Manevi Bakım Açısından Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarındaki Hizmetler Üzerine Bir Araştırma”; Seyhat Doğan’ın “Dini Danışmanlıkta Destek ve Teşvik Bildiren Teknikler ve Diyalog Örnekleri”; Süleyman Güler’in “Dini Danışmanlıkta Kabul ve Anlayış Bildiren Teknikler”; Şule Koçbay’ın “Dini Danışmanlıkta Telkin ve Öğretmeye Yönelik Teknikler”; Bekir Bizet’in “Dini Danışmanlıkta Teşhis ve Anlamaya Yönelik Teknikler”; Hasan Mollaoğlu’nun “Hastane Hizmetleri Bağlamında Manevi Bakım ve New York

Healthcare Chaplaincy Örneği”; Nurullah Altaş’ın “Hastanelerde Din ve Moral Hizmetleri”; Nesrin Okyay’ın “Hemşirelerin Maneviyat ve Manevi Bakıma İlişkin Düşüncelerinin Belirlenmesi”; Betül Altay’ın “Huzurevinde Manevi Bakım Uygulamaları: Narlıdere Huzurevi Örneği”; Öznur Özdoğan’ın “Kanserli Hastaların İyileşmesinde Manevi Değerlerin Rolü”; Ayşe Akgül’ün “Yaşlılarda Sosyal ve Manevi Bakım” isimli çalışmalar yer almaktadır.

Esasen din psikolojisi açısından konuyu makale düzeyinde ilk inceleyen Öznur Özdoğan’dır. 2006 yılında A.Ü.İ.F.D’de yayınlanan “İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım: Pastoral Psikoloji” makalesi konuyu sınırlı düzeyde ele alsa da, bu konuda sahada yapılan ilk bilimsel çalışma olarak kabul edilebilir (Söylev, 2015). Manevi danışmanlık ve rehberlik alanına dair kaleme alınan makalelere Habil Şentürk ve Gülay Korkmaz’ın “Hastanelerde Manevi Danışmanlık Hizmetleri İhtiyacı Üzerine Pilot Bir Araştırma: SdÜ Hastanesi Örneği”; Hüseyin Peker’in “Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri”; Recep Kaymakcan’ın “Bilişsel-Davranışçı Psikoterapi Yaklaşımı ile Bütünleştirilmiş Dini Danışmanlık Modeli’nin Din Eğitimi Alan Erkek Üniversite Öğrencilerinin Durumluk ve Sürekli Kaygı Düzeylerine Etkisi”; Suat Cebeci’nin “Bir Din Öğretimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışma ve Rehberlik”; Salih Aybey’in “Boşanma Sorunlarında Dini Danışmanlık ve Rehberlik: DİB Örneği”, “Dini Danışmanlık Bağlamında Aile ve Dini Rehberlik Büroları” ; İlhan Topuz’un “Cami Din Görevlilerinin Yeterliliklerinin Manevi Danışmanlık Açısından Değerlendirilmesi” ; Harun Işık’ın “Ceza İnfaz Kurumlarında Din Hizmetleri”; Şuayip Özdemir’in “Cezaevlerinde Din Eğitimi ve Dini Danışmanlık”; Nurullah Altaş’ın “Din Hizmetleri ve Dini Danışmanlık İlişkisi”, “Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri”, “Hastanelerde Dini Danışmanlık Hizmetleri (Türkiye Uygulaması Üzerine Deneysel Bir Araştırma)”; Üzeyir Ok’un “Din Psikolojisinin Kullanım Alanları: Dini Danışmanlık ve Rehberlik”, “Dini Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi”, “İnanç Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi”; Ömer. F. Söylev’in “Dini Danışma ve Rehberliğin Temel Kavramları ve Tarihi Arka Planı Üzerine Bir Değerlendirme”, “Dini Danışma ve Rehberliğin Teolojik Temellerine İslami Yaklaşım”, “Dini Danışma ve Rehberliğin Teolojik ve Psikolojik Temelleri”; Nevzat Yaşar Aşıkoğlu’nun “Dini Danışmanlık”; Remziye Ege’nin “Dini Danışmanlık ve Rehberlik’in Bir Bilim Dalı Olarak Gelişmesinin Gerekliliği Üzerine Bazı

Düşünceler”; Naci Kula’nın “Engelli Çocuğa Sahip Ailelere Yönelik Manevi Destek Eğitimi”, “İstenmedik ve Beklenmedik Olaylarla Karşılaşan Bireylere Yönelik Moral ve Manevi Desteğin Önemi”; Sibel Demirbaş’ın “Ergenlik Döneminde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (MDR)”; Öznur Özdoğan’ın “İnsana Manevi-Psikolojik Yaklaşım”, “İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım: Pastoral Psikoloji”; Arslan Karagül’ün “Manevi Bakım: Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eğitimi (Hollanda Örneği)” Simel Parlak’ın “Manevi Danışmanlığın Gelişimi”; Hatice Kılınçer’in “Manevi Danışmanlık ve Rehberlik (MDR) Üzerine: Psikoloji, İlahiyat ve Tıp Alanlarında Maneviyat ve MDR Algısı”; Selma Baş’ın “Manevi Danışmanlıkta Duanın Bir Destekleme Metodu Olarak Kullanımı”; Neslihan Yaman’ın “Manevi Temelli Bütüncül Psikolojik Danışmanlık”; Mustafa Koç’un “Manevi-[Psikolojik] Danışmanlık ile İlgili Batı’da Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü (1902-2010) Üzerine Bir Araştırma-I”, “Manevi-[Psikolojik] Danışmanlık ile İlgili Batı’da Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü (1902-2010) Üzerine Bir Araştırma-II” isimli çalışmalar örnek olarak gösterilebilir.

1.6. Türkiye’de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Uygulama Alanları¹

Manevi danışma ve rehberlik hizmetlerinin ilgi alanına giren konular hayatın pek çok alanına yayılmış bir vaziyettedir. Bu alanlar, sunulacak hizmetlerin niteliklerini farklılaştıracak şekilde belirgin olarak birbirinden ayrılmaktadır. Bireylerin yaşamları birbirlerinden oldukça farklı şekillenebildiği için kişiye has problemlerin ortaya çıkması ve bunların her birine uygun çözüm üretme çalışmaları tabiidir. Bu problemlerden bazılarında bireysel sorunlar öne çıkarken, bazılarında ise anlam temelli sorunlar ön plandadır (Söylev, 2014). Bu sorunlara karşı uzman bir yaklaşım ve bakış açısı geliştirme, uygulama ve süreci kontrol görevi öncelikle Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından üstlenilmiştir.

Doğru bir dini düşünce ve tasavvur ortaya koyabilme, manevi merkezli ihtiyaçları uygun biçimlerde karşılama Diyanet İşleri Başkanlığı’nın bünyesindeki önemli vazifelerdendir. Din hizmetleri, müntesiplerin, mensup oldukları dinin temel esaslarını ortaya koymada ihtiyaç duydukları rehberlik ve destek hizmetlerini sağlamayı hedefleyen çalışmalardır (Başar, 2018).

¹ Bu bölüm “Türkiye’de Dini/Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerine Genel Bir Bakış” adlı Muhammed Emin Gül ve Prof. Dr. Habil Şentürk tarafından hazırlanan makalede kullanılmıştır.

Hayatın bütünü içerisinde manevi destek hizmetlerinin geniş bir alanı içine aldığı aşîkârdır. Diğer bir ifadeyle insanın kendini çaresiz, bilgisiz, kararsız, güçsüz ve huzursuz hissettiği bütün alanlar dini danışma ve rehberlik alanlarıdır (Cebeci, 2016). Hedef merkezli destek alanları açısından meseleye bakıldığında ülkemizde manevi destek hizmetleri arasında irşat hizmetleri ve din eğitimi alanı karşımıza çıkan en geniş alan olmaktadır (Söylev, 2014).

Türkiye’de manevi danışmanlık ve rehberliğe dair hizmet verilen alanları dört ana başlıkta toplayabiliriz. Bunlar; din hizmetleri alanı, aile ve sosyal hizmetler alanı, sağlık hizmetleri alanı ve adalet hizmetleri alanıdır.

1.6.1. Din Hizmetleri Alanı

Cebeci dini danışma ve rehberlik hizmetinin insanın bilme ihtiyacı, ikna olma ihtiyacı, yardım ihtiyacı, moral ihtiyacı ve uzlaşma ihtiyacı olmak üzere beş temel gerekçeye dayandığını belirtmektedir. Danışma ve rehberlik hizmeti mutlaka bu beş ihtiyaçtan birisine cevap vermelidir (2016). Din ile bilimsel gelişmelerin sentezi sağlanıp bir uyum ve tutarlılık içerisinde verilecek olan din eğitimi ve giderilecek dini ihtiyaçlar kaçınılmaz bir ihtiyaç haline gelmiştir (Bulut, 2018).

İnsan gelişimi, toplumsal ve kültürel bir çevre içerisinde gerçekleşir. Aile, okul, dini eğitim ve iletişim, dini sembollerle karşılaşma en az bireyin doğasındaki dini yetenek kadar önemli ve belirleyicidir. Dini gelişim büyük ölçüde sosyal öğrenme ve toplumsallaşma ile biçim ve yapı kazanır. Dini gelişimde aile etkisinin, diğer tüm çevresel etkenlere göre daha belirleyici ve önemli olduğu genel kabul gören bir görüştür (Hökelekli, 2012).

Din hizmetleri bağlamında gerçekleştirilen manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri, Aile ve Dini Rehberlik bürosu bünyesinde sunulmaktadır. Büronun öncelikli hedefinin, aile kurumunun bütünlüğünü korumak olduğu söylenebilir (Keskin & Erdem, 2018). Aile ve Dini Rehberlik Büroları, dini kaynaklar ve bilimsel tekniklerden yararlanarak 2003’ten bu yana çalışmalarını sürdürmektedir (Baygeldi, 2018). Din eğitimi ve irşat hizmetlerinde temel itibarıyla dini malumat, duygu ve tavırların sorunsuz bir şekilde öğrenilip pratiğe dökülmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda rehberlik edici bir tarz ve usulün izlenmesi önem arz etmektedir (Söylev, 2014). 2015’ten bu yana belirtilen minval üzere çalışmalarını sürdüren

kurum, her geçen gün hizmet sahasını genişletmekte ve sistemli bir destek tarzı ortaya koymaktadır (Keskin & Erdem, 2018).

Türkiye’de vatandaşları din konusunda doğru ve güvenilir bilgilerle aydınlatma ve ibadethanelerle ilgili işleri yürütme görevi resmî olarak Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde yürütülmektedir. Başkanlık bu görevi cami içi (vaaz, hutbe, cami dersleri vb.) ve cami dışı (panel, konferans ve sempozyum gibi bilimsel toplantılar, cezaevi, huzurevi ve hastanelerde din hizmeti vb.) olarak iki kolda ifa etmektedir (Aybey, 2015).

Bulut din eğitiminde rehberlik hizmetlerini örgün din eğitimi ve yaygın din eğitimi olarak iki önemli alana ayırırken rehberlik ve psikolojik danışma hizmetleri açısından bunları üç grupta toplamıştır:

Genel din eğitiminde dini danışma ve rehberlik; okul çağındaki bireylerin din alanına dâhil olabilecek her türlü sorun ve manevi alana dair ihtiyaçları ile ilgili yol gösterici bilgilendirici rehberlik çalışmalarını kapsar.

Mesleki din eğitiminde dini danışma ve rehberlik; özellikle İmam-Hatip Liselerinde, İlahiyat Fakültelerinde ve meslek yüksekokullarında din bağlamındaki problemlerde, mesleki rehberlikte, eğitsel ve kişisel konularda verilen rehberlik hizmetidir.

Yaygın din eğitiminde dini danışma ve rehberlik; Diyanet işleri başkanlığına bağlı cami içi ve dışı genel irşat çalışmalarında rehberlik hizmetleridir. Ülkemizde din eğitimi MEB, DİB ve YÖK olmak üzere üç ayrı alanda verilmektedir. MEB ve YÖK örgün eğitim, DİB ise yaygın eğitim faaliyetlerini kapsamaktadır (Bulut, 2018).

Türkiye’de yaygın din eğitimi faaliyetleri Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülmektedir. Bu din hizmetlerini iki şekilde ele alabiliriz. Bunlar cami merkezli din hizmetleri ve toplum merkezli din hizmetleri olarak ifade edilebilir. Camiler din eğitimi yoluyla toplumun bilgilendirildiği mekânların başında gelmektedir. Camiler, ibadet mekânları olmakla birlikte vaaz, hutbe ve cami dersleri ile dini alanda bilgilenme, manevi alanda gelişmeye, sosyal uyum ve beraberliğin sağlanmasına yardımcı merkezleridir. Ayrıca camiler eğitim birimlerinin destekleyicisi ve tamamlayıcısı konumundaki halk eğitim merkezleridir denebilir. Dini gelişimin desteklendiği bireysel, ailevi ve sosyal sorunlara rehberlik edilen dini danışma ve rehberlik merkezleridir (Söylev, 2014).

Cami dışı din hizmetleri de vaaz ve hutbe gibi cami içindeki hizmetlerin cami dışında sempozyum, seminer, panel ve konferanslar gibi yollarla sürdürülmesidir. Bu tür organizasyonlar vaaz ve hutbeler kadar yaygın olmamakla birlikte, cami dışı din hizmetlerinin önemli bir bölümünü teşkil etmektedir. İnsanlar cami dışı din hizmetleri kapsamında anlayamadığı ya da merak ettiği konuları yüz yüze, telefon ve internet aracılığıyla ya da yazılı olarak başkanlığa veya müftülüklere yönelttiğinde sorularına cevap alabilmektedirler. Bu amaçla e-devlet üzerinden “Dini Soru Sor” alanı kullanılarak Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığına dini sorular yöneltilebilmektedir. Müftülükler bünyesinde oluşturulan ve din görevlilerinden oluşan bir ekiple hizmet veren Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında, soru ve sorunları için bizzat gelerek başvuruda bulunan ya da telefon ve e-mail yoluyla ulaşan herkese kuşatıcı ve kucaklayıcı bir yaklaşımla dini rehberlik hizmeti sunulmaktadır. Bireyler özellikle aile yapısını tehdit eden unsurlar ve doğru bilinen yanlışlar konusunda güvenilir ve doğru bilgilendirme yapılmaktadır. Diğer kurum ve kuruluşlarla da işbirliği içerisinde konferans, panel, seminer, proje vb. etkinlik ve eğitimler düzenlenerek sağlıklı bir ailenin kurulması ve güçlendirilmesi konusunda bilinç ve farkındalık oluşturmaktadır. Cami dışında cezaevlerinde, hastanelerde, sevgi evlerinde, kadın sığınma evlerinde, KYK’larda, gençlik merkezlerinde, STK’larda ve birçok kamu kurum ve kuruluşunda din hizmetleri verilmeye devam etmektedir. Ayrıca her yıl hac ve umre ziyaretleri çerçevesinde yapılan dini rehberlik ve irşat de bunlar arasında önemli bir yer tutmaktadır. Zikredilen cami merkezli ya da cami dışı alanlarda, din eğitimi ve irşat hizmetlerinin bir parçası olan vaaz, hutbe, cami dersleri, Kur’an öğretimi gibi uygulamalar çoğunlukla yetişkinlere yönelik bir hizmet olarak düzenlense de, bunların hedef kitleleri arasında çocuk ve gençlerin de bulunduğu bir gerçektir (Söylev, 2020). Bireylerin dini duygu ve düşünce gelişimlerinde yanlış bir gelişim kaydedilmemesi için gelişim düzeylerine uygun rehberlik ve danışma faaliyetleri de oldukça önemlidir.

1.6.2. Aile ve Sosyal Hizmetler Alanı

Dini danışma ve rehberliğin toplumun birçok kesimini kuşatıcı faaliyet alanlarından bir diğeri de aile ve sosyal hizmetler alanıdır. Nitekim sosyal hizmetler sahası deprem, kıtlık, savaş, ekonomik kriz, araba ya da uçak kazaları, cinayet girişimi gibi çok geniş alanları kapsamaktadır. Olağanüstü durumlarda meydana gelen travmatik olaylarla karşı karşıya kalan insanlar, bu problemlerle başa çıkmada

etkili olacak ve diğer taraftan ciddi yıkımlara engel olacak maddi-manevi kaynaklara gereksinim duymaktadırlar (Kula, 2002). Günlük hayatta insanların birbirleriyle olan iletişimlerinde bazı sorunlar yaşanabilmektedir. Karşılıklı diyaloglardan kaçınma, çekememezlik, güven duyma sorunları, kendini yalnız kalmış gibi hissetmek, yargılayıcı olma vb. sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Söylev, 2014). Korunma ihtiyacı olan bireylerde hususi gereksinimlerinden doğan birçok psikolojik ve sosyal problem günlük yaşamda varlığını göstermektedir. Bu problemlerin çözümü noktasında sağlanan bakım hizmetleri ve sosyal destek çalışmaları ihtiyaca cevap vermede yetersiz kalabilmektedir. Bu çalışmalara ek olarak bireylerin sevgi, güvenlik, güçlü olma, ait olma, saygı görme; hayatın anlamı, amacı ve önemi gibi manevi ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmalıdır. Bu gereksinimler bütün bireyler için temel ve şahsîdir. Bu ihtiyaçlarını karşılamak için insanlar ya diğer bireylerle ya da yaratıcısıyla öznel bir iletişime geçebilir (Keskin & Erdem, 2018).

Aileye yönelik danışma ve rehberlik hizmetlerinde yapısal bakımdan, psikolojik ve kültürel nitelikler sebebiyle sürecin işleyişinde birçok etmen söz konusu olabilmektedir. Hızla değişen nüfus yapısı, kültürel uyum sorunları ve ekonomik meseleler durumu daha da karmaşık bir hale getirebilmektedir. Konunun farklı dallarının olması farklı yaklaşımlar ve teknikleri de beraberinde getirmiştir (Cebeci, 2016).

Aile ve sosyal hizmetler alanında dini danışma ve rehberlik hizmetlerine ihtiyaç duyulan konular; aile planlaması ve evlat edinme, ailede geçimsizlik halleri, evliliğe hazırlık, cinsel sorunlar, aile içi şiddet, kumar alışkanlığı, yalnız kalan eşler, intihar olayları, maddi kayıplar, işsizlik sorunları, olağanüstü haller, tecavüz ve istismar, alkol ve madde bağımlılığı, büyük maddi kayıplar, sokak çocukları, ailede bakıma muhtaç bireyler ve hastalar, enstest ilişkiler, yoksulluk ve engelli bireylere yönelik dini danışma ve rehberlik olarak sınıflandırılabilir. Aile ve sosyal hizmetler çok geniş bir alan olması nedeniyle bu başlıklara birçok konu eklemek elbette mümkündür. Manevi danışmanlık ve rehberlikteki konuların farklı dallara ayrılması bu konularda farklı tekniklerin oluşmasını zorunlu kılmıştır. Bu teknikler kabul ve anlayış, destek ve teşvik, teşhis ve anlama, telkin ve öğretme ve diğer danışma teknikleri olarak sıralanabilir (Coşkunsever, 2018).

Diyanet İşleri Başkanlığı hayatın birçok alanına dokunan bu alanla ilgili farklı kurumlarla işbirlikleri yapmış ve protokoller imzalamıştır. Bu bağlamda Gençlik ve

Spor Bakanlığı ile 2015'te bir iş birliği protokolü imzalayarak her iki kurum koordineli bir biçimde KYK yurtlarında manevi destek hizmetlerinin yürütülmesi için ihtiyaç duyulan altyapının sağlanacağını belirtmişlerdir. Takip eden yıllarda başkanlık aynı şekilde Yeşilay ve AFAD ile de protokoller imzalamıştır. Bu kurumların bireysel ve toplumsal kriz anlarında insanlara maddi-manevi destek ve rehberlik sağlayacak personel alımı, eğitim seminerleri düzenleme ve bir plan-program oluşturma sürecinde olduklarını söyleyebiliriz (Baygeldi, 2018).

Diyanet İşleri Başkanlığı manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri bağlamında engelli bireylere yönelik toplumsal duyarlılığı artırmak ve bu bireylerin dini hizmetlerden en üst seviyede yararlanabilmeleri için hususi çalışmalar geliştirmektedir. Camilerin ve Kur'an kurslarının engelli bireylerin kullanımına uygun hale getirilmesi, engelli bireylere özel içeriklerin üretilmesi, işaret diliyle vaaz ve hutbeler verilmesi bu çalışmalardan bazılarıdır.

Engelli vatandaşlara yönelik hizmetler anayasal haklarla güvence altına alınmıştır. Bu haklar bağlamında ilgili devlet kurumları engelli bireylere çalışma imkânı, eğitim ve sosyal yardım desteği sağlamakla görevlidir. Bu amaçlarla Diyanet İşleri Başkanlığı 2015 yılında, kendi bünyesinde bulunan Hac ve Umre Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Yönetim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü ve İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü temsilcileri ile "Engelli Hizmetleri Çalışma Grubu" nu kurmuştur. Ayrıca 2014'te Yeşilay ile imzalanan protokol gereğince uyuşturucu, alkol, madde, kumar ve teknoloji bağımlılarına yönelik manevi destek ve dini rehberlik hizmeti sunulmaktadır. Yine bu kapsamda Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından ilgili paydaş kurumlarda bir çalışma yürütülmüş ve Manevi danışman Ulusal Meslek Standardı hazırlanarak resmi gazetede yayınlanmıştır (Kula & Sel, 2020).

1.6.3. Sağlık Hizmetleri Alanı

Son zamanlardaki ilgili çalışmalarda, gerek hastanelerde, gerekse diğer alanlarda verilen manevi destek hizmetlerinin toplum ruh sağlığına olumlu katkılarının olduğu belirtilmektedir. Dini inanç ve maneviyat faktörü, hastalık halinde insanların yararlanabileceği bir başa çıkma aracıdır. Ayrıca kişilerin ihtiyaçlarına uygun dini ve manevi desteğin bir danışman vasıtasıyla sunulmasının da önemi büyüktür. Maneviyat ve dini inançlarla ilgili olguların ölçülüp

değerlendirilmesinde bir takım zorluklar yaşanabilir. Bu sebeple alanda yapılan araştırmaların bilimsel bilgi değerinin olamayacağı düşünceleri ve her ne kadar bu konularda pozitivist yaklaşımlar açısından tartışmaların sürdüğü bilinse de, manevi destek hizmetlerinin bireylerin sağlıklı ruh ve beden halleri açısından bir ihtiyaç olduğu söylenebilir (Keskin & Erdem, 2018). Ayrıca bireyin hastanedeki sarsıntılı ve yorucu süreci atlatmasında manevi destek hizmetleri önemli bir rol üstlenir (Şentürk, Çetin, 2017)

Din ve sağlık, insanların hayatlarında büyük önem attettikleri iki olgudur. Modern ve bilimsel yaklaşımların ortaya çıkmasından önce, bireylere dini ve tıbbi hizmetleri aynı kişiler sunmuştur. Modern çağda ise insanlara dini ve tıbbi hizmetler farklı uzmanlar tarafından sunulmaktadır. Bununla birlikte gelecekte sağlık ve din hizmetleri arasındaki işbirliğine daha da çok ihtiyaç duyulacaktır. 2012 yılında Ankara’da düzenlenen I. Ulusal Din Psikolojisi ve Manevi Bakım Çalıştayı ülkemizde sağlık ve din hizmetleri alanında işbirliği arayışına ilişkin önemli çalışmalardan biridir. Bu çalıştay, Sağlık Bakanlığı, Toplum Ruh Sağlığı Derneği, Evde Sağlık Hizmetleri Derneği, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Palyatif Sağlık Hizmetleri Derneği, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Din Psikolojisi Ana Bilim Dalının destekleriyle gerçekleşmiştir. Çalıştayda, hastalıkların tedavisinde önemli katkısı bulunan inanç ve değerlerden nasıl faydalanılabileceği konusu, mevcut koşullar ve pratiğe yönelik öneriler çerçevesinde tartışılmıştır. Bu kapsamda Manevi Bakım Uzmanlığı diye bir görev alanı önerilmiş, Manevi Bakım Uzmanının görev tanımı, bu uzmanların yetişeceği eğitim programının belirlenmesi, çalışma alanları, karşılaşılabileceği sorunlar ve çözüm önerileri üzerinde müzakerelerde bulunulmuştur. Yapılan çalışmalar dini/manevi danışma ve rehberlik faaliyetlerine sağlık hizmetleri alanında duyulan ihtiyacı göstermektedir. Nitekim sağlık ve din ilişkileri içerisinde belki de en önemli uygulama alanı, dini/manevi danışma ve rehberlik hizmetleridir. Zira bugün Batı’da da ruhsal sağlık sorunu olan bir birey için akla ilk gelen ya da en olası kişi din adamlarıdır (Söylev, 2014).

Konunun hukuki ve teorik yönleri üzerine tartışmalar sürerken Toplum Ruh Sağlığı Derneği ve Palyatif Sağlık Hizmetleri tarafından gerçekleştirilen çalıştay neticesinde 2012 yılında tekrar popülerite kazanan manevi destek hizmetleri 2015’te “Diyanet İşleri Başkanlığı ve Sağlık Bakanlığı Arasında Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İşbirliği Protokolü ”nün imzalanması ile yeniden gündeme

gelmiştir. Bu çalışmaları takiben manevi danışmanlığı daha profesyonel bir destek ve rehberlik hizmeti olarak uygulama pratikleri hususunda ABD ve Avrupa yaklaşımlarına dair çalışmalar yapılmış ve yeni modeller geliştirmek için çalışmalar yapılmıştır (Ayten, 2018). Ülkemizde hastanelerde yürütülen manevi danışma ve rehberlik hizmetlerini iki döneme ayırabiliriz. İlk dönem, 1994-1996 yılları arası; ikinci dönemse 2015 ve takip eden yılları içerir. İlk dönemde hastanelerde dini danışma hizmetleri tamamen teolojik kaynaklar esas alınarak yürütülürken bu dönemdeki hizmetler din ve moral hizmetleri, vaaz-irşat ve hastane ziyaretleri şeklinde yapılıyordu. Öteki taraftan 2015 senesinden itibaren hastanelerde yürütülen çalışmalarda din kavramından daha geniş kapsamlı olduğu düşünülen “manevi” terimi tercih edilmiştir. Bu minvalde hastanelerde manevi danışmanlık ve rehberlik, moral ve motivasyon hizmetleri sunulmaya başlanmıştır (Ayten, Koç ve Tınaz, 2018).

Manevi destek ve rehberlik karşılıklı konuşarak anlama, açıklama, yorumlama ve anlamlandırma esasına dayanmaktadır. Talep eden hasta, hasta yakını ve hastane personelinin ihtiyacı ve beklentisine göre uygulanan bu manevi hizmetler, kişinin baskı altında kalmadan suçluluk hissinden uzak kalarak problemlerini rahatça anlatabilmesini hedefler. Manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamaları kapsamında bu hizmetten yararlanmak isteyen hasta, hasta yakını veya hastane personeliyle gizlilik esasına dayanan görüşmeler yapılmaktadır. Bu görüşmelerin süresi bireyin isteğine göre değişmekle birlikte daha fazla görüşmelerin gerektiği durumlarda oluşabilmektedir. Bu hizmeti veren manevi destek uzmanı hastanın durumuna göre moral ve motivasyonu en üst düzeyde sağlarken hasta yakınları için daha gerçekçi durumları normalleştirmeye çalışmaktadır. Bu sebeple manevi hizmet görevlilerinin manevi desteğe ilişkin algı ve talepleri iyi analiz edebilmesi son derece önemlidir (Ayten, 2017). Bu sebeple manevi danışmanların İlahiyat Fakültesi mezunu veya Din Eğitimi, Din Psikolojisi, Manevi/ Dini Danışmanlık ve Rehberlik gibi alanlardan tezli veya tezsiz yüksek lisans, doktora eğitimi görmüş olmaları beklenmektedir.

Ülkemizde 2015 yılında İstanbul, Ankara, Erzurum, Samsun, Ordu ve Kayseri olmak üzere altı pilot ilde başlatılan hastanelerde manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamaları 2016 yılında on dört pilot ile çıkarılmıştır. 2020 yılında otuz sekiz ilde uygulamaları görülen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, sağlık hizmetleri alanında gün geçtikçe uygulama alanlarını genişletmektedir. Hastanelerde

sunulan manevi destek hizmetlerinin altyapısını geliştirme çalışmaları günümüzde halen devam etmektedir.

1.6.4. Adalet Hizmetleri Alanı

1.6.4.1. Kavramsal Çerçeve ve Tarihsel Süreç

Dinin, hayatın vazgeçilmez bir unsuru olduğu tarih boyunca her toplum tarafından kabul edilen bir görüştür. Dini inanç ve değerler, bireylerin ahlaki gelişimini etkiler, sosyal normların içselleştirilmesi sürecine katkıda bulunur ve bunun sonucunda toplumsal uyum ve birliktelik sağlanır. Din toplum için hem ahlaki davranışların hem de faydalı görülen davranışların oluşmasına imkân tanır. Din bireylere hayatın her alanında sergileyebilecekleri pozitif davranışlar kazandırmayı hedefler. Din bireyleri çeşitli bağlarla bir araya getirip bütünleşmeyi sağlarken diğer taraftan suç ise bu bağların çözülmesine neden olan bir davranış şeklidir.

Suç, törelere ve ahlaki normlara aykırı davranış veya bir toplumda haksız sayılıp yazılı ya da yazısız kurallarla yasaklanan ve yaptırımla sonuçlanan eylem demektir (Boynukalın, 2009). Suçlu ise bu davranışı eyleme dönüştüren kişidir. Suç ve suçluluk kişinin doğuştan kazandığı bir özellik değildir. Suçlu kişiler daha çok psikolojik anlamda yetersizliğe sahip, özgüven ve sevgiden yoksun kalmış, hak ettiği değeri görememiş kişilerdir. Bu kişilerin iyileşmesi için çok yönlü bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. İşlenen suçların hatta suç tekrarlarındaki artışların nedenleri suçu işleyen kişilerin psikolojisi incelenerek belirlenmelidir. Bu bağlamda suçlu pozisyonundaki kişilerin incelenmesi gereken en önemli özelliklerinden biri de dini inanç ve değer yargılarıdır. Çünkü kişinin inançları ve değer yargıları, davranışlarını belirlemede önemli bir etkidir. Toplum tarafından suç olarak telakki edilen çoğu eylem dinde günah olarak karşılık bulmaktadır. Bu sebeple Allah'a, ahiret gününe ve eylemlerinin bir ceza veya mükâfatının olacağına inanan kişilerden suç işlememesi beklenir. Aynı şekilde dini hassasiyet sahibi aile yapılarında suça karşı koyma gücü daha belirgin bir şekilde kendini göstermektedir.

Ahlaki ve dini değerlerin yerini seküler değerlerin alması, hızla değişen ve gelişen dünya düzeniyle birlikte bireylerin kendi kültürlerinden uzaklaşması insanları kural tanımazlığa ve dini değerlere olan bağlılığın gevşemesine neden olmuştur. Bu da toplumlarda suç oranlarını ve suç işleme eğilimini artırmıştır.

Suçun yaygınlaşmasının önlenmesi konusunda toplumsal iş birliği çok önemlidir. Dinin önemli bir işlevi de toplumsal birlik ve bütünlüğü sağlamaktır. Bu konuda sunulan dini danışma ve rehberlik hizmetleri suçun önlenmesinde büyük öneme sahiptir. Bu faaliyetler ile suça karşı bir farkındalık oluşturulabilir. Adalet hizmetleri alanında sunulan manevi danışma ve rehberlik faaliyetlerinin bir ayağı da ceza infaz kurumlarında bulunan tutuklu ve hükümlülerin bilinçlendirilmesi ve topluma yeniden faydalı bir birey olarak kazandırılmasıdır (Söylev, 2020).

Ülkemizde ceza infaz kurumlarında din eğitimi hizmetleri 1950’li yıllarda vermeye başlanmıştır. Bu yıllarda daha çok dini sohbetler şeklinde ilerleyen din hizmetleri 1960’lı yıllarda konferans şeklinde yürütülmüştür. Verilen hizmetlerle mahkûmların işledikleri suçlardan dolayı pişmanlık duymaları hedeflenmiş, sohbet ve konferanslar esnasında nazik ve yumuşak bir üslup kullanılması önemli görülmüştür. 1980’li yıllarda mahkûmların eğitim-öğretimini ve manevi kalkınmalarını sağlamak amacıyla cezaevlerini birer eğitim yuvası haline getirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda oluşturulan eğitim birimlerinde DKAB (Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi) dersinin de olduğu bir öğretim programı uygulanmaya başlanmıştır. Uygulanan bu program çerçevesinde Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı branş öğretmenleriyle birlikte çeşitli diyanet personeli görevlendirilmiştir. Bu uygulamanın amaçları tutuklu ve hükümlülerin karşılaştıkları zorlu sürecin olumsuz etkilerini ve mahkûmiyet sonrasındaki hayatında oluşabilecek problemleri en aza indirmek, bütün zor şartlara rağmen cezaevlerini yaşanabilir hâle getirmek ve mahkûmların okur-yazarlık oranını artırarak yaygınlaştırılmış eğitim vermek şeklinde sıralanabilir. 2000’li yıllara kadar cezaevlerinde vaizler tarafından verilen din eğitimi hizmetlerinin nasıl uygulanacağı konusunda hizmet içi eğitim verilmemesi ve mahkûm psikolojisine dair bilgi eksikliği ile mahkûmlarla istenen düzeyde iletişim sağlanamaması bir eksiklik olarak görülmüştür. Bunun üzerine 2001 yılında Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı bu konuda yapılan düzenlemeleri içeren çalışmalar geliştirmişlerdir. Tutuklu ve hükümlülerin ahlaki yönden gelişimlerini iş birliği içinde sağlamak adına bir protokol imzalamıştır. Bu çalışmalarını takip eden süreçte cezaevlerinde görev yapan din görevlilerinin hizmet içi eğitimler alması sağlanmıştır. 2011 yılından itibaren ceza infaz kurumlarında daha aktif hale gelen din hizmetleri, tutuklu ve hükümlülerin dini ve ahlaki gelişimlerini sağlamak adına her geçen gün yenilenerek faaliyetlerini sürdürmektedir.

1.6.4.2. Ceza İnfaz Kurumlarında Manevi Danışmanlık ve Rehberliğe Öncelikli İhtiyaç Duyacak Bireyler

Ceza infaz kurumlarında bulunan bütün tutuklu ve hükümlüler için mutlaka manevi danışmanlık hizmetleri verilmeli ve bu hizmetler kapsamındaki çalışmalar uygulanmalıdır. Bu kişilere sunulacak hizmetlere tutukluların ve hükümlülerin ihtiyaçları doğrultusunda bakıldığında elbette ki öncelikli olarak ihtiyaç duyacak bireyler olacaktır. Özellikle sağlık konusunda rahatsızlıkları olan hasta mahkûmlar, hücre cezası almış, kendine zarar vermeye ya da intihara meyilli mahkûmlar ile bir yakınını kaybetmiş veya yakınlarından biri ağır hasta durumunda olan mahkûmlar bu manevi danışmanlık hizmetlerinden öncelikli olarak yararlanması gereken kimselerdir (Işık & Karaman, 2020).

Ceza infaz kurumlarında bulunan tutuklu ve hükümlülerin yaşadıkları hastalıklardan kaynaklı sıkıntılar, cezaevlerinin bu kişiler üzerindeki olumsuz etkileriyle birlikte düşünüldüğünde bu süreci kişiler için oldukça zorlaştırdığı görülmektedir. Hasta mahkûmları bu konuda desteklemek, onlara bu süreçte destekleyici manevi hizmetler sunmak oldukça önemli olup verilen bu destekler ile hasta mahkûmların iyileşme sürecinin olumlu yönde etkilenmesi mümkün olmaktadır.

Ceza infaz kurumlarında mahkûmların şartlara uyum sağlayamamasından kaynaklanan tutum ve davranış bozukluğu nedeniyle disiplin cezası olarak verilen hücre cezası, en ağır disiplin cezalarından biridir. Bu nedenle burada bulunan mahkûmlara verilecek manevi destek hizmetleri ayrı bir hassasiyet gerektirmektedir. Hücre cezasına çarptırılan mahkûmların geçen boş vakitlerini daha verimli hâle getirmek, olumsuz düşüncelerden kurtulmasını sağlamak adına dinî bilgilerden yardım almak yararlı olacaktır.

Geleceğe dair bilinmezlik, umutsuzluk ve ümitsizlik, suçluluk duygusu, hapis olma düşüncesi mahkûmları kendine zarar verme davranışına itebilmektedir. Bu gibi duygu ve düşüncelerden kaynaklanan huzursuzluk büyüdüğünde kişi bu duruma bir son vermek isteyerek intihar düşüncesi geliştirebilmektedir. Bu durumda yapılması gerekenler; mahkûmu yargılamadan görüşmeler yoluyla anlatılanlara ciddiyle yaklaşmak, manevi destekle bulundukları sıkıntılı durumlardan kurtulmalarını sağlamak ve gerektiğinde uzman psikoloğa yönlendirmektir (Işık & Karaman, 2020).

Bir insanın yakınıni kaybetmesi veya bir yakınının ağır hasta olması nasıl ki bir teselli ve destek gerektiriyorsa cezaevlerinde bulunan mahkûmların buna daha fazla ihtiyaç duyacağı unutulmamalıdır. Bir yakını vefat eden ya da ağır hasta durumunda olan mahkûmları en rahatsız eden durum ellerinden hiçbir şeyin gelmemesi düşüncesidir. Bu noktada din görevlileriyle birlikte Kur'an okuma, dua etme gibi faaliyetler ile mahkûmların çaresizlik hissinden kurtulması mümkün olabilmektedir. Din görevlilerinin mahkûmlara olan yaklaşımı onları anlamaya ve acılarını paylaşmaya yönelik olmalıdır.

1.6.4.3. Tutuklu ve Hükümlülerin Manevi İhtiyaçları

Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti bireye sunulurken kişinin ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalıdır. Grup sohbetlerinde, konferanslarda ve vaazlarda genel ihtiyaçlara göre bilgilendirmeler yapılsa da birebir görüşmelerde kişinin ihtiyaçları kendi sorularından veya konuşmalarından çıkarılabilir. Bu imkân olmadığı takdirde tutuklu veya hükümlüye onu rahatsız etmeyecek şekilde birtakım sorular sorularak ihtiyaçları belirlenmeye çalışılabilir. Ceza infaz kurumlarındaki bir kişinin değer görme, kendisini ifade etme, zamanını değerlendirme, yeni hayatına uyum ve anlam katma, yaşadıklarını anlamlandırma, özgüven, dua etme, yapıcı bir duruş sergilenmesi, saygı ve anlayışa dayalı bir iletişim dili, eşit mesafede görülme, 'biz' dili, zorluklar ve sıkıntılarla başa çıkma ve din eğitimi ihtiyacı gibi ihtiyaçları vardır.

İnsanı psikolojik anlamda iyi olma halinde bulunduran etkenlerden birisi de kendini değerli hissetmesidir. Cezaevinde bulunan bir hükümlünün kendini bundan mahrum hissetmesi oldukça kolay olabilmektedir. Tutuklu ve hükümlülerle muhatap olurken ona doğru dönmek, sözünü kesmemek, vücut dilini doğru kullanmak, ismi ile hitap etmek, onun söz ve davranışlarına değer verildiğini hissettirmek oldukça önemlidir. Bu sayede birey bir yandan iletişime açık hale getirilebilecek bir yandan da bireyin kendisine saygı duymasını sağlamak mümkün olabilecektir. Aksi takdirde kişiyle iletişim kurmak mümkün olmayacak ve uyum sorunları kaçınılmaz olacaktır.

Tutuklu ve hükümlülerin sürekli bir şekilde söylenenleri dinleyen ve herhangi bir fikir beyan etmeyen konumunda olması günlük hayatında ve uzun vadede verimliliğini olumsuz yönde etkileyecek bir unsurdur. Bu sebeple kişiye, görüşmelerde, sohbetlerde ve vaazlarda fikirlerini beyan etmesi ve kendisini ifade

etme imkânı verilmelidir. Manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri esnasında da kişinin aktif katılımına ve birtakım çıkarımlarda bulunmasına imkân tanınmalıdır.

Ceza infaz kurumlarının şartları göz önüne alındığında ciddi bir boş vakit ortaya çıkmaktadır. Bu boş vakitleri değerlendirme sorunu çözülmediği takdirde can sıkıntısı ve hayatı anlamsız görme gibi sorunları da beraberinde getirebilecektir. Bu noktada manevi danışman boş vakitlerin değerlendirilmesinde rehberlik etmeli ve hedef kitleye çözüm önerileri sunmalıdır. Örneğin; Kur'an okumayı öğrenme, hafızlık veya ezber çalışmaları yapma, yeteneği olanlar ile musiki etkinlikleri düzenleme, hedeflenen kazanımlara dair kitap okumaları gerçekleştirme bunlardan bazıları olabilir. Böylece tutuklu ve hükümlüler bir yandan yeni hayatlarına daha kolay uyum sağlayabilecek bir yandan da yaşadıklarını anlamlandırma ihtiyaçları için uygun bir zaman bulabileceklerdir.

Araştırmalara göre insanların kendilerine olan güvensizlikleri onları kendisine ve çevreye zarar veren, olumsuz tutum ve davranışlar sergileyen birer birey konumuna getirmektedir. Tutuklu ve mahkûmları düşündüğümüzde onların bu özgüven eksikliklerinin onlar için aşılması gereken önemli bir mesele olduğu düşünülmektedir. Hedef kitlenin özgüvenini kazanması veya güçlendirmesi noktasında ilgi duydukları faaliyetlere yönlendirilmesi uygun olacaktır. Ayrıca manevi yönden verilecek olan bir desteğin de insanın kendine olan güvenini kazanmasını sağlayacağı söylenebilir. Bunun için en uygun yöntemlerden birisi de bireyi dua etmeye yönlendirmek ve nasıl dua edeceği noktasında rehberlik etmek olacaktır.

Ceza infaz kurumları yapısı itibariyle bireylerin kendilerini rahat hissedemeyecekleri, özgürlüklerinden uzak, kızgınlık, öfke ve pişmanlık gibi duyguların kolaylıkla ortaya çıktığı yerlerdir. Tutuklu ve hükümlüler ile iletişim kurarken yargılayıcı ve eleştirici bir üslup onların kendilerini kapatmalarına neden olur. Muhataplarla yapıcı bir üslup tercih ederek onları birer katil, hırsız veya başka bir şekilde nitelemek yerine insan olarak konumlandırıp sade, anlaşılır bir iletişim dili kullanılmalıdır. 'Sen' dili yerine 'biz' dilini kullanmak, yapmalısın yerine yapmalıyız şeklindeki hitaplar daha yapıcı olacak ve muhatapı rehabilitasyon sürecinin bir parçası haline getirecektir. Görüşmeler esnasında manevi danışman hitap ettiği herkese eşit mesafede olmalıdır. Kimisine daha yakın hissedilmesi farklı

sorunları ve iletişim kopukluklarını beraberinde getirecektir. Manevi danışman profesyonel bir tutum ile herkese eşit yakınlıkta bir davranış sergilemelidir.

Tutuklu ve hükümlülerin içinde bulundukları zorlu süreç, geçmişten gelen sıkıntılar ve geleceğin kocaman bir belirsizlik gibi önlerinde durması yüzleşmeleri gereken ve başa çıkmaları icap eden meselelerdir. Bu süreçte manevi danışman bireyin içerisinde bulunduğu durumu, yaşadıklarını ve geleceğe dair düşüncelerini anlamlandırması ve çözüme ulaştırması noktasında dini/manevi referanslarla ona rehberlik etmelidir. Bunun yanında bireyin ihtiyacı olan din eğitimi almasına yardımcı olmak faydalı olacaktır. İslam dininin temel ilke ve esaslarını öğrenmesi, yanlış bilgilerini gidermesi, ibadetlerini yerine getirmeye çalışması içerisinde bulunduğu zorlu süreçleri aşmasında da ona destek olacaktır.

1.6.4.4. Ceza İnfaz Kurumlarına Yönelik Manevi Danışmanlıkta Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Her bireyin etkisi altında yetiştiği kalıtsal ve çevresel etkiler birbirinden farklıdır (Şentürk, 2018). Ceza infaz kurumlarında verilecek manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin, mahkûmların içerisinde bulundukları çeşitli durumları göz önüne alınarak yürütülmesi gerektiği bilinen bir konudur. Her tutuklu veya hükümlüye aynı perspektiften bakmak doğru olmayacaktır. Birbirinden çok farklı nedenlerle bir arada bulunan mahkûmlara verilecek manevi destek hizmetleri de birbirinden farklı olmalıdır. Bu nedenle bu hizmeti verecek olan kişilerin yeterli bilgi birikimine sahip, donanımlı kişiler olması gerekmektedir. Bu bağlamda ceza infaz kurumlarına yönelik manevi danışmanlıkta dikkat edilmesi gereken ilkeler de göz önünde bulundurulmalıdır (Cengil & Çimen, 2019). Bu ilkeleri, görevin taşıdığı önem ve değere inanma, manevi danışmanlık ve rehberliği hedeflerini göz önünde tutma, profesyonel bir bilinç ile tutum ve davranışa sahip olma, ayrıntılı müfredat ve günlük plan yapmaya özen gösterme, hizmet ve faaliyetlerde iyi özellikleri geliştirmeyi hedefleme, güvenilir olma ve kişisel bilgileri koruma, onaylama ifadelerinden sakınma, tutuklu ve hükümlü psikolojisi konusunda bilgi sahibi olma, gerçek ihtiyaçlar hususunda farkındalık oluşturma, tutuklu ve hükümlüleri sorumluluk verme, mesleki bilgi ve tecrübe paylaşımının önemini bilme şeklinde sınıflandırmak mümkündür (Işık & Karaman, 2020).

İnsanın varlık âlemine çıkışıyla kendisine bir emanet tevdi edilmiş ve sorumluluk yüklenmiştir. Birey yaşamı boyunca farklı durumlarla karşılaşmakta ve bu sorumluluk bilincinden uzaklaşabilmektedir. Bu durumda kişinin hatalarından dönmesi, yeniden bu sorumluluğu üstlenmesi ve içinde bulunduğu anlam krizlerini çözümleyebilmesi, yaratıcısıyla olması gereken bağlar göz önünde bulundurularak gerçekleştirilecek çalışmalar ile mümkün olabilmektedir. Ceza infaz kurumlarında bulunan tutuklu ve hükümlülerin hayat şartları ve içerisinde bulundukları sıkıntılı durumlar göz önünde bulundurulduğunda manevi destek hizmetlerine ihtiyaç duydukları oldukça açıktır. Manevi destek uzmanlarının rehberlik ve danışmanlıkları ile hedef kitlenin bahsi geçen konuların üstesinden gelmeleri sağlanabilecek ve kendini yeniden gerçekleştirme imkânıyla topluma adapte olması sağlanabilecektir. Bu noktada gerçekleştirilen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti, yaşamaktan ve hayattan ümidini kesme noktasına gelmiş veya bu noktaya gelebilecek birçok mahkûmun hususi dünyalarına dokunarak onların hayatlarına yeniden anlam katmalarına destek olmak demektir ki bu da oldukça hassas ve mühim bir sorumluluk gerektirir. Ceza infaz kurumlarında görevli diyanet personelinin hedefi, manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri ile toplumdaki suç işleme oranlarının azaltılması ve hedef kitlenin dinî ahlaki duygularının güçlendirilerek topluma yeniden kazandırılmasını sağlamaktır.

Maneviyatın psikolojik unsurlarının daha doğru anlaşılması ve aktarılması için psikolojinin verilerinden yararlanılmalıdır (Şentürk, 2017). Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri kapsamında mahkûmlara karşı görev ve sorumluluklar yerine getirilirken profesyonel bilinci taşıyan tutumlar sergilemek gerekmektedir. Mahkûmlara karşı görevler yerine getirilirken onlara nasıl yardımcı olunabileceği noktasında yükümlülükler gereği hareket edilmelidir. Bu, profesyonelliğin bir gereği olmaktadır. Mahkûmların yükümlülüklerle ait olmayan arzu ve istekleri, sonucu belli olmayan ve protokollere karşı olan iş ve eylemler olarak değerlendirilmektedir. Bu noktada manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti veren kişilerin yönlendirmeler ile ilgili mevzuat ve protokollere uygun hareket etmesi gerekmektedir. Ayrıca profesyonel bir yaklaşım düzenli bir eğitim öğretim programının hazırlanmasını gerektirir. Ayrıntılı bir müfredat ve günlük plan hazırlanması, amaçların ve kazanımların belirlenerek bu doğrultuda eğitimlere devam edilmesi verimli bir öğrenmenin gerçekleşmesini sağlayacaktır.

Her birey hata yapma ve suç işleme potansiyeline sahip bir konumdadır. Bu sebeple ceza infaz kurumlarında hizmet veren diyanet personelinin suça, yanlış, olumsuz davranışlara odaklanması yerine iyi ve güzel davranışlara, mahkûmların elde ettiği başarılarla ve olumlu tutumlarına odaklanması gerekmektedir. Süreci bu şekilde yürüten danışmanların mahkûmlara söz ve fiilleriyle de bizzat iyi bir örnek teşkil etmesi gerekir. Bütün bu yaklaşımlarla danışman ile mahkûmlar arasında güven bağları kurularak mahkûmların danışmanlara kendilerini daha açık bir şekilde ifade etmeleri sağlanacaktır. Görüşmeler sırasında danışmanlar mahkûmlar hakkında birçok özel bilgiye ve ceza infaz kurumunda bulunmasına sebep olan eylem ile dava süreci hakkındaki bilgilere sahip olabilmektedir. Bu durumla karşı karşıya kalındığında “haklısın” şeklinde bir onaylama ifadesi yerine “seni anlıyorum” gibi ifadeler kullanılarak mahkûmlar tarafından ifade edilen ancak dini ve etik kabuller açısından yanlış görülen bilgiler düzeltilmelidir. Bu noktada danışmanların kesinlikle bu bilgileri üçüncü şahıslarla paylaşmaması gerekmektedir.

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda mahkûmların depresyon, kaygı, tükenmişlik sendromu gibi çok farklı psikolojik durumlar içerisinde bulundukları, intikam gibi olumsuz duygular taşıdıkları bununla birlikte ceza infaz kurumlarında bulunmalarına neden olan eylemlerinin sorumluluğunu kadere yükledikleri görülebilmektedir. Bütün bu sorunlara karşı manevi destek personelinin profesyonel bir yaklaşım benimsemesi, birçok bilim dalını içeren disiplinler arası bir perspektife sahip olması, kendini yetersiz hissettiği noktada ise diğer meslektaşlarıyla fikir, bilgi ve tecrübe paylaşımında bulunması gerekmektedir.

1.6.4.5. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Uygulaması Sırasında Dikkat Edilmesi Gerekenler

Ceza infaz kurumlarında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti verecek kişilerin sunduğu hizmetlerin ilki bireysel görüşmeler adı altında ifade edilebilmektedir. Manevi danışmanların bu görüşmeleri yapabileceği bir görüşme odası mutlaka olmalıdır. Görüşme odalarının standartları asgari düzeye ek olarak mümkün olabildiğince tutuklu ve hükümlülerin kendilerini rahatça ifade edebildikleri bir düzende olmalıdır. Mahkûmlara danışma hizmeti veren personelin bu odalarda resmi bir görüşmeyi gerektirecek bir düzenden ise kaçınmaları gerekmektedir. Odalarda bulunan eşyaların düzenine odanın ferahlığı, işlevselliği ve kullanışlılığı

açısından önem vermek gerekir. Aksi takdirde görüşmelerin kalitesi olumsuz yönde etkilenecek istenilen düzeyde bir görüşme sağlanamayacaktır. Bireysel görüşmelerin sürekli görüşme odalarında olması gerekmeyebilir. Ceza infaz kurumlarının bahçelerinde mahkûmların kendilerini daha rahat hissedebilecekleri şekilde yürüyerek ya da oturarak da bu hizmet verilebilmektedir. Bireysel görüşmeler dışında düzenlenecek olan toplu faaliyetler de bu manevi rehberlik ve danışma hizmeti içerisinde değerlendirilebilmektedir. Koğuş/oda ziyaretleri, dini gün ve gecelere yönelik programlar, toplu ibadet, Kur'an öğretimi, itikat, ibadet, ahlak ile muamelata dair bilgilendirme, tema odaklı grup toplantıları ve yapılandırılmış egzersizler de bu hizmetler kapsamındadır.

1.6.4.5.1. Bireysel Görüşmeler

Bireysel görüşmelerin ilk süreci, mahkûmların ceza infaz kurumlarındaki yönetime verdikleri dilekçe ile başlar. Talep edilen görüşme manevi danışma hizmeti veren personelin bu talebi karşılmasıyla devam eder. Görüşmeye alınan mahkûmların problemleri dinî, ahlaki ve manevî temelli cevaplarla çözümlenmeye çalışılır. Bireysel görüşmeyi gerçekleştiren personelin görüşmenin verimliliği açısından bazı becerilere sahip olması gerekmektedir.

Etkin bir görüşme için dinî personelin etkin dinleme yapabilmesi ve empati kurabilmesi son derece önemlidir. Anlaşıldıklarını hisseden mahkûmlar kendilerini danışmanlara daha iyi tanıtabilmektedir. Bunu sadece danışan açısından değil danışman açısından da düşünmek gerekir. Kendi bireysel tecrübelerini danışanlarıyla paylaşan danışmanlar onlara karşı kendini açarak mahkûmların kendilerini yalnız hissetmemesini sağlamış olur. Kısa sorularla ya da tek kelimelerle verilmek istenen özü karşı tarafa iletme de manevi hizmet veren bu danışmanların sahip olması gereken özellikler arasındadır. Bu özelliklere ek olarak danışmanların görüşmeler yoluyla mahkûmları bilgilendirme becerisi ise daha çok onları oldukları gibi kabul etme, bireysel farklılıklarına saygı duyma ile ilgilidir. Mahkûmların duygularını ortaya çıkarmak, bu duyguların nedenlerini makul bir şekilde mahkûmlara yansıtmak, mahkûmlarla yakından ilgilenerek onları konuşmaya özendirmek etkili bir görüşmenin vazgeçilmezleridir.

Manevi danışma ve rehberlik hizmeti veren danışmanların yaptığı görüşmelerin niteliği hakkında danışanlarına bilgi vermesi önemli bir husustur. Bu

bağlamda görüşmelerin gidişatı hakkında bilgiler doğru bir yolla sunulularak özetleme yapılabilir. Danışanlara kullanılacak dil ve teknikler bu süreçte ayrı bir önem kazanacaktır. Mahkûmlara yardım edebilmek amacıyla anlatılanlara eklemeler yapılarak konuşma dilinin daha çok kişiselleştirilmesi sağlanabilmektedir. Bunu yaparken cümlelere eklenen “çünkü” bağlacıyla onlara empati yapıldığının gösterilmesi hedeflenir. Yüzleştirme yaparak görüşmeler sırasında anlatılanlar ile gösterilen tutum ve davranışlardaki tüm tutarsızlıklar ortaya çıkarılmalıdır. Önceki görüşmelerde konuşulanlar arasında bağlantılar kurularak gereksiz ve konu dışı mevzulara müdahale edilmeli, onları daha çok düşünmeye teşvik etme amacıyla gerektiğinde susma yolu da tercih edilmelidir.

1.6.4.5.2. Koğuş/Oda Ziyaretleri

Mahkûmların isteğiyle gerçekleştirilen koğuş/oda ziyaretleri toplu manevi destek hizmetlerindendir. Bir plan dâhilinde yapılan bu ziyaretler mahkûmların evleri olarak kabul edilen odalarına/koğuşlarına veya revirlerine yapılan misafir olma durumu olarak da değerlendirilebilmektedir. Bir eve misafir olmak gibi verilen ikramları kabul etmek, mahkûmların sofralarına dâhil olmak kendilerine verilen değeri görmelerini sağlamaktadır. Onlarla aynı ortamda kalmak düzenli yapılan ziyaretlerle manevi danışmanlık hizmetlerini başarıya ulaştıran bir ortamı inşa etmektedir. Düzenli aralıklarla gerçekleştirilecek ziyaretlerle geniş kitlelere ulaşmak her zaman mümkün olacaktır.

Koğuş/oda ziyaretlerinde yapılan dinî soru ve cevaplarla gerçekleştirilen sohbetler hedef kitlede farkındalığı artırmada önemli rol oynamaktadır. Yürütülen faaliyetlerle mahkûmlara temel dinî bilgilerin kazandırılması ve dinî pratiklerin yapılması kolaylaşmaktadır. Koğuş/oda ziyaretleri kapsamında yapılan hizmetler bireylere farklı dinî ve ahlaki algılar kazandırarak maneviyat olgusunu geliştirmektedir (Karaman, 2019). Bu ziyaretler kapsamında yapılan toplu etkinlikler mahkûmların hem kendileriyle hem de birbirleriyle iletişimini motive etmeye imkân sağlamaktadır. Doğru telkin ve yönlendirmeler ile mahkûmların birbirleriyle olumlu bir etkileşim kazanmalarına katkıda bulunacaktır. Yürütülen toplu etkinlikler esnasında mahkûmların birbirlerini olumsuz yönde etkileyecek söz ve fiillerde bulunmaları da mümkündür. Bu durumun yaşanmaması adına manevi danışmanın süreci aktif ve doğru bir şekilde yürütmesi gerekir. Manevi danışmanlık ve rehberlik

hizmeti veren personele kendi açılarından sıradan ve olağan gelebilecek bu etkinliklerin tutuklu ve hükümlüler için bir kilit taşı görevi üstlenebildiği ise unutulmamalıdır.

Manevi danışmanların çözüm üretirken yardımlaşabileceği kurum idaresi ve ilgili birimler de manevi hizmetlerin gelişiminin önemli bir parçası haline gelmiştir. Kurum idaresiyle birlikte belirlenen ve hukuki açıdan uygun bulunan mahkûmların bu bağlamda ceza infaz kurumlarında gerçekleştirilen kurs, seminer, ders gibi etkinliklere ayrıca katılımı da sağlanabilmektedir.

1.6.4.5.3. Dinî Gün ve Gecelere Yönelik Programlar

Ceza infaz kurumlarında dinî, mübarek gün ve gecelere yönelik hazırlanan programlar mahkûmların manevi ve dinî duygulardan daha fazla istifade etmelerine olanak tanımaktadır. Bu özel gün ve gecelerde diğer günlere kıyasla daha yoğun manevi duygular yaşanmaktadır. Bu atmosfer değerlendirilerek tutuklu ve hükümlülerin manevi anlamda güçlendirilmelerine destek olunabilmektedir. Ayrıca bu programlar yoluyla mahkûmların engellenmişlik gibi bastırılmış olumsuz psikolojik hâlleri daha baş edilebilir bir hâle getirilebilir. Söz konusu etkinliklerin genellikle erkek mahkûmlara yönelik yapıldığı ve kadın mahkûmların güvenliği nedeniyle bu etkinliklere katılımlarının sağlanamadığı görülmüştür. Gerekli tedbirler alınarak kadın mahkûmların da bu tarz etkinliklere katılımının sağlanmasına gayret edilmelidir.

1.6.4.5.4. Toplu İbadet

İbadet kavramı ile psikolojik etkiler birbirleriyle bağlantılı olarak değerlendirilebilmektedir. İbadet, insanın görünmez bir yüce varlıkla arasında bağ kurmasına yardımcı olur. Kişi kendini yalnız hissetmez ve varoluşsal sorularına yanıt bulur. İbadet insanı sabırlı kılarak insana mutluluk verir. İbadetler aynı zamanda Allah'a karşı boyun eğdiren bir aracı olarak görülür. İbadetler, Allah'a karşı saygı duymayı öğretirken diğer yandan kendisine de saygı duyarak şahsiyetini geliştirmesini sağlar. Bu, ibadetin bir gücü olarak görülmektedir. İnsanların ibadet etmesi birbirlerini sevmesini de sağlar. Allah'ın çatısı altında toplanarak farklı karşıt gruplarda yoğunlaşmayı engeller.

Toplu olarak yapılan ibadetlerde mahkûmlardan beklenen gelişimler de bu yöndedir. Toplu ibadetler ile grup etkinliklerine katılmak o grubun psikolojisine daha

hâkim olmayı sağlar. Mahkûmların bu doğrultudaki uyumuna katkı sağlayarak onları ibadete teşvik eder. Toplu yapılan ibadetler mahkûmların birbirleri arasında diyalog kurmasına vesile olurken mahkûmlar arasında var olan olumsuz ilişkisini de yumuşatır. Bu kapsamda ülkemiz ceza infaz kurumlarında manevi danışmanlık ve rehberlik kapsamında toplu ibadetlere mahkûmların birbiriyle var olabilecek düşmanlığı göz önünde bulundurularak gerekli güvenlik önlemleri dâhilinde yer verilmektedir (Işık & Karaman, 2020).

1.6.4.5.5. Kur'an Öğretimi

Ceza infaz kurumlarında din personeli tarafından verilen hizmetlerin önemli bir dalını da Kur'an öğretimi oluşturmaktadır. Birçok farklı alanda kursların hizmette olduğu cezaevlerinde ilgi duyan tutuklu ve hükümlülere Kur'an okuma, tecvit, hafızlık gibi imkânlar da sunulmaktadır. Bu kurslara katılım için öncelikle kurstan yararlanmak isteyen mahkûmların müracaatı alınmaktadır. Yeni başlayanlar veya daha ileri seviyelerde olanlar için ayrı ayrı sınıflar oluşturulmaktadır. Kur'an öğretiminin yanında fıkıh, tefsir, akait gibi derslerinde din personeli tarafından verilmesi sağlanmaktadır (Karan, 2013).

Yapılan çalışmalar incelendiğinde özellikle terör ya da örgüte mensup olarak işlenmiş suçlardan dolayı cezaevlerinde bulunan tutuklu ve hükümlülerin Kur'an öğrenimine daha çok ilgi duyduğu görülmüştür. Kendilerini yalnız ve boşlukta hisseden mahkûmların bu amaçlar doğrultusunda sahip oldukları boşluk duygusundan kurtulmaları mümkün olacaktır. Bu faaliyetler sonunda özellikle törenle verilecek olan katılım sertifikası ve ödüllendirme mahkûmların başarıya duygusuna katkı sağlayarak diğer mahkûmlara da emsal olma yolunda iyi bir örnek ve motivasyon kaynağı olacaktır. Kur'an öğretimi sayesinde mahkûmlar arkadaşlarına imamlık yapabilmekte, ramazan aylarında teravih namazını kıldırabilmektedir. Oda veya koğuşlarda yapılan sohbetler bu anlamda hizmetlerin kayda değer olduğunu göstermiştir. Kadın mahkûmlar için yapılacak olan Kur'an öğretimi hizmetlerinin ise müftülüklerden kadın din personeli talep edilerek uygulanmasına dikkat edilmelidir. (Işık & Karaman, 2020).

1.6.4.5.6. İtikat, İbadet, Ahlâk ve Muamelata Dair Bilgilendirme

Kur'an-ı Kerim'de emredilen ve Hz. Peygamber'in yaşamında uygulamaları ile gösterdiği ve tarif ettiği ibadetleri uygulaması, Müslüman bireyin kulluk şuurunun

gereğidir (Şentürk, 2017). İslâm dini temel esaslarıyla bir bütündür. İtikat, ibadet, ahlâk ve muamelattan birinin yoksunluğu durumunda İslâm dininden bahsetmek mümkün olmayacaktır. Birbirinden ayrılamaz ve parçalanamaz olan bu esasların birinin inkârı bile tamamını reddetmeye yetecektir. Bunu yapan kimseler, iman-ahlâk bütünlüğünü bozarak İslâm dininden uzaklaşma yoluna gider. Oysaki dini duygulara duyarlı kişiler hayatlarını da bu yönde çizerek dünyevî ve uhrevî sorumluluklara sahip olurlar.

Cezaevlerinde bulunan tutuklu ve hükümlülerin bu duygu ve bilgilere erişimi, şüphesiz ki bu konulara dair yapılacak detaylı bilgilendirmelerle sağlanacaktır. Ceza infaz kurumlarında mahkûmlara yapılan bu bilgilendirmelerde, ilgili ayet ve hadisler mealleriyle birlikte örnek olarak gösterilmeli, mahkûmların durumlarına uygun hikâye, atasözü, şiir gibi metinlerden de yararlanılmalıdır.

1.6.4.5.7. Tema Odaklı Grup Toplantıları ve Yapılandırılmış Egzersizler

Odak grup toplantıları, karşı tarafın bilinçli, bilinçsiz veya yarı bilinçli olduğu durumlar üzerine bilgi almayı ve sergilenen davranışların arkasındaki nedenleri ortaya çıkarmayı hedefleyen bir yöntemdir (Şahsuvaroğlu & Ekşi, 2013). Bu bağlamda ceza infaz kurumlarında tövbe, sevgi, saygı, hoşgörü, dürüstlük, sabır gibi temalar çerçevesinde yapılan tema odaklı grup toplantılarında bu temalara ait kazanımların mahkûmlara dolaylı yoldan kazandırılması amaçlanmaktadır. Belirli bir süre içerisinde verilmesi planlanan bu kazanımlar görsel veya işitsel materyallerle desteklenmelidir. Böylece verilmek istenenin daha etkili bir yolla iletilmesi sağlanacaktır.

Mahkûmların küçük grup etkinlikleri kapsamında yapabileceği öğretici tartışmalar, stres ve gerginliği azaltan oyunlar ve empati gibi yapılandırılmış egzersizler de manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti kapsamında değerlendirilmelidir. Aynı şekilde tutuklu ve hükümlülere sevecenliği, merhameti, yardımı öğütleme, ümidi aşılama, şükretmeyi öğretme ve onları dua etmeye teşvik etme de bu hizmetlerden sayılmaktadır.

Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti kapsamındaki bahsi geçen tüm uygulamalardan maksimum verim elde etmenin ve uygulamaların başarıyla sonuçlanmasının kurumun ilgili tüm birimleriyle ve personeliyle yapılacak olan doğru planlama ve iş birliği ile elde edileceği unutulmamalıdır.

2. BÖLÜM: BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmamızda ceza infaz kurumlarında yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin verimliliğini incelemek istedik. Bu bağlamda ceza infaz kurumlarında görevli on müftülük personeliyle, yürütülen hizmetlerin verimliliğini ortaya koymaya çalışacak şekilde mülakat gerçekleştirdik. Yöneltilen sorular ile ceza infaz kurumlarında gerçekleştirilen manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinin ne derece verimli bir şekilde yürütüldüğü, ne gibi eksiklikler olduğu ve bu eksiklik ve yanlış uygulamaların giderilmesi için neler yapılabileceğini anlamaya çalıştık. Bu bağlamda katılımcılara on soru yönelttik. Sorulara verilen cevapları kendi içlerinde gruplandırarak beş başlık altında bir araya getirdik.

Her başlık altında öncelikle yönelttiğimiz sorulara kaynak olan meselenin ‘verimlilik’ ile ilintisini açıklamaya çalıştık. Verilen cevapları da kendi aralarında gruplandırarak temel problem bağlamında değerlendirdik.

2.1. Ceza İnfaz Kurumlarında Çalışan Diyanet İşleri Başkanlığı Personelinin Mesleki Yeterlilikleri

Ceza infaz kurumlarında yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinin verimliliğinin en önemli etkenlerinden birisi şüphesiz bu hizmetleri yürüten başkanlık personelinin mesleki yeterliliği ve alana dair gerekli eğitim ve donanımına sahip olmalarıdır. Diyanet İşleri Başkanlığının Adalet Bakanlığı ile 2019 yılında imzaladığı İşbirliği Protokolünde ceza infaz kurumlarında çalışmak üzere; vaiz, merkez ve taşra personeli ile Başkanlık/Müftülükçe bu kadrolardan emekli olanlardan uygun görülenlerin istihdam edilmesi kararlaştırılmıştır.

Ceza infaz kurumlarında istenen amaçlara ulaşarak verimliliğin sağlanması noktasında en büyük görev ve sorumluluk pratik boyutta şüphesiz başkanlık personelinindir. Bu sebeple bu kurumlardaki muhatap olunan bireylerin mesleki, manevi ve ahlaki gelişimleri için yapılacak her türlü eğitsel, sosyal ve kültürel faaliyetlerin profesyonel ve bilimsel yöntemlerle gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Böyle bir yaklaşım da mutlaka ciddi ve amaca yönelik spesifik bir personel eğitimini zorunlu kılmaktadır.

Bu bağlamda ceza infaz kurumlarında yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin verimliliğini ölçmek için öncelikli olarak bu hizmetleri

yürüten personelin ne gibi eğitimler aldığını ve bu iş için liyakat kesbedip etmediklerini anlamak amacıyla onlara şu soruları yönelttik:

a. Ceza infaz kurumlarında manevi danışmanlık ve rehberlik alanında hizmet vermek için hizmet öncesi ve hizmet içi olmak üzere ne tür eğitimler aldınız?

b. Öğrenim durumunuz hakkında bilgi verir misiniz? Ceza infaz kurumlarında manevi danışmanlık ve rehberlik alanında verdiğiniz hizmetler bağlamında kendinizi yeterli görüyor musunuz?

Verilen cevaplar neticesinde katılımcıların hepsinin İlahiyat Fakültesi mezunu olduğu görülmüştür. Bununla birlikte katılımcılardan dört kişinin (v1,v2,v3,v4) kıraat ve tefsir alanlarında yüksek lisans programlarını tamamladıkları, bir kişinin (v3) tefsir alanında doktorasını tamamladığı ve bir kişinin (v4) de doktora öğrencisi olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Katılımcılardan sekiz kişi (v2,v3,v4,v5,v6,v7,v8,v10) cezaevi vaizliği kadrosunda göreve başladıktan sonra hizmetiçi eğitim aldıklarını dile getirmiştir. Bir kişi (v1) Sakarya Üniversitesi'nden manevi danışmanlık sertifikası aldığını bir diğer katılımcı (v9) da hiçbir eğitime katılmadığını ifade etmiştir.

Manevi danışmanlık ve rehberlik alanı en azından iki disiplinin sentezini içinde barındıran bir alandır. Bu alan, maneviyat, din hizmetleri, dini ve ahlaki bilgi bağlamında 'İlahiyat' alanı ile; danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri kapsamında 'Psikoloji' alanının kesiştiği bir noktada bulunmaktadır. Bu sebeple manevi danışmanlık ve rehberlik biriminde görevli bir personelin en azından bu iki alandan yeterli eğitimi alması gerekmektedir. Nitekim Altıntaş (2019) da Kayseri'de cezaevi vaizleriyle gerçekleştirdiği nitel bir çalışmada, vaizlerin bu görevi yerine getirirken temel alan bilgisi yanında suç psikolojisi ve danışmanlık teorisi gibi alanlarda yeterli eğitimleri almaları gerektiğini belirtmiştir.

Katılımcılarımızın İlahiyat alanına dair gerekli eğitimleri farklı kademelerde aldıkları görülmüştür. Ancak danışmanlık ve rehberlik kapsamında Psikoloji alanına dair -katılımcılardan bir kişinin (v1) manevi danışmanlık sertifikası alması haricinde- gerekli eğitimlerin alınmadığı tespit edilmiştir. Bu hususun manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri yürütülürken verimliliği oldukça etkileyecek bir husus olduğu muhakkaktır. Çünkü tutuklu ve hükümlülerin sorunlarının ve sorularının manevi ve dini temelli cevapları bilinebilir, ancak muhatabın psikolojik anlamda içinde

bulunduğu durum takdir edilemeyebileceği için muhataba ihtiyaç duyduğu destek ve rehberlik hizmeti tam anlamıyla verilemeyecektir.

Ceza infaz kurumlarında yürüttükleri manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri konusunda kendilerini yeterli görüp görmedikleri sorusuna katılımcılardan dördü (v1,v7,v9,v10): “Evet, kendimi yeterli görüyorum.” cevabını verirken diğer katılımcılar farklı şekillerde cevaplar vermiştir. Cevaplardan bazıları aşağıdaki şekildedir:

V2: “ Göreve ilk başladığımda kendimi yeterli görmedim. Manevi rehberlik ile ilgili eserler okuyarak zamanla kendimi geliştirdim.”

V3: “ Vazife itibariyle yeterli durumdayım. Sadece insan psikolojisi ve yönetimi gibi alanlarda eğitim almak isterdim.”

Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinde psikolojik danışmanlık formasyonu ile ilgili eksikliklerin olduğu sahadaki personel tarafından da ifade edilmektedir. Nitekim Aşlamacı ve Yılmaz (2019) altı farklı ilde cezaevi vaizleriyle yaptıkları çalışmalarında, cezaevi vaizlerinin yürüttükleri faaliyetlerde manevi danışmanlıktan ziyade dini konularda bilgi sunan vaizlik vasıflarının baskın olduğunu ifade etmişlerdir.

V4: “ Bir alanda yeterlilik göreceli bir husustur. Bunun tespiti de zannımcı kişinin kendi kanaati ile değil, hizmet başarısı ile ölçülmelidir.”

V5: “ Zor bir soru. Kendimi değerlendirmek... Bu alanın yeterliliği olmaz. Her zaman yenilenmek zorundasınız. Dokuz senelik tecrübe ile yeterli olmaya çalışıyorum.”

Personel yeterliliğin ölçülmesi için hizmet başarısının ölçülmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu da objektif bir değerlendirme talebi olarak anlaşılabilir. Bu husus hizmetlerdeki verimliliği olumlu etkileyebilecek bir unsurdur. Manevi danışmanlık ve rehberlik alanına dair gerekli eğitimler alındıktan sonra bile bu alanda hizmet veren kişilerin kendilerini yenilemeleri, bilgi ve birikimlerini sürekli güncellemeleri gerekmektedir.

Kaya (2019) cezaevi vaiz/vaizeleriyle yaptığı çalışmada personelin kendini yeterli görmesinde; cezaevi vaizlerinin çoğunun ihtisas eğitimi almış olmalarının, ayrıca yine bir kısmının yüksek lisans mezunu olmasının, uzun yıllardır imam ya da

vaiz olarak Diyanet bünyesinde çalışmış olmalarının etkisi büyük olduğunu ifade etmektedir. Çalışmamızda elde ettiğimiz bulgular da bu görüşü destekler niteliktedir.

2.2. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kapsamında Ceza İnfaz Kurumlarında Yürütülen Faaliyetlerin Değerlendirilmesi

Ceza infaz kurumlarında manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinin verimliliği incelenirken, değerlendirilen iş ve faaliyetlerin neler olduğunun bilinmesi önemlidir. Bir önceki bölümde bu faaliyetler sıralanmıştır. Bu başlık altında, görüşme yapılan katılımcıların hangi faaliyetleri gerçekleştirdikleri, bu faaliyetlere olan bakış açıları ve bu çalışmaları yürütürken nelere dikkat ettikleri incelenerek çalışmalarındaki verimliliği değerlendirebiliriz.

Önce verimlilik kavramı üzerinde durmak, verimlilik nedir, sorusuna daha açık bir cevap bulabilmek için Toprak'ın (2005) şu ifadelerini burada hatırlatmakta fayda vardır: “Verimlilik, bir yaşama biçimi, bir kültürdür, daha iyiye ulaşma çabasıdır, insanın gelişmesini desteklemektir, insanın insan için mükemmeli arama serüvenidir. Verimliliğin özünde; amaç belirleme, üretkenlik, kaynak kullanımında akılcılık, kişisel bütünlük, ekiple birliktelik, ürün kalitesi, süreç kalitesi, pazarlama, yenilik, yeni ürünler, yeni pazarlar, yönetim, yaratıcılık, teknoloji, etik değerler, estetik değerler ve yaşam kalitesi vardır. Verimlilik, doğru işlerin, doğru biçimde, doğru zamanda, insanın/insanlığın yararına olacak biçimde yapılmasıdır.”

Ne tür faaliyetler yürüttüklerini anlamak amacıyla katılımcılara aşağıdaki soru yöneltilmiştir:

a. Ceza infaz kurumlarında manevi danışmanlık ve rehberlik kapsamında ne tür faaliyetler yapılmaktadır?

Görüşme yapılan on katılımcının manevi danışmanlık ve rehberlik kapsamında gerçekleştirdiklerini ifade ettikleri faaliyetler aşağıdaki şekildedir:

1. Kur'an-ı Kerim Eğitimi
2. Koğuş Ziyaretleri
3. Bireysel Görüşmeler
4. Dini Gün ve Gecelerdeki Faaliyetler
5. Milli Günlerdeki Faaliyetler

6. Konferanslar

7. İmam-Hatiplik

8. Personel ile Görüşmeler

9. Dini İçerikli Kitapların İncelenmesi

10. Tutuklu/Hükümlülerin İstekleri Doğrultusunda Gerçekleştirilen Faaliyetler (Arapça dersleri, fıkıh dersleri, hadis dersleri, hafızlık eğitimi vs.)

Bu kadar çeşitli faaliyet alanında hizmet verilmesi oldukça olumlu bir etki yaratacaktır. Bütüncül bir yaklaşımla ihtiyaç duyulan birçok alanda tutuklu/hükümlülerin hayatlarına dokunmak onlara daha çabuk ve kolay ulaşılmasını sağlayacaktır. Bunun aksine sınırlı ve dar bir faaliyet alanı beklenen verimliliğin yakalanmasına olumsuz yönde tesir edecektir. Örneğin Parlak (2019) Yozgat Cezaevi’nde mahkûmlarla gerçekleştirdiği çalışmasında; mahkûmların çoğunluğunun (%82) gerçekleştirilen faaliyetlerin sayısını yeterli bulmadıklarını ifade etmiştir. Bu durum mahkûmların beklentilerine ve ihtiyaçlarına cevap vermede yetersizlik oluşturacağından verimliliği doğrudan olumsuz yönde etkileyecektir.

Katılımcıların gerçekleştirilen faaliyetlere bakış açılarını, nelere dikkat ettiklerini göstermek amacıyla kendi ifadelerini paylaşarak değerlendireceğiz:

V5: “Cezaevine ilk gelenlerle bireysel görüşme yapıp onlara hoş geldin diyoruz ve faaliyetlerimizi anlatıyoruz. Koğuşlarda dini sohbet ya da sıradan sohbet de oluyor koğuşun ortamına göre sohbet havasında geçiyor.”

Ceza infaz kurumlarına herhangi bir suçla ilk defa gelen bireyler, girdikleri bu ortama uyum sağlamaları ve hayatlarının belirli bir bölümünü burada geçirmeye mecbur olmaları, yaptıkları ya da işledikleri suçun pişmanlıkları, sevdiklerini geride bırakmanın acısı, ailelerinin ya da yakınlarının ihtiyaçlarını eskisi gibi karşılayamayacak olmanın verdiği sıkıntılar gibi birçok psikolojik bunalımlarla karşı karşıya kalabilirler. Bu sebeple onları insanî bir yaklaşımla karşılamak ve ceza infaz kurumunda geçirecekleri süre boyunca resmî prosedürü anlatmanın yanında, ne gibi faaliyetler yapıldığı, ne gibi hizmetlerden yararlanabilecekleri gibi konularda onları aydınlatmanın, tutuklu ve hükümlüler için bir tür uyum ve karşılaştıkları bu durumla başa çıkmaları açısından oldukça önemli olduğu belirtilmiştir.

V2: “Kur’an-ı Kerim dersleri, tecvit dersleri, bizim oluşturduğumuz gruplarda fıkıh, ilmihal dersleri yaptık. Tefsir meal dersleri yaptık. Hadis dersleri yaptık. Osmanlıca Türkçesi dersleri yaptık. Bazı tutuklu/hükümlülerin altyapısı olduğu için biz onlarla klasik Arapça dersleri de yaptık: Emsile, bina, avamil şeklinde bu seviyede...”

V4: “Programlarımız var, yıllık planlarımız var. Bu planlar çerçevesinde konularımızı tespit ederiz. Mübarek gün ve geceler, milli günler, önemli konular, cezaevini ilgilendiren bazı hususi meseleler, bunlar tespit edilir, yıllık plan çerçevesinde koğuş ziyaretlerinde hükümlülerle paylaşılır.”

V9: “Mahkûm dilekçe ile hareket ettiği için eğer dilekçesinde; din görevlisiyle görüşmek istiyorum, şu dersleri almak istiyorum dediği zaman bu ders ile alakalı sınıf açma, Kur’an-ı Kerim öğrenme, temel dini bilgiler, ilmihal, hafızlık yapma bunların hepsi bir nevi mevcut. Duruma göre bireysel de veriliyor bu dersler ya da sınıf ortamında toplu halde de belli bir sayıya göre de verilme şansı oluyor.”

V8: “Cezaevlerimizde bir ders sistemi içerisinde temel dini bilgiler ve Kur’an-ı Kerim eğitiminin yapıldığı kurslar yapılıyor manevi danışmanlar tarafından. Dönemler halinde kısa ya da uzun cezaevi yönetiminin belirlediği, bu eğitime sağlıklı bir şekilde devam edecek kişilerden oluşanları ceza infaz memuru kardeşlerimiz önceden hazırlıyorlar bu dersleri önceden hazırlanan sınıflarda biz yürütüyoruz. Bundan çok güzel sonuçlar alınıyor bu çerçevede hatta zaman zaman duyuyoruz hafız olanların olduğundan bile haberimiz olabiliyor. Bu ekranlara da yansıyor. Kur’an-ı Kerim öğretimi, temel dini bilgiler öğretimi, ahlak eğitimi çerçevesinde çok önemli. Bunun dışarıda verilen eğitimden farkı; orada bu eğitimi alanların buna daha gönüllü, daha iştiaklı zaman ayırmaları, bu görevli kişiyi de çok onore ediyor. Bundan dolayı güzel bir eğitim ortamı oluşabiliyor.”

Beyanlardan anladığımız kadarıyla önemli bir husus daha var ki o da bazı mahkûmların dini hayata, dini terimlere, dini bilgiye ne kadar yabancı oldukları ve dışarıdaki insanlardan daha fazla bu konulara rağbet etmesidir. Bu ilgi ve alakaya ileride değineceğimiz için kısaca bu şevkin söndürülmemesi ve beslenmesi adına manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarının önemine değinmek istedik.

V4: “Mübarek gün ve gecelerde mutlaka programlarımız olur. Kandil geceleri idrak edilir mutlaka onlarla ilgili coşkulu programlar yapılır, hatimler

okunur, dualar yapılır, gecenin önemi anlatılır. Efendimiz 'in Mevlid-i Nebi'sinde mutlaka büyük program yapılır; başsavcımızın iştirak ettiği, müftümüzün iştirak ettiği, hükümlülerin personelin katıldığı, hatimlerin okunduğu, salavat kampanyalarının yapıldığı, evvelinde bilgi yarışması yaparız. Bir kitap, eser belirlenir onun üzerinden para ödüllü yarışmalar, ciddi para ödülleri verilir hükümlülerimize. Onlara teşvik olur hem Efendimiz' in doğum günü kutlanır hem de ona bir hazırlanılır ilmi eser eşliğinde. Onun haricinde koğuş ziyaretleri olur koğuşlara gideriz. Onların soruları olur onlara cevap veririz. Koğuş ortamında onlar bizi ağırlarlar, onlara misafir oluruz. Anlatmak istediklerimizi onlara aktarırız.”

V2: “Onun haricinde cenazesi olan tutuklu/hükümlülere yönelik koğuş ziyaretleri olup başsağlığı taziye şeklinde okumalar yapıyorduk... Bayramlarda eğer izne ayrılmamışsak bayramın birinci günü koğuş ziyaretleri yapıp bayramlaşma ve ikram dağıtma ikramda bulunma gibi faaliyetlerimiz de oluyordu.”

V6: “Cenazesi olanlar olur, taziye gideriz.”

Ceza infaz kurumları, tutuklu/hükümlülerin toplumsal hayattan yani günlük bireysel, sosyal, dinî, kültürel, ekonomik hayattan ve belki daha birçok alandan izole bir şekilde yaşamlarını sürdürmeye çalıştıkları bir ortamdır. Normal hayatta gördükleri değer ve itibar artık burada karşılaşmadıkları bir olgu haline gelebilmektedir. Bu noktada manevi danışmanlık ve rehberlik birimi personelinin mahkûmların yeniden kendini değerli bir birey olarak görebilmeleri, insan haysiyet ve şerefine yakışır bir muamele ve tarza şahit olmaları, onların ıslahları ve yeniden topluma faydalı birer birey olarak kazandırılmaları açısından oldukça kıymetlidir. Bilgi yarışmaları, salavat kampanyaları, Kur'an-ı Kerim hatim okumaları, bayramlaşma ziyaretleri ve bayramlaşma esnasında manevi danışmanın mahkûmların ellerini sıkması, taziyelerinde onlara başsağlığı dilemesi, Kur'an-ı Kerim okuması, dışarıdaki akrabalarına taziye ziyareti gerçekleştirmesi; resmî olarak vazifesi olmadığı halde bir manevi danışmanın bu gibi samimi ve destekleyici faaliyetleri gerçekleştirmesi ceza infaz kurumlarında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin verimliliğini pozitif yönde etkilediği kanaatindeyiz.

V8: “Üçüncü olarak yapmış olduğumuz hizmet bireysel görüşmedir. Toplum içerisinde oda koğuşunda ya da kurs sistemi içerisinde ya da uygun görülmediği için

yanlarına gidemediğimiz odalardan bizzat bireysel olarak mektup yazarak talep edenlerle görüşmeler oluyor buna da bireysel görüşme diyoruz. Ceza infaz memurunun gözetiminde cezaevinde ayrılmış olan mekânda onun bize yönlendirdiği, onun adeta istekleri doğrultusunda yönlendirilen, bizim de dini açıdan kendisine cevap vererek bireysel görüşmeyle yardımcı olduğumuz manevi hizmet, din hizmeti, aynı zamanda buna sosyal ve psikolojik danışmanlık da diyebiliriz. Bu da birebir dokunuş olduğu için çok kıymetli oluyor. Göz göze geliyoruz yüz yüze geliyoruz seslerimiz birbirine kavuşuyor ve böyle gönül gönüle dokunacak şekilde bir etkileşim oluyor. Bunun tadına varanlar sürekli bunu istiyorlar.”

V4: “Kurum içerisinde bireysel olarak onların dertlerini dinleriz. Bu hususta tabi daha farklı beklentiler varsa aileleriyle görüş gibi onları biz yapamıyoruz onlar farklı cezaevinde bu işlerle ilgilenen başka arkadaşlar var sosyal çalışmacılar var onlara yönlendiririz. Bakarız durumu psikolojik bir sıkıntıya benzerse psikologlarla dirsek teması çalışırız sürekli onlara havale ederiz onların bizimle ilgili gördüğü bazı vakalar olabiliyor onlar bize yönlendirir hocam bu arkadaşla bir görüşün diye bu şekilde yani bir müftülük ilçelerde ne yaparsa biz cezaevlerinde dini hizmetleri yönetiriz.”

V7: “Özel görüşmek isteyen mahkûmlar oluyor, bazı özel herkesin içinde soramadığı sorular olabiliyor, kendi bireysel problemi olan, hocayla konuşmak isteyen mahkûmlar oluyor, özel görüşmeler yapılıyor.”

V6: “Ara sıra, çok sık olmamak kaydıyla mahkûmlardan bir talep gelmese bile biz arada böyle çağırırız bazı mahkûmları, onları dinleriz böyle. Derdi ne, sıkıntısı ne, problemi ne, cezaevine gelmesine sebep olan hususlar ne, bu şekilde sohbetler ederiz.”

V8: “ Bir diğer husus da cezaevi içerisinde görev yapan psikologlar var sosyologlar var. Bunlarla beraber bir de manevi danışman olarak Diyanet İşleri Başkanlığımızın personeli var. Adalet Bakanlığı ile yapılan protokol çerçevesinde zaman zaman onların görüşme yapmış olduğu, görüşmeyi uygun gördüğü, getirerek bizzat muhatap oldukları mahkûmlar oluyor. O mahkûmların içerisinde işte yemeyi içmeyi terk eden intihar eylemi diyorlar bu şekilde ya da başka türlü psikolojik sorunları olanlarla, onlar görüştüğü gibi onların tavsiyesi ya da cezaevi yönetiminin tavsiyesi ya da bizim isteğimiz ile biz de onlarla birebir bir de manevi olarak o

şekilde de onlar istemediği halde uygun görüldüğü takdirde bu şekildeki talepleri de karşılayarak görüşme yapıyoruz.”

V5: “Bazen psiko-sosyal servisine gidenleri bize yönlendiriyorlar. Bunalım geçiren, açlık grevine giden, ölüm orucu tutan gibi bunlarla görüşüyoruz.”

Manevi danışmanlık ve rehberlik birimi görüleceği üzere tutuklu ve hükümlüler ile ilgili çok hassas ve uzmanlık gerektiren vakalarla karşı karşıya kalabilmektedir. Manevi danışmanlık birimi personelinin ifadesine göre psikoloji servisinden manevi danışmanlık ve rehberlik birimine yönlendirilen tutuklu/hükümlülerin olduğu görülmektedir. Ceza infaz kurumunda görev yapan bir manevi danışmanın bu şekilde travmatik vakalara karşı nasıl bir yöntem ve teknik ile yaklaşılması gerektiğini bilmesi gerekmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi cezaevi vaizi veyahut da merkez/taşıra personeli kadrosuyla görev yapan çalışanların psikolojik/manevi danışmanlık ve rehberlik alanında yeterli eğitimi ve tecrübesi olmaması sebebiyle tutuklu ve hükümlüler ihtiyaç duydukları manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetini alamayacaktır.

V6: “Dini, özel gün ve gecelerde biz rutin olarak yapıyoruz zaten; kadir gecesi, mevlid kandilidir diğer gecelerdir bazen aynı güne denk gelmeyebiliyor cezaevinin durumu itibariyle; özellikle Cuma gününe hafta sonuna denk geldiği zaman biz en yakın Perşembe günü yapıyoruz bunu.”

V10: “Din Kültürü programımız var, program var ama tabi o konuları motamot işlediğimiz söylenemez. Daha çok kişilerin sorunları kişilerin merak ettikleri konular bazı alanlarda soruları cevaplandırılıyor.”

V6: “Tabi kendimize göre bir planımız, programımız var; sohbetimiz gelişti güzel değil ama genel itibariyle soru-cevap şeklinde olur.”

Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin belirli bir müfredat ve kapsam çerçevesinde yürütülmesi verimlilik açısından önemli bir husustur. Bununla birlikte tutuklu/hükümlülerin ihtiyaçlarına binaen sordukları sorular çerçevesinde konuyu ele almak onların manevi danışmanla sağlıklı bir iletişim kurmalarını sağlayacaktır. Çalışmalar yürütülürken inisiyatif alarak meseleleri çözüme kavuşturmak kesinlikle gerekli bir husustur. Bu noktada müfredatı terk etmeden, ihmal etmeden muhatapların sorularını öz bir şekilde konunun içerisinde cevaplamak amaçlanan hedeflere ulaşmak açısından daha uygun olacaktır.

V6: “Mahkûmlara ikramlık dağıtıyoruz. Bunu nereden alıyoruz? Belediyelerden temin ediyoruz daha ziyade. Belediyeye görüştük sağ olsunlar onlar da bize yardımcı oldular. Böyle kandil gecelerinde fazla abartmamak kaydıyla, onlara da yük olmamak şartıyla yardımcı oluyorlar bize.”

V4: “Aynî nakdî yardımlarımız var kurum bilgisi dâhilinde. Elbise yardımımız olur, bayramlık yardımımız olur içerideki ihtiyaç sahibi hükümlülere. Ayakkabı yardımımız olur, iç çamaşırı yardımımız olur. Bunun haricinde öğrencilerimiz var mesela açık cezaevinde okula gidip gelebilirler örgün eğitimde. Onların bir kısmına bazılarına, ihtiyaç sahiplerine -imkânımız dâhilinde tabi- burs ayarlamaya çalışırız. Bunlara burs takdim ederiz imkân ölçüsünde ihtiyaç sahibi öğrencilere; öğrenci hükümlülere. Onun haricinde materyal desteklerimiz var: Kur'an-ı Kerim, dini kitap istekleri, diyanet yayınlarımız mesela ücretsiz hükümlülere ulaştırılır. Diyanet aylık dergisi mutlaka gelir, hükümlülere ulaşır, aile dergisi ulaşır. Her sene takvimleri koğuşlarına asılır ücretsiz bir şekilde; diyanet takvimlerimiz.”

V8: “Ceza infaz kurumunda bulunduğumuz süre içerisinde oranın mescidi oluyor. O mescitte biz görevli olduğumuz zaman içerisindeki denk gelen vakitlerde imam-hatiplik yapıyoruz. Arkamızda hem infaz memuru kardeşlerimiz hem de cezaevi içerisinde işçi-mahkûm olan kardeşlerimizin saf tutarak birlikte namaz kılarak cemaat olma hissiyatıyla bunu da bir hizmet olarak görürseniz çok önemli bunun çok güzel etkisi var çünkü.”

V7: “Manevi rehberlik kapsamında ailevî sorunlarına çözüm bulmak ve resmi nikâh kıyılması noktasında yardım almış olan mahkûmların dini nikâhlarının kıyılması gibi şeyler var.”

Görüldüğü üzere tümel anlamda ‘insanın’ bulunduğu yerde çok yönlü ve kompleks ihtiyaçlar hâsıl olabilmektedir. Bu hususları yönetmeliklere, müfredata ve protokollere sığdırmanın oldukça zor olduğu aşikârdır. Bu noktada manevi danışmanlık biriminin yaklaşımı oldukça önemlidir. Karşılaşılan sorunlara, problemlere ve çok farklı meselelere karşı ‘bireyi merkeze alan’ bir yaklaşım geliştirerek onları destekleyici ve geliştirici çözümler üretmek oldukça önemli görünmektedir. Tutuklu ve hükümlülere yanlışlarını ve hatalarını hatırlatmak yerine

onları ulaşılması gereken, yaratılışında var olan ‘ideal insan’ profiline doğru kanalizasyon etmek ve terakkilerine bir meyil vermek yerinde bir yaklaşım olacaktır.

V8: “Bizim haftada bir ayda bir cezaevi yönetiminin bütün odalarını gezerek onlarla selamlaştığımız, işte bu idare mekanizmasında görev alan kardeşlerimizle etkileşime girdiğimiz, sadece muhatabımızı mahkûmlar değil de aynı zamanda orada bu hizmeti yürüten kardeşlerimizin bir parçası olarak onlarla da bu şekilde bir etkileşimimiz oluyor. Manevi ve bireysel bir sorumluluk gereği biz bunu yaptık.”

Manevi danışmanlık ve rehberlik biriminin sadece mahkûmlara değil kurumda çalışan personelden isteyenlere de hizmet vermesi, manevi hizmetlerin verimliliğini olumlu bir şekilde etkileyebilir. Şöyle ki; infaz ve koruma memurlarının disiplinli bir işleyişin yanında mahkûmlara şefkat ve merhametle, insanî değerler çerçevesinde yaklaşması onların manevi-psikolojik gelişimlerine yardımcı olarak hem ceza infaz kurumu içerisinde geçirdikleri süreci hem de tahliye olduktan sonra sosyal hayata daha iyi bir şekilde uyum sağlamalarına olanak sağlayacaktır. Bu bağlamda manevi danışmanlık ve rehberlik biriminin, infaz ve koruma memurlarıyla gerçekleştirecekleri kapsamı belirli, işlevsel görüşmeler yapmaları manevi hizmetlerdeki verimliliği olumlu anlamda etkileyecektir.

V4: “Onlara gelen kitaplar olur dışarıdan biz onları inceleriz içerik açısından uygun mudur diye, sahih İslam inancına uyar mı uymaz mı diye, içerisinde terör tehdidi veya marjinal, ehl-i sünnet ve’l cemaat itikadına aykırı görüş var mı bunları tespit ederiz olanları vermeyiz eğer bir sakınca yoksa bunları hükümlülerimize ulaştırırız.”

Bireyin ceza infaz kurumunda bulunması, istediği herhangi bir kitabı okumasına engel teşkil edemez. Resmî anlamda yasaklı olmayan ve basımına izin verilmiş bir eser hangi görüşü veya düşünceyi ihtiva ederse etsin, kişi istediği takdirde bu eserleri okuyabilmelidir. Bu kişisel hak ve özgürlük kapsamında değerlendirilmesi gereken bir durumdur. Bir insan kendi dini inancına uygun eserler okuyabileceği gibi herhangi bir dine ya da inanca ait eserleri araştırıp incelemek ve bu bağlamda okuma yapmak konusunda kısıtlanamaz. Kaldı ki tutuklu/hükümlü bir dine mensup da olmayabilir. Bununla birlikte mahkûmlardan istedikleri kitabın veya yayının incelenmesi talebi geldiği takdirde manevi danışmanlık biriminin bunu gerçekleştirmesi yerinde olacaktır.

2.3. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Faaliyetlerinde Amaç, Hedef ve Sonuçların Değerlendirmesi

Bir önceki bölümde ceza infaz kurumlarında gerçekleştirilen faaliyetleri ele aldık. Bu bölümde faaliyetlerin arka planındaki amaç ve hedefleri, amaç ve hedeflere ne kadar ulaşıp ulaşılmadığını sorduğumuz sorularla değerlendirmeye çalıştık. Ceza infaz kurumlarında manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinin verimliliği açısından, konuya uygun amaç ve hedeflerin belirlenmesi oldukça önemlidir. Eğer hedefler ve amaç uygun bir şekilde belirlenmez ise hiçbir şekilde verimlilikten söz edilemez.

Diyanet İşleri Başkanlığı ve Adalet Bakanlığı arasında 2019 yılında imzalanan İş Birliği Protokolü yürütülecek olan faaliyetlerin amacını şu şekilde belirtmiştir: “ Bu protokolün amacı;

a. Ceza infaz kurumları ve çocuk eğitimevlerinde hükümlü ve tutuklulara,

b. Denetimli serbestlik tedbiri altında bulunan hükümlülere, TCK 191. Maddesi kapsamında tedavisine karar verilmiş olan yükümlülere ve müdürlüklere müracaat etmiş mağdurlara,

Din hizmetleri, din eğitimi, manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri sunulması, toplumda suç işleme oranının azaltılması ve yeniden suç işlenmesinin önlenmesi ile tutuklu ve hükümlülerin, dini ve ahlaki duygularını geliştirerek yeniden topluma kazandırılması amacıyla yapılacak işlere ilişkin usul, esas ve yükümlülükleri belirlemektir.”(CTE, 16 Ocak 2023)

Bu başlık kapsamında manevi danışmanlık ve rehberlik birimi personeline aşağıdaki soruları yönelttik:

a. Ceza infaz kurumlarında yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin amacı, hedefi ve kapsamı nedir?

b. Ceza infaz kurumlarında yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleriyle istenen hedeflere ulaşılabildiğini düşünüyor musunuz?

Ceza infaz kurumlarındaki manevi danışmanlık birimi personelinin bu konudaki açıklamaları şu şekildedir:

V1: “ *Temel hedef topluma geri kazandırmak. Yaptığı suçtan pişman olma, farkındalık yaratma.*”

V2: “ *Tutuklu ve hükümlüleri din eğitimine tabi tutmak suretiyle ıslah edip topluma kazandırmak, günlük hayatında din ile ilgili hiçbir malumatı olmayan hasbelkader oraya düşen insanları dinden din hizmetinden dinin insana getirdiği sorumluluktan maslahattan, faydalardan onu haberdar edip tekrar topluma kazandırabilmek.*”

V6: “ *Mahkûmların dışarıya çıktıklarında topluma daha kolay ayak uydurabilmeleri ve topluma yeniden kazandırılmaları.*”

V7: “ *Mahkûmları dini yönden bilinçlendirip, işledikleri suça çıktıkları zaman tekrardan dönmemelerini sağlamaya çalışmak.*”

V8: “ *Sağlam ve sahih kaynaklara dayanarak orada bulunan insanları din konusunda bilgilendirmek, bilinçlendirmek, onlara yeniden kendilerini temize çıkarma fırsatı vermek. Dünya saadeti ve ahiret saadeti noktasında dini referanslar ile onlara öncülük etmek, örneklik etmek, toplumda yeniden uyum sağlamalarına, ailevi, bireysel, toplumsal ve bir vatandaş olarak devletine karşı sorumluluğunu kazanacak bir kişiliğe dönüştürme amacımız var.*”

Manevi danışmanlık ve rehberlik birimi personelinin bir kısmının yapılan çalışmalarda amaç ve hedefte merkeze, mahkûmların topluma yeniden kazandırılmalarını yerleştirdikleri görülmektedir. Öncelikle bu yaklaşım psikolojik bağlamda oldukça önemli görülmektedir. Şöyle ki: Ceza infaz kurumunda belirli bir müddet kalacağını bilen birey bu zorlu süreci dışarıya tekrar çıkacağını bilerek, umutla katlanabilir hale getirebilir. Ceza infaz kurumları kişinin en önemli haklarından biri olan özgürlük haklarından mahrum kaldıkları yerlerdir ki bu da çok ağır bir bedeldir. Bu durumu netice veren sebepleri tekrar yaşamamak istemesi mahkûmlar için sağlıklı bir psikolojinin işaretidir. Manevi rehberlik personelinin bu noktadaki vazifesi de hürriyetine, ailesine, topluma ve hayata sağlıklı ve erdemli bir birey olarak tekrar kavuşması noktasında bireye rehberlik ve danışmanlık etmektir.

V4: “ *Ceza almış bir yere kapatılmış insanların hayata yeniden tutunmaları manen tekrar yeni bir başlangıç yapabilmeleri kendilerini ceza evine düşüren hatanın farkına varıp o hatadan tövbe ile yeniden bir yükseliş yapabileceklerini onlara göstermek. Ve devletin biz orada şefkat elini temsil ediyoruz. Düşeni tekrar ayağa kaldırmak amacımız.*”

V3: “ *Mahkûmların dini konulardaki eksiklerini tamamlamak ve yanlış olan bilgilerini düzeltmek. Bir de onları içinde bulundukları bu ortamdaki direnme güçlerini, manevi güçlerini yükseltmek.*”

V5: “ *Orada her şeyden mahrum olan insanlara dini ilkeleri, sahih dini bilgiyi ulaştırmak. Birinci amaç budur. İkinci olarak onların psikolojik bunalımlarına rahatlatma, onlara dışarıdan biri olarak gelip onlara bir selam verip onların bunalmışlık durumlarını azaltmaya çalışmak.*”

V9: “ *Mahkûmların dini eksiklerini gidermek. Dini yönden eksik hissettikleri bilgileri onlara aktarmak, öğretmek, eğitmektir.*”

V10: “ *Cezaevindeki insanların dini konudaki soru ya da sorunlarını çözmeye çalışmak. Oraya gelen mahkûmların ıslah olmasına katkıda bulunmak.*”

Mülakat gerçekleştirdiğimiz manevi danışmanlık birimi personelinin diğer kısmı da mahkûmların topluma tekrar kazandırılmalarının ön şartı olan dinî, ahlâkî ve psikolojik gelişimlerinin üzerine odaklanmaktadır. Verilen cevaplardan anlaşıldığı üzere mahkûmlardan öncelikle beklenenlerden birisi pişmanlık duygusudur. Pişmanlık duygusu değişimin, dönüşümün ve gelişimin ilk adımıdır. Mahkûmların suçlarının altını çizmeden, doğrular gösterilerek yanlışların kendiliğinden ortaya çıkarılması onları rencide etmeden sorunların çözümüne katkı sağlayacaktır. Bu noktada çözüm üretilirken mahkûmların içinde bulundukları psikolojik durum oldukça önemlidir. Her bireyi yanlış yapmaya sürükleyen nedenler farklı yapıda ve farklı koşullar ile tanımlanabilir. Manevi danışmanlık ve rehberlik birimleri tarafından yürütülen toplu faaliyetlerin yanı sıra mahkûmların her birisine kişisel danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri programları düzenlenmesi gerektiği görülmektedir. Daha önceki bölümlerde elde ettiğimiz bilgiler neticesinde şunu söyleyebiliriz ki manevi danışmanlık ve rehberlik birimi personelinin aldıkları eğitim, mahkûmların psikolojilerini değerlendirmek, doğru psikolojik tanı ve tedavi yöntemleri geliştirmek ve uygulamak açısından yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple yürütülen faaliyetlerin ceza infaz kurumu psiko-sosyal destek birimleriyle birlikte yürütülmesi verimlilik açısından oldukça önemli bir husustur.

Hedefler ve amaçlar belirlendikten sonra bu amaç ve hedeflere ulaşıp ulaşılmadığının gözlenmesi, takip edilmesi ve değerlendirilmesi verimlilik açısından oldukça önemlidir. Eğitim bilimlerindeki ölçme ve değerlendirme mekanizmasının

ceza infaz kurumlarında yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinin yapısına uygun bir şekilde işlettirilmesi geri bildirimle birlikte, yürütülen hizmetlerdeki verimliliği olumlu yönde destekleyecektir. Manevi danışmanlık ve rehberlik birimi personelinin belirlenen amaç ve hedeflere ulaşılıp ulaşılmadığına dair ifadeleri aşağıdaki şekildedir:

V1: *“Hedeflere ulaşıldığını düşünüyorum. Çok faydalı olduğunu gördüm ben. Daha önceki yıllara kıyasladık biz. Muhtemelen devlet büyüklerimiz de kıyaslamıştır. Manevi rehberlik birimi açıldıktan sonra suça karışma oranının düştüğünü müşahade ettik. Toplum da bunu istiyor. Daha önceki yıllarda işte şu suçlar yasaktı devlet kendi görevini yapıyor, polis görevini yapıyor ancak burada bir din görevlisinin olması manevi bir hava estirdi ve vicdani olarak Allah’a nasıl hesap veririz noktasında gelişmeleri gördüm.”*

V2: *“Hedeflere ulaşıldığını düşünüyorum. Çünkü özellikle hükümlü ve tutukluların oraya girdikten sonra birçok etkenden soyutlandıkları için fitratları gereği maneviyata yöneldiklerini hissediyorum. Dışarıdaki şeylerden soyutlandıkları için dine meyleiyorlar. Ben hedeflerimize şu şekilde ulaşabildiğimizi daha çok düşünüyorum: özellikle hasbelkader oraya girmiş, suça müptela olmamış fakat hayatında da dine diyanete dair hiçbir şey olmayan insanlara dair katkımızın olduğunu düşünüyorum.”*

V8: *“Evet, hedeflere ulaşıldığını düşünüyorum, kesinlikle başkanlığımızın etkili hizmetlerinden bir tanesidir. Ben cezaevinde de görev yaptım dışarıda da görev yaptım. O çerçevede baktığım zaman yürüttüğümüz hizmetlerin en etkili diyebilirim cezaevi hizmetleri için. Bununla birlikte keşke hocam buraya gelmeden önce sizi tanısaydım diyenlerin çok olduğunu gördüm. Cezaevi içerisindeki en iyi hizmeti Diyanet İşleri Başkanlığımızın sunduğu kanaatindeyim. Diğerlerine de ihtiyaç var tabi ki ancak cezaevlerinin asıl amacı ıslah vazifesi görmektir. Buna da en büyük katkıyı başkanlığımızın verdiği kanaatindeyim.”*

V3: *“Yüzde elli düşünüyorum. Hedeflere yüzde yüz ulaşıldığını düşünmüyorum. Çünkü daha fazla şey yapılabilir. Cezaevinin bazı imkânları var bunlar daha etkin kullanılabilir. Yani hedeflere tam anlamıyla ulaşıldığını düşünmüyorum.”*

V5: “Hedeflere tam olarak ulaşıldığını düşünmüyorum. Fiziki imkânlar buna engel olabiliyor. Belki yeterince sınıf olmayabiliyor. Ulaşmak istediğiniz mahkûma güvenlik nedeniyle her zaman ulaşamayabiliyorsunuz. Ancak 2019 protokolü elimizi oldukça güçlendirdi. İstedığımız hedeflere geçmiş yıllara göre daha yakın olduğumuzu söyleyebilirim.”

V6: “100 kişiden 10 kişiyi kazansak bizim için kârdır diyoruz. Geri dönüşüm tabi ki buluyoruz. Bazen cezaevine gelene kadar hiç namaz kılmamış abdest almamış arkadaşlarımız çıkabiliyor. Diyor ki ‘hocam sizinle konuştuktan sonra namaz kılmaya başladım’ diyor. İstenilen hedefe ulaşmasa da belirli bir kısmına ulaştığımız diyoruz.”

V7: “Elbette ki hedeflere ulaşıldığını düşünmemiz biraz zor. Bir mahkûmu kurtarabilirsem benim için kâr demiştim. Çünkü yeni açılmış bir alan tam oturmuş değil.”

V9: “Hedeflere çok fazla ulaşıldığını düşünmüyorum. 100 kişiden 10 kişi belki. Tamamında bir anda bir etki olmuyor.”

V10: “Tam anlamıyla ulaştığımızı söyleyemeyiz. Ancak dini konularda istekli olan kimselere faydamızın yüksek seviyede olduğunu söyleyebilirim. Yüz kişiden yetmişi diyebiliriz. İstekli olan her kişiye ulaşabiliyoruz ve hedefleri sağlayabiliyoruz diyebilirim.”

V4: “Bizim istediğimiz hedef, insanın gelişimi. İnsan üzerinde çalışmak marangozun tahta üzerinde çalışmasına benzemez. İnsan üzerinde çalıştığımız için bazen sonucunu hemen görürüz bazen bize nasip olmaz cezaevinden çıkar gider. Ama bir sözümüz onu etkilemiştir. Bununla karşılaşıyoruz. Sokakta yıllar sonra karşılaşıyoruz hocam siz şu cümleyi kurmuştunuz. Ben hatırlamıyorum bile şahsı ama bir etki bırakılmış orada. Etkiyi o an ölçemiyoruz ama tohum misali daha sonra meyvesini verebiliyor. Cezaevinden öncesini ve cezaevinden sonrasını bilemediğimiz için faydayı tam tespit edemiyoruz. Bununla birlikte kurum amirleri diyorlar ki cezaevinde vaizlerden önceki durumlar daha sıkıntılı daha problemliydi. Cezaevinde hedef kitlen önünde olduğu için ondaki kişisel gelişimi seyredebiliyorsun. Mesela biz camilerde bu gözlemi yapamıyoruz. Cuma vaaz ediyoruz ama ertesi Cuma aynı cemaat yok ya da biz başka camiye gitmişiz. Binlerce kişiye sesleniyoruz ama onlarda neler kaldı bilemiyoruz. Ama burada bu gelişimi izleyebiliyoruz. İnsanların

şeklinin değiştiğini bile görebiliyorsunuz. İbadete kulluğa yöneldikten sonra yüzlerin nurlandığını görebiliyorsunuz.”

Görüldüğü üzere manevi danışmanlık ve rehberlik birimi personeli hedeflere ulaşma konusunda fikirlerini bireysel tecrübelerine göre ifade etmektedirler. Yani bilimsel bir ölçme ve değerlendirme mekanizması yürürlüğe konulmamıştır. Yürütülen faaliyetlerde verimliliğin istenilen seviyede olması için muhataplara verilen hizmetlerin objektif bir şekilde değerlendirilebilmesi gerekmektedir. Başta da ifade ettiğimiz gibi hedeflere ne oranda ulaşıldığının tespiti noktasında, kurumun şartları ve verilen eğitimlerin yapısı göz önünde bulundurularak, alanında uzman kişiler tarafından ölçme-değerlendirme mekanizmasının bu kurumlarda işleme konulması gerekmektedir. Bu sayede belirli aralıklarla, istenen hedeflerden hangilerine, kimin ne oranda ulaştığı gözlemlenebilecek ve gerekli çalışmalar bu veriler baz alınarak gerçekleştirilebilecektir.

2.4. Tutuklu/Hükümlülerin Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Faaliyetlerine İlgili Durumları ve Memnuniyet Seviyeleri

Tutuklu ve hükümlüleri manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinde pasif bir eleman haline getirmek sürecin verimsiz geçmesine neden olacaktır. Mahkûmlar kendilerini yürütülen faaliyetlerin merkezinde aktif bir pozisyonda görürlerse sürece daha iyi adapte olacaklardır. Kendilerini sürecin bir parçası olarak gören tutuklu ve hükümlüler faaliyetlere daha ciddi ve istekli bir şekilde katılacaklardır. Bu da elbette istenen verimliliği netice verecek olan psikolojik temeli ve gerekli ortamı hazırlayacaktır. Bu noktada mahkûmların ilgi ve memnuniyet durumlarının göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Söz konusu etkenlerin tespit edilerek bu etkenlere uygun bir rehberlik, danışmanlık ve eğitim sürecinin yürütülmesi, manevi hizmetlerin verimliliğini önemli ölçüde etkileyecektir.

Bu bağlamda personele yönelttiğimiz sorular şu şekildedir:

a. Tutukluların/hükümlülerin ceza infaz kurumlarında yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerine ilgi/katılma durumları hakkında bilgi verir misiniz?

b. Tutukluların/hükümlülerin ceza infaz kurumlarında yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinden memnuniyet durumları hakkında neler söylemek istersiniz?

Manevi danışmanlık ve rehberlik birimi personeli mahkûmların ilgi/katılma durumlarına dair bu konudaki yaklaşımlarını, tecrübelerini ve gözlemlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

V1: “ Dışarıda hiç görmediğimiz bir ilgi ve alaka var ancak vatandaş özellikle içi yana yakıla diyor ki: ‘Keşke bunlara bulaşmadan önce ulaşabilseydik size. Yani manevi rehberlik birimi burada oluştu ama biz sokaktaydık. Evet, camilerde imamlar var ama biz hep onlardan kaçtık gitmedik kimsenin de yanımıza geldiğini görmedik. Keşke siz bize daha öncesinde ulaşıydınız da bu noktaya gelmeden önümüzü kesebilseydiniz, birçoğumuzu geri çevirirdiniz.’ diyor. Benim bu konudaki fikrim camiden bağımsız Kur’an kurslarından bağımsız caddede, sokakta, meydanlarda insanları gezen, kimin ne sıkıntısı var bunlara ulaşma noktasında keşke alt yapı olsa iyi olur.”

V2: “ Tutuklu ve hükümlülerin toplam sayısına oranla yürüttüğümüz faaliyetlere ilgi ve katılma durumları yarıdan fazlaydı. Bununla birlikte konferans gibi toplu etkinliklere katılım, ilgi, alaka daha da yüksek seviyelerde oluyordu.”

V4: “ Din hizmetlerine ciddi bir katılım ve ilgi var. Mesela koğuşlara biraz gidemesek yani ayda bir sıra illa ki gelir ama yine de dilekçe yazarlar hocam koğuşumuza bekliyoruz şeklinde. Diğer personelin kıskanacağı kadar ilgi alaka olur.”

V6: “ Çok fazla kurs açmayı gerektirecek kadar ilgi var. Yirmi kişilik bir koğuştan on beş on altı kişi istekli ilgili oluyor. Birkaç kişi belki çıkabiliyor ilgisiz. Yüzde yetmişin üzerinde katılım var benim gözlemlediğim.”

V7: “ İlgi alaka çok yüksek. Biz yetemiyoruz hatta bazen. Hiçbir koğuşta ilgisizlikle karşılaşmadık. Koğuşa girdiğimiz günler biz de çok mutlu oluyorduk onların ilgisini görünce. Bir tanesi beni ağlatmıştı dedi ki: ‘Ben ömrümde ilk defa hoca olarak sizinle karşılaştım’.”

Manevi danışmanlık personelinin yukarıdaki ifadelerine göre yürütülen faaliyetlere ilgi ve alakanın yoğun olduğu görülmektedir. Bunun da dini konulara alaka ve ilgilerinden, merak duygularından kaynaklı olduğu ilk bakışta dikkat çekmektedir. Personelin bir kısmı ilgi ve alakalarının merkezinde bu sebepleri göstermektedirler. Buradaki ifadelerden ve mülakatın genelinden anlaşıldığı üzere mahkûmlardan çoğu dini bilgi ve tecrübe bakımından kendilerini yetersiz

görmektedirler. İşledikleri fiillerin cezalarına ve daha sonra da kendilerini nasıl affettirebileceklerine odaklanmaktadırlar. Manevi danışmanın da bu noktayı iyi değerlendirmesi, onların ilgili ve alakalı oldukları merak ettikleri konuları doğru, açık ve net, mahkûmların seviyelerini de göz önünde bulundurarak işlemesi gerekmektedir. Bu ilgi ve alakanın kesilmemesi verilen eğitim ve hizmetlerin verimliliği açısından oldukça önemlidir.

Diğer taraftan manevi danışmanlık personelinin bir kısmı da hizmetler yürütülürken istenen ilgi ve alakanın yüksek olmasında dini konulara merakla birlikte faaliyetleri yürüten personelin tavrının oldukça önemli olduğunu düşünerek bu konuda personeli merkeze almaktadırlar.

V9: “ *Burada öncelikle din görevlisi arkadaşın aktif olması önemli. Kendini sevdirse, aktif olursa ilgi ve katılım çok fazla oluyor. Bir diğer husus da milletimiz dini konulara yatkın olduğu için zaten ilgi alaka yüksek seviyede oluyor.*”

V8: “ *Orada bulunan manevi danışmanın niteliğine göre değişir. Suç gruplarının niteliğine göre bile değişebiliyor ilgi durumları. Ama şunu görüyorum cezaevindeki mahkûmlarımızın neredeyse tamamı yüzde yüzü bu konularda aç. Manevi olarak iliklerine kadar anlatılanları benimsiyorlar özümsüyorlar. Öyle ülfet ünsiyet olmuş ki gittiğimiz zaman hiss ediyoruz bunu. Kapıdan içeri girince sarılmak istiyor insanlar size.*”

V10: “*Manevi rehberliğe katılma durumları özellikle biz hocalara ilgileri, hürmetleri alakaları gayet yüksek. Çok memnunuz mahkûmların sevgisinden ilgisinden. Bir itiraz bir sıkıntı çıkmıyor. Bir kurs açtığımız zaman çok fazla başvuru oluyor.*”

V3: “ *Çalışmalarımıza katılımın yüzde elliden fazla olduğunu yani çoğunluğun katıldığını söyleyebilirim. İlgi elbette var. Mahkûmların genel psikolojisi odur zaten; her zaman görmedikleri birisi olduğu zaman onlara mutlaka bir ilgi alaka olur. Hele ki bu ‘hoca’ vasıflı birisi ise ilgi biraz daha fazla oluyor. Koğuşlara göre değişse de ilgi ve alaka çoğunluk itibariyle var.*”

V5: “*Eğer nabzını bulabilirsek katılma durumları ilgileri çok iyi seviyede. Bize karşı dine karşı çok saygılılar. Hatta belki bu saygı seviyesi dışarıdakinden çok daha fazla diyebilirim. Tabi ki hiç ilgili olmayan da var onların sayısı da az değil; yarı yarıya diyebilirim.*”

İfadelerden de anlaşıldığı üzere tutuklu ve hükümlülerin dini konulara ilgi ve alakalarıyla birlikte bu hizmetleri sunan kişilere karşı da ilgili, saygılı oldukları ve manevi danışmanlar ile bir irtibat kurdukları anlaşılmaktadır. Bu da ceza infaz kurumlarında yürütülen manevi hizmetlerin verimliliği açısından önemli bir husustur. Psikolojik bir varlık olan insan sevdiği, saydığı bir bireyin sözlerini; ilgi duymadığı birisine nazaran daha dikkatli dinler ve önemser. Bu da ifade edilen hususları teoriden pratiğe dökmesinde kolaylaştırıcı bir etken olarak verimliliğe hizmet eder. Bu sebeple manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri yürüten bireylerin alanlarıyla ilgili donanımlı olmalarının yanı sıra muhatap ile seviyeli bir şekilde merhamet ve muhabbet zemininde irtibata geçebilmeleri de önemli bir husus olarak kendini göstermektedir.

Manevi danışmanlık ve rehberlik birimi personeli mahkûmların memnuniyet durumlarına dair bu konudaki tecrübelerini ve gözlemlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

V2: “ *Faaliyetlere katılanlardan olumlu tepkiler alıyorum. Keşke buraya gelmeden önce din ile tanışmış olsaydık, gibi tepkileri çok aldım.*”

V3: “ *Mahkûmların memnuniyet durumları bizlerin vaizlerin tamamen onlara karşı görevlerini tam yapıp yapmamasına bağlı. Bizlerden isteklerini hiçbirisini ayırt etmeksizin adli suçlar cinsî suçlar olarak ayırt etmeksizin görüşüyoruz. Makul çerçevede isteklerini karşılamaya çalışıyoruz. Bu manada memnuniyetlerin çok yüksek seviyede olduğunu geri dönüşlerden anlıyorum.*”

V4: “ *Hükümlü kardeşlerimizin orada bir hoca efendinin tebessümüne, ilgisine, içeri girip selâmun aleyküm demesine çok ihtiyaçları var. Yaşadığımız bir hadiseyle cevap vermek isterim. Benim ahlakımdır genelde girdiğim koğuştaki bütün insanların elini sıkarım, çıkarken de sıkarım. Ama cezaevinde bunu kimse yapmaz onlara. Konuştuk sohbet ettik çıkarken elini tuttuğum birisi elimi bırakmadı; ‘Hocam, ben size hususi teşekkür etmek istiyorum’ dedi. Buyurun dedim ne yaptık ki, dedi ki : ‘Hocam ben cezaevine girdim gireli ilk defa birisi benim elimi sıkıyor’. Biz tabi bunun önemli bir şey olduğunu biliyorduk ama bu kadar önemsendiğini orada anladım. Yürütülen hizmetlerden ne kadar memnun olduklarını bu gibi tepkilerden görüyoruz. Tabi ki içlerinde önyargılı kardeşlerimiz de olabiliyor. Zaman ile onlardan da katılanlar olmaktadır. Genel itibariyle memnuniyet var diyebilirim.*”

V5: “ Faaliyetlerden herkes memnun. Hiç istekli olmayanlar bile memnun. ‘Hocam iyi ki cezaevine geldim ve sizi tanıdım’, ‘Hocam bizim çok katılımımız olmadı ama arkadaşlarımız Kur’an öğrendi onlardan Kur’an dinliyoruz Allah razı olsun’ diyenler de oluyor. Burada niye varsınız diyen şüana kadar hiç görmedim.”

V6: “ Mahkûmların kendi ifadelerinden anlıyorum memnuniyetlerini. Hocam, sizinle tanıştıktan sonra namaza başladım, diyor mesela. Daha kelime-i şehadeti bile bilmeyenler olabiliyor. Çok şey öğrendiklerini söylüyor teşekkür ediyorlar.”

V7: “ Memnuniyet çok yüksek ama tabi ki rahatsız olan da oluyordu. Ama oldukça azdı. Yüzde yüz verim olmaz zaten mümkün değil. Mahkûmların bir dinlenilme ihtiyaçları var, bunu bizimle gideriyorlardı. Bu da onları oldukça memnun eden bir durumdu.”

V8: “ Tutukluların içerisinde bu hizmetlerden rahatsız olan bireysel durumlar var. O zihniyetle ilgili bir durum. İstemeyen katılmıyor zaten. Bu hizmeti alanlardaki memnuniyet yüz üzerinden yüz binde bin yani hizmeti alan herkesin memnun kaldığını söyleyebilirim. Bir defa gittiğimiz yere ikinci kez gidince ortamın değiştiğini yüzlerin değiştiğini bizleri heyecanla beklediklerini görebiliyoruz. Çok farklı bir etkisi var. Rahatsız olanların sayısı da çok az yüzde bir bile değil.”

V9: “ Çok olumlu geri dönütler oluyor. İdarenin de zaten mahkûmlara faaliyetlerden memnuniyetlerine dair soruları oluyor. Buradan da memnuniyet seviyeleri anlaşılabilir. Bu hizmetten herkesin kendi seviyesine göre mutlaka olumlu anlamda faydalandıklarını ve memnun kaldıklarını görüyoruz.”

V10: “ Biz onlara gereken ilgi alakayı gösterdiğimiz zaman, sorularına cevap verdiğimiz zaman çok çok memnun olduklarını görüyoruz. Şu zamana kadar herhangi idareye veya birisine hakkımızda veya faaliyetlere dair bir şikayet duymuyoruz. Şuradan da anlayabiliyoruz; camide cemaatin göstermediği ilgi alakayı biz burada görüyoruz bu da onların memnun olduklarını gösteriyor.”

Mahkûmların memnuniyetleri beklentilerinin karşılanmasıyla doğru orantılı olacaktır. Bu noktada da hem sistem olarak ihtiyaçların uygun bir şekilde karşılanması hem de çalışmalarını yürüten personelin işini titizlikle yürütmesi oldukça önemli gözükmektedir. Memnuniyet sözlü olarak veyahut ilgi ve alakadan da anlaşılabilen bir husustur. Manevi danışmanların ifadelerinde de genellikle mahkûmların memnuniyet ifadelerini görüyoruz. Dini konulara ilgi ve alakası olan

insanların faaliyetler neticesinde de memnuniyetlerini ifade etmeleri verim alındığına dair bir işarettir. Ancak bununla birlikte bu memnuniyetin daha somut, takip edilebilir ve değerlendirilebilir olması açısından memnuniyet anketi gibi yöntemler ile mahkûmların düşünceleri ve görüşleri alınmalıdır. O zaman daha kesin ve doğru bir veri elde edilecektir. Bu da bize verimlilik seviyesi açısından daha bilimsel done sağlayacaktır.

2.5. Ceza İnfaz Kurumlarındaki Mahkûmların Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Biriminden Beklentileri ve En Çok Cevap Aradıkları Sorular

Ceza infaz kurumlarında yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde tutuklu/hükümlülerin ihtiyaçları, beklentileri en temel hususlardan birisidir. İnsan temel ihtiyaçları karşılandığı takdirde hayata anlamla bakabilir ve olumlu düşünceler geliştirebilir. Aksi takdirde insaniyetin gereğini yaşayamaz. İnsanın yeme, içme ve barınma gibi maddi ihtiyaçları olduğu gibi sevgi, inanç, merhamet gibi manevi ihtiyaçları da vardır. Ceza infaz kurumlarında maddi ihtiyaçları karşılanan bireylerin; manevi danışmanlık ve rehberlik birimi tarafından da manevi ihtiyaçlarının karşılanması, dini anlamda eğitim taleplerine ve suallerine cevap verilmesi gerekmektedir. Tutuklu/hükümlülerin ihtiyaçları, beklentileri ve hangi konularda zihinlerinde soru işaretleri olduğu, hangi konularda bilgi eksikliği olduğu tespit edilip onların bu çeşitli ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde planlama ve programlama yapmak yürütülen manevi hizmetlerin verimliliğini doğrudan etkileyecektir. Bu bağlamda manevi danışmanlık birimi personeline mahkûmların beklentilerini ve ağırlıklı olarak hangi konularda sorular yönelttiklerini sorduk. Sorularımız aşağıdaki gibidir:

a. Tutukluların/hükümlülerin, ceza infaz kurumlarında manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti veren kişilerden öncelikli beklentileri nelerdir? Onların bu beklentilerine cevap verilebildiğini düşünüyor musunuz?

b. Ceza infaz kurumlarındaki tutuklular/hükümlüler size manevi danışmanlık ve rehberlik kapsamında ağırlıklı olarak hangi konularda sorular yöneltiyorlar?

Mahkûmların manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinden ve hizmeti yürüten personelden öncelikli beklentilerine dair manevi danışmanlık birimi personelinin cevapları aşağıda verilmiştir:

V3: “ *Mahkûmların öncelikli beklentisi kendilerinin dinlenilmesidir. Hiçbir şey yapmasanız bile kendilerinin dinlenilmesi hoşlarına gidiyor. Biz hiçbir şey demesek bile bu bazen yeterli oluyor. Sorularına yanıt verebilmemizi bekliyorlar. Maddi meselelerde beklentileri olabiliyor. Mesela ücretsiz seccade verilmesini istiyorlar. Ailesiyle sorun yaşayan kişiler bu sorunlar üzerine dışarıdaki aileleriyle görüşmemizi istiyorlar.*”

V4: “ *Benim gözlemlediğim öncelikli beklentileri onları sorgulamamak, yargılanmamayı bekler, suçunu sormamamızı ister. Bir cezaevi vaizinin en önemli prensibi kişinin suçuyla ilgilenmemektir. Genel toplantılardan da takip ettiğimiz üzere sıkıntı yaşandığını görmedik, hükümlülerin beklentilerinin karşılandığını gördük.*”

V5: “ *Bizden ilk önce samimiyet bekliyorlar. Samimiyeti görürlerse kendilerini açıyorlar. Bize dışlayıcı yargılayıcı gözle bakmayın, diyorlar. Bizi de bir kardeşiniz olarak görün bizi dışlamayın, diyorlar. En ciddi beklentileri budur. Ve bunu da çok iyi fark ediyorlar; samimi misiniz değil misiniz anlıyorlar. İkinci olarak bizden çok fazla kitap istiyorlar. Kur'an-ı Kerim, tesbih, seccade gibi istekleri olabiliyor bizden. Bir başka beklentileri idare ile görüşmemizi isteyebiliyorlar. Şu konuda bizim için idareyle görüşebilir misiniz, diyorlar. Bazılarının gerçekten hiç parası olmayabiliyor. Direkt değil de dolaylı bir şekilde maddi beklentileri olabiliyor.*”

V10: “ *Bizden öncelikle ilgi alaka bekliyorlar. Sorunlarını dinlemek dini sorunlarını dinlemek ve cevap vermek gibi beklentileri var. Beraber namaz kılabiliriz onlarla. Maddi beklentileri olabiliyor çözmeye çalışıyoruz. Kitap istiyorlar bulmaya çalışıyoruz. Tabi her taleplerine cevap vermek mümkün değil. Bizim ile ilgili olmayan talepleri haricinde beklentilerini karşılıyoruz.*”

Mahkûmların öncelikli beklentilerinin başında değer görme ve yargılanmama olduğunu görüyoruz. Manevi danışmanların onlara samimi, içten ve hangi suçları işledikleriyle ilgilenmeyen bir tavır sergilemelerini istiyorlar. Bu da ceza infaz kurumunda bireylerin öz saygılarını yitirmeleriyle, en temel insanî haklardan olan hürriyet haklarının ellerinden alınmasıyla psikolojik anlamda bir çöküş yaşamalarıyla ve onları değerli hissettiren birçok özelliğin cezaevi şartlarında ortaya çıkmaması nedeniyle oluşan değersizlik hissinin bir neticesidir. Cezaevindeki bireylerin ıslahı ve

yeniden topluma uyum sağlayıp faydalı bireyler olabilmeleri için; öz saygıyı kazanmaları, kendilerini yeniden değerli hissetmeleri ve yanlış davranışları kendilerine yakıştırmayacak seviyeye gelmeleri önemlidir. Bu noktada da özellikle ceza infaz kurumundaki psikolog, öğretmen ve din uzmanlarının onlara yaklaşımları oldukça önemli olmaktadır. Kendilerine bir suçlu ve acınası gözle bakılan bireyler kendilerini iletişime kapatacaktır ve herhangi bir gelişme kaydedemeyecektir. Bu sebeple onlara nasıl bir bakış açısıyla yaklaşıldığı verimliliği doğrudan etkileyeceğinden manevi danışmanların mahkûmların suçları ile ilgilenmeden, ön yargılı olmadan hizmetleri sunması gerekmektedir.

Mahkûmların beklentilerine dair diğer bir başlığı da dini bilgi, kültür ve eğitim olarak adlandırabiliriz. Bu beklentilerin karşılanması da meslekî anlamda ciddi bir donanımı gerekli kılmaktadır. Bunun haricinde de cevap verirken üslup ve muhatabın seviyesini de göz önünde bulundurmak oldukça önemlidir. Sorulara verilen cevaplar kesinlikle geçiştirici ve üstün körü verilmemelidir. Bu durum bireyin çalışmalara katılımını doğrudan etkileyecektir.

V9: “ Öncelikli beklentilerinden ilki Kur’an-ı Kerim bilgisidir. Daha sonra da ilmiyal bilgilerini almak bizden bekledikleri şeyler. Bir de bize sordukları sorulara ikna edici yanıt almak istiyorlar, ikna edici yanıtlar alamadıklarında bundan rahatsız oluyorlar. Cezaevi şartları da göz önünde bulundurulduğunda beklentilerinin fazlasıyla karşılandığını düşünüyorum.”

V8: “ Bazılarının beklentisi hep idari konularda olabiliyor. Onun muhatabı biz değiliz. Yanımızdaki görevli memura söylüyoruz bak bunu kaydedin şeklinde. Bunun haricinde bizden beklentilerinden bir tanesi onlara suçlu gözüyle bakmamızı istemiyorlar. Onlara tepeden bakmamızı istemiyorlar. Yakın ilgi istiyorlar. Sorularına tatmin edici cevap istiyorlar. Kitap isteyen oluyordu. Bu beklentilerine de cevap veriyorduk.”

V7: “ Öncelikli beklentileri dini sorularının cevaplanması. İdare ile bir köprü olunması. Tabi bizim görev alanımızda böyle bir şey olmadığı için yardımcı olamıyorduk ama böyle beklentileri oluyordu. Kur’an-ı Kerim öğrenmedir, dini sorularına cevap vermedir, ailevi sorunlarına cevap vermedir bunlar gibi isteklerine cevap veriyorduk.”

V6: “ Bizden beklentileri çok fazla. Bazen bizimle hiç alakalı olmayan şeyler de isteyebiliyorlar. Ama genel olarak bizden namaz hocası, yasin suresi, seccade gibi istekleri oluyor yardımcı oluyoruz. Farklı şekilde şeyler isteyenler de oluyor, uzak duruyoruz.”

V2: “ Genel itibariyle bizden beklentileri Kur'an-ı Kerim'i okumasını öğrenip anlamak ve bunu tatbik edebilmek şeklinde. Suistimal babında beklentiler olabiliyordu. Ailelerini aramak onlarla görüşmek gibi istekleri olabiliyordu. Bunun gibi isteklere cevap vermediğimizde ilgi ve alakaları kesilebiliyordu.”

Bir diğer husus da mahkûmların manevi danışmanlık personelinin sorumluluk ve yetki alanı dışındaki beklentileridir. Bu durumlarda da manevi danışmanların bireyleri dinledikten sonra kendi yetki alanlarını hatırlatarak onları incitmeden karşılık vermeleri gerekmektedir. Mahkûmların dilek ve şikâyetlerini idareye iletebildikleri unutulmamalıdır. Bu sebeple tutulamayacak sözler verilmemeli ve vazifemizin haricinde bir ilişkiye ve iletişime kapı açılmamasına dikkat edilmelidir. Bu husus suistimallere ve manevi danışmanların vazifelerini yapmalarına engel olacaktır. Bu da verimliliği olumsuz etkileyecek bir unsurdur.

Bu başlık altında incelediğimiz diğer bir husus da mahkûmların sıklıkla sordukları sorular ve bu soruları ihtiva eden konulardır. Bu sorular manevi danışmana mahkûmların psikolojik durumları, ihtiyaçları ve zihniyetleri hakkında önemli bilgiler verir. Bu soruları ihtiva eden konularda mahkûmların bilgilendirilmeye ihtiyaç duydukları tespit edilerek plan, program ve faaliyetler bu minval üzere hazırlanabilecektir. Bu sayede de çalışmalardan arzu edilen verim elde edilebilir. ‘Ceza infaz kurumlarındaki tutuklular/hükümlüler manevi danışmanlık ve rehberlik kapsamında ağırlıklı olarak hangi konularda sorular yöneltiyorlar?’ sorumuza manevi danışmanlar aşağıdaki cevapları vermişlerdir:

V4: “ Kader hususu çok irdelenir öncelikle: ‘Benim burada bulunmam kader midir?’ gibi. Onun haricinde rüya yorumları çok gelir. Daha sonra ailevî meseleler, itikadî meseleler ve ibadete dair konulardan çok fazla soru geliyor.”

V5: “Kader konusu ilk sıralarda gelir. Son zamanlarda ağırlıklı olarak bitcoin, borsa ve helal kazanç üzerine sorular da geliyor. Diğer bir konu ibadet ve itikadî meselelerdir. Ailevî konularda sorular gelir. Ancak bunlarla birlikte soru

çeşitliliği çok fazladır. Son olarak da günahlarının affedilip affedilmeyeceğini çok soruyorlar.”

V6: “ *Ağırlıklı olarak kader konusundan çok soru gelir. Kader anlayışında ciddi sıkıntılar var bu sebeple çok soru geliyor. Daha sonra ibadet ve inanç ile ilgili sorular gelir. Peygamberler ile ilgili sorular gelir. Dönemsel sorular da çok olur mesela ramazan ayında oruç ile ilgili sorular gelir. Faiz ile ilgili sorular çok gelir. Bunlarla birlikte soru sorulan konular çok çeşitlilik gösteriyor.”*

V9: “ *Birincisi kader ile ilgili sorulardır. İkincisi ibadetlerdir. Özellikle namaz konusunda çok soru gelir. Daha sonra ise Kur'an-ı Kerim ve ahirete dair konulardan çok soru geldiğini söyleyebilirim.”*

V10: “ *Daha çok kaza ve kader konusunda soru geliyor. Daha sonra büyü, rüya, ibadetler konusunda, işledikleri günahlar ile ilgili sorular geliyor. Çok çeşitli sorular oluyor tabi ki ancak genel olarak bu sorular ağırlıklı bir şekilde geliyor.”*

Mahkûmlar tarafından en çok sorulan soru görüldüğü üzere kader meselesidir. Mahkûmlar bu konuyu ceza infaz kurumuna girmelerine neden olan fiili kendi iradeleriyle mi yoksa alın yazısı dedikleri kaderlerinde yazılı olduğu için mi işlediklerini öğrenmek bağlamında sormaktadırlar. Bu da bize kader meselesi ile ilgili ciddi bilgi eksikliği ve bilgi kirliliği olduğunu göstermektedir. Bu mesele bu şekilde tespit edildiğine göre ilk olarak yapılması gereken insanları ceza infaz kurumlarına girmeden önce hür irade ve kader meselesi ile ilgili bilgilendirmektir. Ceza infaz kurumuna giren bireyleri de bu konuda aydınlatarak yaptıkları fiillerinin sorumluluğunu üstlenme erdemini kazanmalarına yardımcı olmak manevi danışmanlık ve rehberlik biriminin görevlerindendir.

V3: “*Genel olarak ailevî konulardan, daha sonra kader ile ilgili sorular çok fazla geliyor. Onun haricinde ibadet ve itikadî konulardan sorular geliyor. Bir de ceza-mükâfat konusundan çok soru geliyor: ‘ Burada çektiğimiz sıkıntılar sebebiyle ahiret de cezamız hafifleyecek mi?’.”*

V8: “ *Bana göre aile ile ilgili konular birinci sırada geliyor. Çokça sorulan sorulardan bir tanesi de kaderdir. Onun haricinde itikadî, amelî ve ahlâkî sorular oldukça fazla gelir. Bir de şunu ekleyebilirim: ‘Kendimizi nasıl affettirebiliriz?’ sorusu çok gelir.”*

İkinci olarak yoğun soru gelen konulardan birisi ailevî sorunlardır. Bu konu ise çok çeşitli sorunları bünyesinde barındırır. Psikoloji servisi ve manevi danışmanlık birimi ile ortaklaşa ele alınması gereken bir meseledir. İnsanlar ailesi ile yaşadıkları sorunlar neticesinde ceza almış olabilirler. Bir diğer sorun da ceza infaz kurumunda oldukları için ailelerinin ihtiyaçlarını karşılayamamalarıdır. Bir başka mesele ise eşlerinden çok uzun süre ayrı kalan bireylerin boşanmayı düşünmeleridir. Bir diğer sorun insanların çocuklarından ve eşinden ayrı kalmakla baş edememeleridir. Bu gibi birçok başlık ailevî soruların ana sorunlarıdır. Manevi danışmanlık biriminin temel görevi bu sorunlar karşısında bireyin başa çıkma yetilerini desteklemek ve rehberlik etmektir.

V1: “*Şu sorularla çok karşılaşıyorum: ‘Yapmam gereken ibadetler neler bunları nasıl yapmam gerekir?’, ‘İşlediğim bu günahın cezası nedir?’, ‘Bu yanlışlardan nasıl döneriz?’, ‘Allah bu günahlarımı affeder mi?’.*”

V7: “*Genel itibariyle sorular ibadet ve itikadî konulardan geliyor. Tabi özellikle de namaz konusundan çok soru geliyor. Soru gelen bir başka konu da kader meselesiydi. Metafizik alanla ilgili, cinlerle ilgili de çok fazla soruları vardı.*”

V2: “*Konular genel olarak şu şekilde: Rüya; ‘Hocam şöyle bir rüya gördüm tabiri nedir ne yapmam lazım?’. Kader; ‘Burada olmam benim kaderim mi?’. Onun haricinde Allah’ın varlığı ve birliği ile ibadetler konusunda özellikle namaza dair çok soru oluyor.*”

En sık soru gelen sorulardan birisi de ibadet ve itikad ile ilgili konulardır. İbadet ile ilgili en çok soru gelen konu namazdır. İnsanlar yaptıkları yanlışların pişmanlıklarıyla Allah’a bir dönüş niyetiyle namaz ibadetiyle meşgul olmak istemektedirler. Bu sebeple de namaz nedir, nasıl kılınır ve namazda ne gibi dualar okunur gibi sorular yöneltmektedirler. İtikadî anlamda gelen soruların yoğunluğu öncelikle ahirete dairdir ve ahirette de cehennem ile ilgili yoğun sorular geldiğini görüyoruz. Daha sonra ise Allah’ın varlığı ve birliğine dair itikadî sorular da manevi danışmanlara yöneltilmiştir. Bu konularla bağlantılı olarak tövbe konusu çokça gündeme gelmektedir. Mahkûmlar pişmanlık duydukları fiillerden dolayı ne yapmaları gerektiğini sıklıkla sormuşlar ve tövbe etmek ile birlikte ibadetlere yönelmeleri gerektiğini öğrenmişlerdir. Bu konuyla ilişkili olarak da işledikleri suçların Allah katında cezasının ne olduğunu ve bu suçların bağışlanıp

başılanmayacağını sıklıkla sormuşlardır. Bütün bu saydığımız konuların temelinde pişmanlık duygusu vardır. Pişmanlık duygusu psikolojik olarak insanda belirli dozda olması gereken bir duygudur. Bu duyguyla insan hatalarından dönebilir ve hatalarını telafi etme şansı bulabilir. Ancak bu duygunun fazla veya eksik dozlarda olması istenen neticeye ulaşılmasını engelleyecektir. Manevi danışmanın bu noktada rehberlik yapması ve yönlendirmesi oldukça önemli olmaktadır.

Bu konular haricinde rüya yorumlarının da mahkûmlar tarafından sorulan sorular arasında yer aldığı görülmektedir. Nitekim Baygeldi (2022) de hükümlülerle yaptığı manevi danışmanlık deneyimleri çalışmasında, rüyaların mahkûmlar tarafından yol gösterici bir kaynak olarak görüldüğünü ifade etmiştir. Bu yoğun gelen sorular haricinde manevi danışmanların ortak olarak belirttiği bir husus da mahkûmların bu temel konuların haricinde çok farklı, çok ilginç konularda da sorular yöneltebildiğidir. Bu da manevi danışmanların meslekî anlamda yeterli olmaları gerektiğini bize bir kez daha göstermektedir

2.6. Ceza İnfaz Kurumlarında Yürütülen Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Faaliyetlerinin Eksik Yönleri ve Öneriler

Bu kısımda bir çalışmadaki en önemli kısımlardan birisi olan geri dönüt, kritik ve değerlendirmeleri ele aldık. Ceza infaz kurumlarında çalışan manevi danışmanlık birimi personelinin gerçekleştirilen çalışmalarda ne gibi eksiklikler gördüklerini bunların temelinde ne gibi sebeplerin var olduğu ve bu eksikliklerin giderilmesi ya da iyileştirilmesi için neler yapılabileceğini onlara sorduk. Bu sorumuzla ceza infaz kurumlarında gerçekleştirilen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin verimli bir şekilde yürütülmesinin önündeki engelleri tespit etmeyi ve çözüm yollarını ortaya koymayı amaçladık. Eğer verimliliğin önündeki engeller bilirse bu engellerin ortadan kaldırılmasıyla hedeflenen verim sağlanacaktır. Bu amaçla personele aşağıdaki soruyu yönelttik:

a. Size göre ceza infaz kurumlarında yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinin eksik yönleri nelerdir? Bu hizmetlerin daha etkili/nitelikli ve verimli olması için neler yapılmalıdır?

Katılımcıların verdikleri cevaplar aşağıdaki şekildedir:

V1: “ Biz kaynak noktasında çok sıkıntı yaşadık. Okutacağımız kitaplara ulaşamadık. Keşke kaynakları sonuna kadar kullanabilsek. Elif-ba, Kur'an-ı Kerim

haricinde dini kitaplar, dini hassasiyete sahip yazarlarımız yazdığı roman ve hikâyeler; bunlar daha etkili olabiliyor bazen. Bunun yanında örneğin yapılan çalışmalar, ödevlendirmeler neticesinde teşvik olması için bir takım ödüller vermek istiyoruz. Bu noktada da elimiz zayıf kalıyor. Bu ihtiyaçlar ile ilgili doğrudan kitap temini ve bütçe ayrılması gerektiğini düşünüyorum. Bir de cezaevindeki mahkûmlar bizleri sürekli görüyorlar zaten ayda bir de ildeki diğer vaiz arkadaşlar veyahut il, ilçe müftüsü ceza infaz kurumlarına gelse mahkûmlar üzerinde çok daha fazla etkisi olacağına inanıyorum, bu ilgi ve alakanın onları derinden etkileyeceğini düşünüyorum.”

V2: “ Benim gördüğüm en büyük eksiklik orada aldıkları kazanımları dışarıya çıktıkları zaman devam ettirememeleridir. Başkanlığımızın her yerde gençlik merkezleri açılmaya başlanıyor. Çıktıktan sonra özellikle içeride kurulmuş olan bağın koparılmaması gerekiyor. Bu noktada gençlik merkezleri ya da diğer faaliyet alanlarına bu insanların katılmaları sağlanabilir. Başka bir husus ceza infaz kurumuna görevlendirilen personelin buranın yapısına uygun niteliklere ve donanımına sahip olanlardan seçilmesidir. En azından manevi rehberlik alanı ile ilgili sertifikası, eğitimi olan birisi görevlendirilirse daha verimli olur. Bir diğer husus da maddi meseleler. Mesela bize bazen yazı geliyor şu huşuları yerel imkânları kullanarak yapın. Ancak yerelde öyle bir imkân olmuyor. Biz de bu durumda zorda kalıyoruz. Merkezin bize bu maddi meselelerde yardımcı olması gerektiğini düşünüyorum. Şunu söyleyebilirim bir de imzalanan protokolde her koğuşa üç adet dergi verileceği yazıyor ama cezaevine toplam üç dergi gelebiliyor. En azından her koğuşa bir dergi verilmesi gerekiyor. Son olarak, imzalanan protokol gereği bizim sekreteryaya işlerimizi yürütmek için koğuşa girerken yanımıza bir ceza infaz koruma memuru veriliyor. Mahkûmlar onların yanında rahat konuşmıyor bu da ciddi bir sorun. Bu iş için hususi bir kişi atanabilir. Bu aksaklıkların takibi de bakanlık ve başkanlık tarafından yapılırsa bizim için daha iyi olur aksi halde biz söylersek şikâyet gibi oluyor ve bizim cezaevi yönetimiyle ilişkilerimiz sıkıntıya girebiliyor. ”

V3: “ Maddi konularda destek eksikimiz var. Mesela özel gecelerde ikram yapılması tavsiye ediliyor Adalet Bakanlığından da bu konuda yazı geliyor. Mahallince giderilmesi yazıyor. Müftülüğümüze soruyoruz para yok deniliyor. Cezaevine soruyoruz olmuyor. Bu konuda ayrı bir bütçe ayrılabilir. Manevi hizmetlerin yürütülebileceği uygun sınıflar ve konferans salonu ihtiyacı var. Bir

diğer husus mahkûmlar buradan çıkmadan önce bir değerlendirmeye tabi oluyorlar; psikolog, öğretmen, oradaki memurlar bu değerlendirmeye katılıyor. Fakat bizim bu değerlendirmede herhangi bir dahlimiz yok. Hâlbuki biz mahkûmları onlardan daha iyi tanıyoruz. Bu değerlendirmelere katılmamız gerektiğini düşünüyorum.”

V4: “Diyanet İşleri Başkanlığı ve Adalet Bakanlığı arasında özellikle 2019 yılında imzalanan protokol ile eksiklikler büyük oranda çözüldü. Bununla birlikte ceza infaz kurumunda çalışan personel bu alana uygun eğitimi alsa ya da bu eğitimi yürütebilecek donanımına sahip olanlardan buraya personel seçilirse hizmetler daha verimli olacaktır. Genel itibariyle eskiye nazaran bir ihtiyaç olmuyor oldukça da ivedilikle çözülüyor.”

V5: “Manevi rehberlik birimine ait sınıflar oluşturulmalı mutlaka. Ve bazen bir takım faaliyetler bizim faaliyetlerin önüne geçirilebiliyor. İhtiyaç duyduğumuzda bazen yanımıza görevlendirilen ceza infaz koruma memurunu bulamayabiliyoruz; bu da bizim işlerimizi aksatabiliyor. Bunun haricinde maddi destek sağlanmalı. Kandillerde, bayramlarda yazı geliyor mahkûmlara ikram yapın şeklinde. Ancak böyle bir bütçe olmadığı için zorluk çıkıyor. Az da olsa bir bütçe ayrılrsa daha iyi olacağını düşünüyorum. Bir diğer husus da personelin gerekli donanımına sahip olmasıdır. Şuan bu işlerde görevli personelin yaklaşık dörtte biri vaiz kadrosunda diğerleri imam ve müezzin kadrosundaki arkadaşlar. Çalışan personelin hepsi vaiz kadrosundaki personel olursa daha verimli olacağını düşünüyorum. Son olarak son imzalanan protokolde her koğuşa üç dergi verileceği yazıyorken ayda cezaevinin tamamına üç dergi geliyor. Bu noktada bir düzenleme yapılması en azından her koğuşa bir dergi verilmesi gerektiğini düşünüyorum.”

V6: “ Sınıflarımızın niteliği artırılabilir. Yeterli sayıda mahkûm alamıyor sınıflar bazen. Maddi anlamda ayrı bir ödenek ihtiyacı var. Yapılan programlarda bir takım ihtiyaçlar oluyor. Onların karşılanması anlamında bu önemli olabiliyor. Mahkûmlara bazen hediye vermek motive edici oluyor. Bunların hepsi için bir bütçe oluşturulsa çalışmalar daha verimli olur diye düşünüyorum.”

V7: “ Şöyle bir eksiklik olabiliyor; iki kurumun işbirliğiyle yapılıyor olmasından dolayı bir sahiplenilme sıkıntısı oluyor. İdareye söylediğimiz zaman hocam siz bizim personelimiz değilsiniz yardımcı olamayız, müftülüğe söylediğimizde hocam biz sizi oraya tahsis etmişiz bu sorunu orası çözecek şeklinde problem

çözümünde sahipsiz kalabiliyoruz. Bana göre bu meselenin çözümü Adalet Bakanlığının cezaevi vaizliği adında bir kadro oluşturarak işe alım yapmasıdır. Bize mesela infaz koruma memuru bazen verilemiyordu. Odamız, bilgisayarımız yok. Protokolde iki yüz kişiye bir personel verilmesi gerektiği yazıyor ama bizde yaklaşık altı yüz kişiye bir personel bakıyor. Personel sayısının yetersizliği yanında meslekî yetersizlik de olabiliyor. Meslekî yeterlilik sağlansa bile ceza infaz kurumu çok farklı bir ortam olduğu için personel orada uyum sorunu yaşayabiliyor. Bildiklerini aktarmada sorun yaşayabiliyor. Bunun çözümü noktasında da ya bir uyum programı olması gerekiyor ya da bu şartlarda çalışabileceklerin seçilmesi gerekiyor. Bu gibi aksaklıkların çözülmesi verimliliği olumlu yönde etkileyecektir.”

V8: “Bir defa paket program halinde şahsın inisiyatifine bırakılmadan zaman takdimi de yapılarak mecburi görev tayini yapılması lazım. Yoksa görevliden kaynaklı bir esneklik ve eksiklikler doğabilir. Din hizmeti veren kişilerin sayısı yetersiz. Görevleri yerine getiren personelin bu alanda meslekî anlamda yetersizlikleri olabiliyor. Uygun eğitim alan kişilerden seçilmesi gerekmektedir. Ceza evi vaizliği eğitimi şeklinde hususi bir eğitim alınması gerektiğini düşünüyorum. Bir de cezaevi vaizliğinin belirli bir süresi olmalı çok uzun yıllar bu görevi yürütmek insanı yıpratıyor ve etkinliğini azaltabiliyor. Ceza evlerinde ciddi bir gelir de var bu maddi boyuta da rağbet cezaevlerinde çalışma sebebi olarak görülürse bu da hizmetlerin kalitesini ve hizmetlerdeki samimiyeti olumsuz anlamda etkileyebilir.”

V9: “Başkanlığın kaynak eser hususunda yardımcı olması gerekmektedir. Elif-bâ geliyor ama dini eserler, kaynak kitaplar vs. hususunda eksikliklerimiz var. Bazen sınav yapıyoruz, yarışmalar düzenliyoruz bunlardan sonra ödül vermek istiyoruz bu konuda da bir desteğe ihtiyacımız var. Bu hususlar çözülürse çalışmalar daha verimli olacaktır.”

V10: “Sınıf sayısının artırılması lazım. Koşullarda sigara içilmesi çok rahatsız edici olabiliyor. Ortam da ona göre şekilleniyor. Buna bir çözüm üretilebilir. Esas olarak buraya gelmeden önce dışarıda psikologlarla, vaizlerle, polisle bir de daha önce hüküm giyip tahliye olmuş cezaevinin zor şartlarını ve hürriyetinden mahrum bırakılmanın ne demek olduğunu bilen birisiyle gidilerek insanlar cezaevine gelmeden önce önleyici çalışmalar yapılması gerektiğini düşünüyorum. Okullarda, kafelerde, kahvehanelerde, köylerde vs. bu gibi yerlerde gençlerle, insanlarla konuşmalar yapılabilir. Gençlerin cezaevlerini gezip

görebilmeleri gerektiğini düşünüyorum. Bunun da caydırıcı bir etkisi olacağını düşünüyorum. Tabi psikologların bu konuyu incelemesi lazım.”

Ceza infaz kurumlarında çalışan personel tarafından görevlerini yerine getirirken karşılaştıkları ortak sorunlardan birisi yapısal sorunlardır. Örneğin manevi danışmanlar uzun yıllar önce inşa edilmiş ceza infaz kurumlarında yeterli sayıda ve yeterli nitelikte sınıflar olmadığını dile getirmektedirler. Bu da derslerin ve kursların istenilen şekilde yürütülmesi noktasında birtakım engeller oluşturmaktadır ve dolayısıyla da manevi danışmanlık ve rehberlik konusundaki faaliyetlerin verimliliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu noktada kurumun kampüsü müsait ise ek bir bina yapılarak veya mevcut bina yeniden dizayn edilerek manevi danışmanlık ve rehberlik biriminin faaliyetlerine uygun yeterli sayıda çalışma sınıfları oluşturulması gerekmektedir.

Dile getirilen ortak sorunlardan bir diğeri ise yürütülen çalışmalar esnasında maddi ihtiyaçlar için ayrılmış belirli bir bütçenin olmayışıdır. Bu sebeple çalışmalar esnasında bunun eksikliğini yaşamakta ve hedeflenen verim elde edilememektedir. Buna paralel bir ihtiyaç da dini eserler anlamında kaynak kitap ihtiyaçlarına cevap verilememesidir. Bununla birlikte 2019 yılında imzalanan protokolde dile getirilen her koğuşa başkanlık tarafından verilecek olan dergilerin karşılanmaması da eksiklik olarak personel tarafından dile getirilmektedir. Bu noktada Adalet Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından ortak bir bütçe oluşturulması ve masraf ve ihtiyaçların o bütçeden karşılanması gerekmektedir. Bununla birlikte Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından mahkûmların ihtiyaç duydukları kitap kaynakları ve dergi ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir.

Manevi danışmanlar tarafından dile getirilen en önemli hususlardan birisi de manevi danışmanlık ve rehberlik birimi için görevlendirilen personelin meslekî anlamda yeterlilik sahibi olmaları gerektiğidir. Ceza infaz kurumlarının şartlarının din eğitimi faaliyeti yürütülen diğer kurum ve mekânlara nazaran çok daha farklı olduğunu dile getiren manevi danışmanlık personelinin, ceza infaz kurumunda gerçekleştirilen faaliyetler için görevlendirilen personelin en azından vaiz seviyesinde donanımı ve bu kuruma uyum sağlayabilecek bir yapıda ve yeterlilikte olması gerektiğini düşündükleri görülmüştür. Bu da yürütülen faaliyetlerin verimliliği açısından oldukça gerekli bir ihtiyaçtır. Nitekim Ustabaşı (2015) da din hizmetlerinin mahkûmlar üzerindeki etkisine dair yaptığı çalışmasında; din

hizmetleri sunacak olan personelin özellikle mahkûm psikolojisi, cezaevi ortamı, idare hizmetleri, insan ilişkileri ve güvenlik koşulları gibi konularda eğitim alması ve bu eğitimleri zaman zaman tekrar etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Manevi danışmanların yeterliliği ile birlikte sayılarının da yetersiz kaldığı, mahkûmlara hedeflenen çalışmaların yetiştirilemediği gözlenmiştir.

Bu gibi eksikliklerin tespiti ve giderilmesi için ceza infaz kurumlarında görev yapan manevi danışmanlık ve rehberlik birimi personeliyle bir araya gelinmesi ve sorunların bizzat muhatabı olan personelle değerlendirmeler yapılarak iki kurumun işbirliğiyle iyileştirilmeler yapılması gerekmektedir.



3. BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER

Ceza infaz kurumlarının manevi danışmanlık ve rehberlik biriminde görevli on müftülük personeli ile yapılandırılmış görüşme tekniği kullanarak ceza infaz kurumlarında manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinin verimliliğini incelemeyi, eksik yönleri ortaya çıkarmayı ve çözüm önerileri sunarak yürütülen çalışmalarda verimliliğe katkı sunmayı amaçladık. Ceza infaz kurumunda çalışan manevi danışmanlık ve rehberlik birimi personeliyle gerçekleştirdiğimiz görüşme sonucunda on kişiden sekizinin bu alan ile ilgili göreve başlamadan önce özel bir eğitim almadıkları, göreve başladıktan sonra yalnızca hizmet içi eğitim aldıkları görülmüştür. Bir personelin ise manevi danışmanlık ve rehberlik sertifikası aldığı, bir kişinin ise hiçbir eğitim almadığı görülmüştür. Manevi danışmanlık ve rehberlik birimi personelinin dini bilgi anlamında yeterli ancak danışma ve rehberlik psikolojisi açısından yetersiz oldukları -kendi ifadelerinden de anlaşıldığı üzere- görülmüştür. Bu durumun çalışmalarda verimliliği olumsuz etkileyeceği anlaşılmıştır.

Ceza infaz kurumlarında yürütülen hizmetlerin verimliliği inceleneceğinden mevzu bahis hizmetlerin neler olduğu, ne gibi faaliyetler yapıldığı tespit edilmiştir. Manevi danışmanlık ve rehberlik birimi personelinin bu hizmetleri yürütürken nelere dikkat ettikleri, tutuklu/hükümlüler ile nasıl iletişim kurdukları tespit edilmeye çalışılmıştır. Manevi danışmanların mahkûmlarla görüşmeleri esnasında onların suçlarını sormamaları, onları rencide edici tutumlardan kaçınmaları, herkese eşit bir şekilde ve yargılamaksızın muamelede bulunmalarının çalışmalarda verimliliği olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Resmi plan-program haricinde tutuklu/hükümlülerin talepleri ve ihtiyaçları doğrultusunda manevi danışmanların gerçekleştirdikleri faaliyetler ve bunun sonucunda verilen hediye ve ödüllerin mahkûmların faaliyetlere istekli bir şekilde katılmalarını sağladığı görülmüştür. Bununla birlikte ceza infaz kurumuna ilk defa giren kişilere manevi danışmanlar tarafından -prosedürde olmadığı halde- doğal bir uyum seansı gerçekleştirilmesinin de oldukça olumlu sonuçlar doğurduğu anlaşılmıştır. Manevi danışmanların mahkûmları koğuşlarında ziyaret ettikleri zaman onlara samimi davranmalarının, ellerini sıkmalarının kendilerini değerli hissettirdiği, gelişimlerine katkı sağladığı tutuklu ve hükümlülerin de ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bu da hedeflenen

verimliliği artıracak bir husustur. Manevi danışmanların tutuklu/hükümlüler haricinde ceza infaz kurumu personeline de birtakım hizmetler sundukları görülmüştür. Ceza evi personelinin mahkûmlara hoşgörüyüyle yaklaşımlarını sağlama açısından da bu hizmetler önem arz etmektedir.

Manevi danışmanların bir kısmının yürütülen faaliyetlerin amaç ve hedefleri kapsamında mahkûmların topluma yeniden kazandırılmalarını esas aldıkları görülmüştür. Bu olumlu bir yaklaşımdır. Çünkü mahkûmların büyük bir çoğunluğu dışarı tekrar çıkmanın umudu ile birtakım faaliyetlere katılır ve insanî ilişkilerini sürdürür. Bu da manevi hizmetlerin verimliliğini artıracaktır. Ancak bu amaç gerçekleştirilirken mahkûmlara karşı toplum temelli değil birey temelli bir yaklaşım sergilenerek onlara suçlu, sorunlu, günahkâr ya da kötü birey muamelesi yapmaktan kaçınılmalıdır. Manevi danışmanın bu aşamadaki görevi, bireyin tekrar topluma uyum sağlayabilecek bir vaziyete gelmesinde rehberlik yapmaktır. Danışmanlardan diğer bir kısmının da görev amaç ve hedeflerin merkezine mahkûmların ıslahına yardımcı olacak dini eğitim ve uygulamaları koyduğu görülmektedir. Bu noktada önemli olan husus, bireylerin her birinin bağımsız birer şahsiyet olduklarını düşünerek bireysel yaklaşım tarzları sergileyebilmektir. Burada da gerekli durumlarda psiko-sosyal destek birimleriyle koordineli çalışmak icap eder.

Amaç ve hedefler belirlendikten sonra bu amaç ve hedeflere ulaşıp ulaşılmadığının tespit edilmesi verimlilik açısından oldukça önemlidir. Faaliyetler sonunda alınan geri bildirimlerle eksiklikler tamamlanır ve çalışmalar daha verimli hale gelir. Ancak yaptığımız görüşmeler neticesinde hedeflere ulaşıp ulaşılmadığının ölçülmesi noktasında herhangi bir çalışma yapılmadığı görülmüştür. Geri bildirim alınmaması, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin verimliliğini olumsuz anlamda etkileyecek ve mahkûmlarda hedeflenen bireysel gelişimin gerçekleşmesi güçleşecektir.

Ceza infaz kurumlarında mahkûmların dini konulara oldukça ilgili oldukları görülmüştür. Manevi danışmanların bu ilgi ve alakayı değerlendirerek mahkûmların beklentilerini karşılamaları gerekmektedir. Görüşmelerden anlaşıldığı üzere tutukluların/hükümlülerin dini ve manevi konularda kendilerini yetersiz gördükleri anlaşılmıştır. Bu noktada önemli olan husus, mahkûmların seviyelerine uygun bir şekilde eğitime tabi tutulmalarıdır. Manevi danışmanların muhatapın seviyesine dikkat ettiklerine dair bir ifadeye rastlanmamıştır. Bununla birlikte manevi

danışmanın mahkûmlara yaklaşım tarzı, yürütülen hizmetleri doğrudan etkilemektedir. Bu noktada manevi danışmanların ılımlı, erdemli ve rencide etmeyen bir yaklaşımı benimsedikleri görülmüştür. Bu tutum ve davranışlar da mahkûmların manevi danışmanlara saygı duyduğu ve hizmetlerden memnuniyet seviyelerinin arttığını göstermektedir. Mahkûmlara manevi hizmetlerden memnun olup olmadıklarının sorulması ne gibi iyileştirmelerin yapılmasını istediklerinin öğrenilmesi gerekmektedir. Bu noktada memnuniyet anketi gibi herhangi bir çalışmanın yapılmadığı görülmüştür.

Ceza infaz kurumundaki mahkûmların müspet beklentilerinin karşılanması verimlilik açısından bir ihtiyaçtır. Bu beklentilerden bazıları manevi danışmanlık ve rehberlik birimi personelinin yetki alanı dışındadır. Bunun haricinde maddi meselelerde ve kitap temini konularında manevi danışmanların eksik kaldıkları görülmektedir. Bunun sebebi de bu faaliyetler için müstakil bir bütçe oluşturulmamasıdır. Tutuklu/hükümlülerin öncelikli beklentilerinin dinlenilme, değer görme ve suçlarından dolayı yargılanmama, kendilerine samimi davranılmasını istemek gibi ihtiyaçları olduğu görülmüştür. Bununla birlikte mahkûmların bir de dini bilgi anlamında ihtiyaçlarının olduğu görülmüştür. Bu noktada ise manevi danışmanların donanımlı oldukları görülmüştür.

Manevi danışmanlık ve rehberlik birimi personeline tutuklu ve hükümlülerin daha çok hangi konularda sorular yönelttiklerini sorduk. Bu sorumuzla mahkûmların daha çok hangi konularda bilgi eksiklikleri olduğunu, psikolojik anlamda hangi noktalarda zayıflıklarının olduğunu tespit etmeyi amaçladık. Verilen cevaplar neticesinde mahkûmların kader konusunda ciddi bilgi eksikliğine ve bilgi kirliliğine sahip oldukları görülmüştür. Mahkûmların ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla sorumluluğu üstlenmemek ve kadere yüklemek amacıyla insanın kaderinin daha önceden yazıldığı ve yazılan o kaderin yaşandığı fikrini taşımakta oldukları görülmüştür. Bu zihniyet ve bakış açısı, insanın fiillerinin sorumluluğunu üstlenmemesine ve fiillerini kontrol altında tutmak için herhangi bir çaba sarf etmemesine neden olmaktadır.

Mahkûmlar manevi danışmanlara kader konusu dışında ailevî, amelî, itikadî, ahlâkî konulardan rüya yorumları ve ekonomik konulara varıncaya kadar birçok alanda sorular yöneltmektedir. Bu soruların muhatabı olan personelin alanında ihtisas yapmış en azından vaiz seviyesinde bulunması gerekmektedir. Mahkûmların soruları

tatmin edici cevaplar verilmezse bu durum onların manevi hizmet ve faaliyetlerden uzaklaşmasına sebep olacaktır.

Ceza infaz kurumlarında çalışan manevi danışmanlık ve rehberlik personeli kurumda ve işleyişte bulunan eksiklikleri en iyi şekilde görebilecek bir pozisyonudadır. Bu sebeple personele manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerindeki eksik noktaları ve bu konuda neler yapılabileceğini sorduk. Personel tarafından görevlerini yerine getirirken karşılaştıkları ortak sorunlardan birinin yapısal sorunlar olduğu görülmüştür. Bazı ceza infaz kurumları manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri başlamadan önce inşa edildiği için, kurum fizikî anlamda yeterli gelmemektedir. Örneğin yeterli sayıda ve yeterli nitelikte sınıflar olmadığı için manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri gereği gibi yerine getirilememektedir. Bu da manevi danışmanlık ve rehberlik konusundaki faaliyetlerin verimliliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Bir diğer husus yukarıda izah edildiği üzere maddi meseleler için bütçe oluşturulmasıdır. Personelin dile getirdiği hususlardan birisi de onların yetkisini aşan bir durum olup ceza infaz kurumu öncesi mahkûmların suç işlemesini engelleyecek önleyici faaliyetlerin gerçekleştirilmesidir.

Ceza infaz kurumunda çalışacak olan cezaevi vaizi ya da din uzmanlarının teorik anlamda ilahiyat alanına dair bilgi birikiminin yanı sıra psikoloji, din psikolojisi, danışma ve rehberlik psikolojisi, manevi danışmanlık ve rehberlik alanlarına dair meslekî eğitim almaları, yürütülen faaliyetlerin daha profesyonel olmasını ve verimliliğin en üst seviyelerde olmasını sağlayacaktır. Bu noktada Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından ceza infaz kurumlarında görev alacak personele gerekli eğitimin verilmesi gerekmektedir.

Manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri yürütülürken belirli aralıklarla amaç ve hedeflere ulaşıp ulaşılmadığının izlenmesi, çalışmaların revize edilmesi ve geliştirilmesi açısından gereklidir. Bununla birlikte Başkanlık tarafından memnuniyet anketleri yapılarak tutuklu/hükümlüler sürecin aktif bir parçası haline gelmelidirler. Bu şekilde manevi hizmetlerin daha kaliteli ve verimli hale gelmesi sağlanabilir.

Çalışmalardan istenen verimin alınması için manevi danışmanlık ve rehberlik birimi personelinin tutuklu ve hükümlülerdeki dini kavramlar ile ilgili var olan yanlış bilgileri düzeltmesi oldukça önemli bir husustur. Yanlış bilinen kavramlar ve bilgiler

müftülüklerce güncel olarak kayıt altına alınarak, bunlara güncel cevap ve çözüm önerileri sunulmalıdır.

Ceza infaz kurumlarının kampüs yapısı müsait ise ek bina ile değilse de yeniden bir dizayn ile manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri için gerekli ders ortamı ve sınıflar oluşturulmalıdır. Ceza infaz kurumlarının fizikî yapısına dair bu gereklilik Adalet Bakanlığı tarafından karşılanması gereken yapısal bir ihtiyaçtır.

Ceza infaz kurumlarında yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri esnasında ihtiyaç duyulan maddi kaynaklar Adalet Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından oluşturulacak ortak bir bütçeyle karşılanmalıdır.

İnsanların ceza infaz kurumlarına girmelerine neden olan suçlar tespit edilerek Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından, bu konularda halkı bilgilendirecek ‘gezici manevi danışman ve rehber birimleri’ oluşturulabilir. Bu sayede hayatında daha önce dine dair herhangi bir bilgi ve tecrübesi olmayan insanların suç işlemeleri önlenir.

Ceza infaz kurumlarında yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin tarihsel gelişimi incelendiğinde, geline noktada kayda değer bir gelişim söz konusudur. Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin verimliliği noktasında mahkûmun psikolojisi, bilgi birikimi, ahlaki yapısı önemli olduğu gibi bu hizmetleri yürüten personelin muhatabıyla olan iletişim yeteneği, sergilediği tutum, bilgi birikimi ve tecrübesi de oldukça önemli bir husustur. Bunlar haricinde ceza infaz kurumunun fizikî yapısının, maddi imkânların, kurumlar arası irtibatın da verimliliği etkilediği görülmüştür. İnsan gibi kompleks bir varlığın merkezde olduğu hizmetler tarih boyunca birtakım zorlukları bünyesinde barındırmıştır. Bununla birlikte günümüzde geldiğimiz maddi ve manevi gelişmeler neticesinde artık sorunlar daha minimize edilebilecek seviyelere gelmiştir. Bu çalışmanın da ceza infaz kurumlarında yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerin daha verimli hale gelmesine katkı sunmasını temenni ederiz. Biz çalışmamızı manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerini yürüten personel ile gerçekleştirdik. Bununla birlikte ceza infaz kurumlarında bu hizmetlerin muhatabı olan tutuklu/hükümlü bireyler ile verimlilik üzerine bir çalışma yapılmasının, verimliliğin daha iyi ölçülebilmesi ve artırılabilmesi için faydalı olacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Acar, Hatice. (2014). Manevi İyi Oluş ile Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine Bir Değerlendirme. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 18(2) 391-412.
- Aka, Muharrem. (2020). Dine ve Kültüre Duyarlı Psikolojik Danışmanlık-I: Manevi Danışmanlık Perspektifinden Kuramsal Analizler. Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi, (2), 201-233.
- Altaş, Nurullah. (2000). Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 14(1), 327-350.
- Altaş, Nurullah. (2016). Müslüman Bir Toplumda Dini Danışmanlık İçin Anlam ve Teoloji İnşa Etmek. [içinde] Manevi Danışmanlık ve Rehberlik -I. Ed. A. Ayten vd., (ss. 102-120). İstanbul: Dem Yayınları.
- Altıntaş, M.E. (2019). “Ceza İnfaz Kurumlarında Gerçekleştirilen Manevi Rehberlik ve Din Hizmetleri Üzerine Nitel Bir Araştırma (Kayseri Örneği)”. Diyanet İlmî Dergi, (55): 81-119.
- Amer, M. - Jalal, B. (2016). Bireysel psikoterapi/psikolojik danışma: Psikodinamik, bilişsel-davranışçı ve hümanistik-yaşantısal modeller. [içinde] Müslümanlar İçin Psikolojik Danışma: Kültüre ve Dine Duyarlı Ruh Sağlığı Müdahaleleri. (Çev. V. Yorgun). Ed. S. Ahmed & M. Amer. (s. 87-118). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Apak, Hıdır – Acar, Muhammet Cevat. (2018). “Dindarlığın Bir Boyutu Olarak Maneviyat”. *Din Bilimleri Klasik Sorunlar- Güncel Tartışmalar*. haz. M. Nesim Doru – Ömer Bozkurt. 1/ 366. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.
- Apaydın, H. (2016). Din psikolojisi terimler sözlüğü. İstanbul: Bilim Kent Yayınları.
- Aşlamacı, İ. – Yılmaz, A. (2019). “Cezaevlerinde Yürütülen Din Hizmetleri ve Manevi Rehberliğin Niteliği: Cezaevi Vaizlerinin Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Araştırma”. *Cezaevi Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. Ed. Mahmut Zengin vd. 1/ 17-39. İstanbul: Dem Yayınları.

- Aybey, Salih. (2015). "Dini Danışmanlık Bağlamında Aile Ve Dini Rehberlik Büroları". Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 3 / 2: 137-152.
- Aydın, A. (2004). Din ve psikoloji ilişkisi üzerine. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4(1), 15-26.
- Ayten, A. vd. (ed.) (2018). “*Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*”, İstanbul: Dem Yayınları.
- Ayten, A.(ed.). (2018). “ *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik: Teori ve Uygulama Alanları*”. İstanbul: Dem Yayınları.
- Ayten, Ali vd. (ed). (2018). Manevi Danışmanlık ve Rehberlik. İstanbul: Dem Yayınları.
- Başar, Serpil. (2008). “Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yürüttüğü Cami Dışı Din Hizmetleri Kapsamında Hastanelerde Din Hizmeti İhtiyacı”, I. Din Hizmetleri Sempozyumu Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Baygeldi, Merve Reyhan. (2018). Türkiye’de Modern Sorunlara Dini Bir Çözüm Olarak Manevi Danışmanlık Uygulaması Mevcut Durum ve Öneriler, *SETA Analiz* 234.
- Baygeldi, Merve Reyhan. (2022). *Kültürel Sermayeden Sosyal Sermayeye Maneviyat ve Din: Hükümlülerin Manevi Danışmanlık Deneyimleri*. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Bayrakdar, Nazım vd. (2017). *Disiplinler Arası Bir Yaklaşımla Dinsel Şüphe Problemi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Belen, F. (2014). Manevi danışmanlıkta bibliyoterapi tekniği ve uygulaması (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Boynukalın, M.(2009). Suç. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 37, s. 453.
- Bulut, A. (2018). *Din Eğitiminde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

- Cebeci, Suat. (2010). Bir Din Öğretimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışma ve Rehberlik. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8 (19), 53-69.
- Cebeci, Suat. (2016). *Dini Danışma ve Rehberlik*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Cengil, M. ve Çimen, E. (2019). Ceza İnfaz Kurumlarında Verilecek Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Üzerine Nitel Bir Araştırma, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 12/68,
- Certel, Hüseyin. (2000). *Kur'an'da İnsan*. Isparta: Tuğra Matbaası
- Certel, Hüseyin. (2016). *Din Psikolojisi*. Ankara: Berikan Yayınları.
- Coşkunsever, A. (2018). Sosyal Hizmetlerde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- CTE, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü. “ Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasındaki Protokol (03.12.2019)” Erişim 16 Ocak 2023. <https://cte.adalet.gov.tr/Home/BilgiDetay/21>
- Çelimli, Ç. - Güldal, Ş. (2016). Manevi Yönelimli Danışmanlık ile Psikoterapi Yöntem ve Teknikleri: Doğu ve Batı'dan Örnekler. [içinde] Manevi Yönelimli Psikoterapi ve Psikolojik Danışma. Ed. H. Ekşi - Ç. Kaya. (ss. 99- 122). İstanbul: Kaknür Yayınları.
- Doğan, Mebrure. (2017). Hastane Örneği Üzerinden Manevî Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerine Genel Bir Bakış. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21(2), 1267-1304.
- Düzgüner, Sevde – Ayten, Ali. (2020). *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Temel Bilgiler Kılavuzu*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Foskett, J. & Jacobs, M. (1994). Pastoral counselling. [in]. *Handbook of Counselling in Britain*. Eds: W. Dryden et al. London: Routledge. Akt. Üzeyir Ok. (2012). Din psikolojisinin kullanım alanları: Dini danışmanlık ve rehberlik. [içinde] *Din Psikolojisi*. Ed. F. Karaca. (ss. 1-29). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları

- Hill, Peter C.. vd. (2013). “*Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları*”. çev. Nurten Kimter. Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (3), 85-118.
- Holm, Nils G. (2007). *Din Psikolojisine Giriş*, çev. Abdülkerim Bahadır. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Hökelekli, H. (2012). *Din Psikolojisine Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Işık, H. - Karaman, K. (2020) *Ceza İnfaz Kurumlarında Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karaca, F. (2011). *Din psikolojisi*. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık.
- Karagül, Arslan. (2012) Manevi Bakım: Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eğitimi (Hollanda Örneği). *Dini araştırmalar*, 14(40), 5-27.
- Kararımak, Ö. (2004). Tinsellik anlayışının psikolojik danışmadaki rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(22), 45-55.
- Keskin, B. – Erdem, M. (2018). “Türkiye’de Manevi Destek Hizmetlerinin Kurumsallaşması”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8/16, 86.
- Kaya, Zeynep. (2019). Cezaevi Vaizlerinin Meslekî Yeterlilikleri Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Cezaevi Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik*. Ed. Mahmut Zengin vd. 1/ 77-99. İstanbul: Dem Yayınları.
- Koç, Mustafa. (2012). Manevi-(psikolojik) danışmanlık ile ilgili Batı’da yapılan bilimsel çalışmaların tarihi ve literatürü (1902-2010) üzerine bir araştırma. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(2), 239-276.
- Köse, A. - Ayten, Ali. (2018) *Din Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Köylü, M. (2010). Ruh ve beden sağlığı ile din ilişkisi üzerine yapılan araştırmaların bir değerlendirmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28(28), 5-36.
- Kula, Naci. – Sel, Sevgi. (2020). *Engellilere Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.), 18.
- Kula, Naci. (2002). “Deprem ve Dini Başa Çıkma”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1/1, (Haziran), 234-255.

- Ok, Üzeyir. (1997). Dinsel danışmanlığın teorik çatısı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ok, Üzeyir. (2008). İnanç bakım ve danışmanlığı: Bir model geliştirme denemesi. [içinde] Manevi Sosyal Hizmetler. Ed. A. Seyyar. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Ok, Üzeyir. (2012). Din psikolojisinin kullanım alanları: Dini danışmanlık ve rehberlik. [içinde] Din Psikolojisi. Ed. F. Karaca. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Örgev, Mehmet – Günelan. Mustafa. (2011). İşyeri Maneviyatı Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1(2), 51-63.
- Özdoğan, Öznur. (2006). “İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım: Pastoral Psikoloji”, AÜİFD., C. XLVII., S. 2.
- Özen, Yener. (2010). “Tanrı – Sen ve Ben Üçümüzün Yolu, Pastoral Psikoloji ve Danışmanlığın Gerekliliği Üzerine”, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, C.X, S.2.
- Pargament, K. I. (2015). “*Din Psikolojisi Mi Din ve Maneviyat Psikolojisi Mi*”.çev. Ahmet Rifat Geçioğlu. Bilimname XXIX, (2), 365-382.
- Parlak, Abdurrahman. (2019). Cezaevlerinde Dini Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerinin Verimliliği (Yozgat Cezaevi Örneği), (Yüksek Lisans), Çorum.
- Seyyar, Ali. (2007). Bakım Terimleri Sözlüğü. Ankara: Şefkatli Eller Yayınları.
- Seyyar, Ali. (2010). Tıbbî Sosyal Hizmetlerde Manevî Bakım; 2. Baskı. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Söylev, Ömer Faruk. (2014). “Türkiye’de Dini Danışma ve Rehberlik: Alanları, İmkânları ve Yöntemleri: Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği”. Doktora tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Söylev, Ömer Faruk. (2015). “Psikolojik Yardım Hizmetleri Bağlamında Türkiye’de Dini Danışma ve Rehberlik”. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 1/2, 287-308.
- Söylev, Ömer Faruk. (2020). *Manevi Bakım ve Danışma Psikolojisi Kavram Kuram ve Uygulamalar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

- Şahin, Zuhâl Ağıkaya. (2018). Pastoral Psikoloji Merkezinde Klinik Manevi Bakım Eğitimi. *Mizânü'l-Hak İslami İlimler Dergisi*, (7), 43-62.
- Şahsuvaroğlu, T. - Ekşi, H. (2013). Odak Grup Görüşmeleri Ve Sosyal Temsiller Kuramı . Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 28 (28), 127-139. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/maruaebd/issue/367/2097>
- Şentürk, Habil. – Çetin, Gülay Korkmaz. (2017). Hastanelerde Manevi Danışmanlık Hizmetleri İhtiyacı Üzerine Pilot Bir Araştırma: SDÜ Hastanesi Örneği. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10/2, 373-396.
- Şentürk, Habil. (2009). *İbadet Psikolojisi: Hz Peygamber Örneği*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Şentürk, Habil. (2014). *Yahya Kemal ve Din*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Şentürk, Habil. (2017). *Din Psikolojisine Giriş*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Şentürk, Habil. (2017). *İslami Hayatın Psikolojik Temelleri*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Şentürk, Habil. (2018). *Eğitim Psikolojisi*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Şirin, T. (2014). Dini Danışma ve Rehberlik: İhsan Modeli Manevi Danışmanlık. İstanbul: Mim Akademi Yayınları.
- Tan, Hasan. (1992) *Psikolojik Yardım İlişkileri: Danışma ve Psikoterapi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Toprak, M.A. (2005). Çalışanların Bakışı Açısından Verimlilik, Temel Değerler, Başarı Faktörleri, Bir Alan Araştırması. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*. Yıl: 4 Sayı: 8 Güz (2) s.75-85.
- Topuz, İlhan. (2014). Din Görevlilerinin Mânevî Danışmanlık Yeterlilikleri. Isparta: Manas Yayınları.
- Ustabaşı, N. K. (2015). *Cezaevlerinde Yürütülen Din Hizmetlerinin Mahkûmlar Üzerinde Psiko-Sosyal Etkisi: Çanakkale Cezaevleri Örneği*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Uygur, Ali Engin. (2015). Din Psikolojisi Açısından ‘Alfred Adler Psikolojisi’nin Değerlendirilmesi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Wakley, Bernard Dale. (1995). Alfred Adler and the Pauline Doctrine of Justification By Faith: A Model For Christian Psychotherapy, (Graduate School of the Union Institute, Doktora Tezi), Ohio, s. 83, 84. (Aktaran) Uygur, Ali Engin. (2015). Din Psikolojisi Açısından ‘Alfred Adler Psikolojisi’nin Değerlendirilmesi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Yapıcı, A. (2013) Ruh sağlığı ve din, psiko-sosyal uyum ve dindarlık. Adana: Karahan Kitabevi.

Zengin, Mahmut. vd.(2019), Cezaevi Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik, İstanbul: Dem Yayınları, 191-207.